مجموعه [illegible]

رساله التغنی در
رساله [illegible] در علم تغنی
رساله [illegible] الارواح در
ادوار [illegible] نسبه [illegible]
[illegible] در علم عروض [illegible]
[illegible]
در علم [illegible] [illegible]
[illegible] در شرح [illegible]
رساله [illegible]
[illegible]
[illegible] در علم موسیقی [illegible]

مجموعه در علم موسیقی
(۴ رساله)
۲۲۴۲/

مجموعه تغنی و موسیقی از [illegible] [illegible] [illegible]

اسامی کتابهای این فقیر

ارشاد علامه ملاجلد	صمدیه مع ملا محسن در یکجلد	ابن خوجه جلد	عوامل جلد	ترکیب عوامل مع برر در یکجلد	
حکمت سه ماه جلد	مختصر اصول جلد	مختصر تلخیص جلد	میر بر شمسیه جلد	حاشیه ملا عبدالله جلد	خلاصة الحساب جلد
حاشیه [illegible] جلد	تلخیص مع [illegible] در یکجلد	شرح کافیه جلد	کافیه جلد	سیوطی جلد	جامی جلد
شمسیه جلد					
حاشیه شمسیه جلد	حاشیه میر بر مفتاح جلد	شرح میر [illegible] جلد	[illegible] جلد	حاشیه میر بر تجرید جلد	
شرح ملا [illegible] جلد	تحریر اقلیدس جلد	شرایع جلد	مطول جلد	فارسی [illegible] جلد	سید [illegible] جلد
[illegible] جلد	الفیه [illegible] جلد	مرزا کفو جلد	کتب دعا جلد		

ففی غایة السقوط لانه ان اراد به ان اللفظ موضوع لکل واحد منهما وحده
انه بحسب هذا الوضع موضوع لهذا المعنی دون غیره فهو مسلم لکن لا یلزم منه
ان یکون مفهوما دون غیره وان اراد ان معنی وحده جزء من معنی الموضوع له
وان اراد ان الواضع وضع هذا اللفظ بازاء المجموع هیئة المعنیین فهو ممنوع و
الوجدان یحکم بخلافه اذ یکفی فی الوضع ملاحظة الواضع معنی الموضوع له من غیر
تعرض لما سواه فضلا ان یجعله جزء المفهوم اللفظ ویلزم علی هذا ان لا یکون
لفظ موضوعا لمعنی بسیط اذ کل معنی یکون مقیدا بهذا القید حتی النقطة
والوحدة وایضا یجب ان یدل کل لفظ علی معنی الوحدة دلالة تضمنیة کدلالة
لفظ الانسان علی الحیوان فقط حتی لفظ الوحدة علی الوحدة وظاهر انه لیس کذلک
وایضا من این علم هذا القائل ان کل من وضع لفظا بازاء معنی اعتبره مع
قید الوحدة وجعله موضوعا له لهذا اللفظ فان قیل الیس الواضع وضع هذا
اللفظ لهذا المعنی فقط فصدق قول القائل انه وضع لهذا المعنی المقید بقید
الوحدة قلنا یتحقق صدق وضعه لهذا المعنی اللفظ فقط بعدم وضعه ایاه
لمعنی آخر لا بوضعه لهذا المعنی المقید بقید ان لا یکون معه آخر وهو ظاهر
مسئلة اخری اصولیة لا تعارض بین القطعیات لامتناع تعارض ادلة
الکتاب فی السنة بعضها بالنظر الی بعض فی نفس الامر بل التعارض انما یکن

ان يتحقق بين الظنيات كالاخبار الآحاد بعضها بالنسبة الى بعض او بينها

وبين المتواترات القطعية بكلا الوجهين او باحدهما وفيما يوجب الاحتمالات

الاجتهاد بخلاف الاول فان التعارض بينهما كثير وح اما ان يمكن التوفيق

بينهما اولا فان امكن وجب سواء كان احد الطرفين ارجح باحد وجوه الترا

جيح بقيد غلبته وهو لا ينفي احتمال صحة الطرف المرجوح اذ ربما كان هذا

الطرف صحيحا فلهذا ترى المحدثين يبذلون جهدهم في الجمع بين النصوص المتعارضة

ويتكلفون في بيان التوفيق غاية التكلف ولو لم يراع هذا الطريق يلزم طرح

كثير من الاخبار بمحض التعارض بين ظواهرها من غير مراعاة بعض وجوه سبب

تناقضه وان لم يمكن التوفيق بينهما يعتبر الراجح ويطرح المرجوح وان كانت

متساوية في الجميع ويعبر عنه بالتعادل فهذا مما اختلف فيه فذهب الاكثر

الى انه في الجملة العمل بالتخيير باي الطرفين شاء لئلا يلزم تضييع الامارتين

رأسا وحكم الآخرون بتساقطهما والتمسك بالبراءة الاصلية لان التخيير يقتضي

الى الترجيح المحال بمعنى انه لا يمكن وقوع التخيير المجتهد وكون الامارتين بالنظر

اليه متساويتين من غير رجحان احدهما على الآخر واما كونهما متساويتين في

الواقع فمما لا سبيل الى العلم به بل نعلم عدم تساويهما في الواقع لانا نعلم بالضرورة

عدم التناقض بين اقوال النبي والائمة المعصومين عليهم السلام بحسب الواقع

مدلول

وهذا قول سديد ورأي متين **مسألة تلقيه** كان لا يرى مدركات البصر

احكام متباينة وآثار مختلفة بعضها يوجب السرور والانبساط كما في رؤية

الالوان التي تسر الناظرين والازهار والاوراد والرياحين وبعضها يورث

الوحشة والانقباض كما في رؤية سقيم متردد وبعضها يورث البكاء كما في رؤية

قتيل مصلوب وبعضها يورث الاغماء كما في تلقي عدو فاغر وسبع هايل

نمر وبعضها يهيج الشهوات كالنظر الى المرأة الحسناء وبعضها يورث الضحك

كرؤية حركات اصحاب السخرية والجنون وبعضها يورث الانزجار عن زخارف

الدنيا والشوق الى نعيم العقبى كما في رؤية الزاهدين وعبادة الذين يعبدون

فتبين عليها ساير ما لم يذكر كذلك مدركات السمع من النغمات لها احكام

متباينة وآثار مختلفة بعضها يورث السرور والانبساط وبعضها يورث

الضحك وبعضها يورث البكاء وبعضها يهيج الشهوات ويزين السيئات

وبعضها يورث الانزجار عن عالم الحس وبعضها يورث الغشي والاغماء و

لعل هذا اشد واكثر من آثار مدركات البصر لكون مادتها الطف من مادة

مدركات البصر واقرب الى البرزخ بين العالمين وبالجملة لها آثار غريبة وتأ

ثيرات عجيبة حتى ان الحذاق من اطباء اليونان كانوا يعالجون الامراض المزمنة

كالنقرس وامثاله بالنغمات والالحان والموسيقين في بيان خواصها وتأثيراتها

مصنفات وموضوع علم الموسيقى هو الصوت المعروض للمناسبات العددية
من حيث انه معروض المناسبات العددية والاعداد الموجودة في المادة اعني الصوت
والآلة واحد فيبحث فيه عن كيفية مناسبات اللحون واتفاقها وكيفية تأليفها
لاختلافها وبالجملة يبحث فيه عن كيفية الاتفاق والاختلاف ويبين ان تحقق
الاعداد المذكورة انما يتحقق بالترجيع فان كان الصوت على استقامة من غير
ترجيع يكون واحد فان رجع بترجيع واحد او اثنين والا رجع بترجيعين صار
ثلثة وهكذا وهذا كالحركة فانها ما دامت على استقامتها تكون واحدة واذا
انعطفت او رجعت تصير متعددة ويتبين فيه ان النغمات اذا كانت متناسبة
تكون حسنة وان كانت مختلفة كانت قبيحة واما اذا لم يكن مشتملة على
المناسبة والمخالفة لم تتصف بالحسن والقبح بل تتصف بامر اخر كالحدة
ومقابلها ومن اراد زيادة الاطلاع فليطالع مصنفاتهم ولا يتقيد مثل
خبيرو انما مقصودنا في هذه الرسالة التنبيه على ان حسن الصوت انما يتحقق
بمناسبات عددية فيه وهي موقوفة على تحقق الترجيع وهذا الامر ظاهر على من
له ادنى تامل في حال الاصوات فانه يجد ان الصوت المستقيم من غير ترجيع
لا يتصف بشيء من الحسن والقبيح وبالجملة مدارهما بالمناسبة والمخالفة
العددية تنبيه وانما كانت المناسبة المذكورة سببا للحسن والبهاء

اذ بها يتحقق جهة الوحدة بين الامور الكثيرة المتغايرة المتباينة وهذه بها
يحسنها ويزينها وبها يرجع تعديل فضايل الصفات ولها شان عظيم ويترتب
عليها اثار شريفة واما انه لو كانت جهة الوحدة بينها سببا للحسن و
البهاء فهو من اسرار يكشفها العلم الالهي وليس هذا المقام موضع بيانه
وبالجملة جهة التوحيد بين الكثيرين المعبر عنها بالمناسبة والموافقة والملائمة
وما يجري مجراها يؤدي الى الحسن والجمال وليس سبب الحسن الصوري الا
التناسب بين الاعضاء ومواضعها وحسن الصحبة الا الموافقة في جميع الاحوال
وهذا سر حث الشارع على المواظبة على الجمعة والجماعات اذ بها يتحقق الايتلاف
بين افراد النوع المقتضي لحسن المعاش وحفظ التمدن على احسن وجه وبهذا
سر ما ورد في الخبر من ان الغيبة اشد من الزنا لان الاول يؤدي الى الفرقة
المنفية بالافضحية من الفرقة وان كان الزنا لما فيها من اختلاط الانساب كالا
واعظم وكلاهما عنها لانها الى افتراقات وشرور كثيرة ويرشدك الى
حسن المناسبة وبهائها ان حكاية الصور القبيحة والاصوات الكريهة مما
تميل اليها الطباع وتلتذ بها وان كانت تتنفر عن المحكي منها وهذا سر
جعل الله اعضاء الاطراف اثنين اثنين كالحاجبين والعينين وتوحيد التي
وقعت في الوسط لئلا يكون احد الطرفين في كمال المباينة مع الطرف الاخر

الحق فرح الكلمة ولهذا يدل اليه لجهده في بناء الدار على موافقها طرقها ويعبرون
عنها في عرفهم بالقرينة ولو قصدنا تبيين هذا المطلب لادى الى الطال بنا بالكلام
وانما غرضنا التنبيه على ان حسن الصوت لا يتحقق الا بتحقق جهة الوحدة بين
اجزائها ولا يتحقق لاجزاء الا بالترجيع فذكرنا شطرا من هذه للايضاح والتبيين
وهو واضح بحمد الله تعالى ويدل عليه حديث ابي بصير فانه صريح في ان الصوت
الحسن صوت مترجع مطرب وسياتي ذكره واما الظاهريون من المتفقه المقصرين
على تعلم الفروع لما وجدوا في الاخبار الحض على قراءة القران بالصوت الحسن
ووجدوا التحريم بالغناء ووجدوا احاديث في ذم الغناء ومن عموم الغناء
المنهي عنه الغناء بالمعنى اللغوي وهو يشتمل على ترجيع الصوت ومن عموم ان
كل صوت مترجع مطرب حرام فلا بد ان يكون الصوت الحسن خاليا عن الترجيع
وتجويدا فاهموا ولم يهتدوا اليه سبيلا وهذا ظن فاسد كما عرفت وستعرف
ولذا اذا سئلوا عن شرح اسم الصوت الحسن يتبلبلون في بيانه فتارة يقولون
ابه من القرات ويقولون هذا الصوت الحسن بعينه للسان والتي لم يعرفوا ان شرح
الاسم يفيد مفهوما كليا وصوتهم هذا امر شخصي جزئي ويتفاوتون بعيده
تارة يقولون ما يستحسنه الطباع من غير ترجيع وقد عرفت ان الصوت الخالي
عن الترجيع لا يتصف بالحسن وتارة يدعون البداهة فيه ولم يعلموا ان البداهة

النقل

ث	ت	ب	ا	د	ج	ب	ا
د	خ	ح	ج	ح	ز	و	ه
س	ش	س	ذ	ه	ك	ي	ط
ط	ش	ص	ض	غ	س	ن	ه
ف	غ	ع	ظ	ص	ق	ص	ف
م	ل	ك	ق	ح	ض	ق	ط
ي	ه	د	ن	غ	ظ	ض	د
غ	ق	ي	ا	م	ط	ه	ا
ج	س	ك	ب	ب	د	ش	ف
م	د	ش	ل	ص	ن	ي	و
ف	ل	ه	ت	ز	ج	ز	ث
ز	خ	س	ل	ث	ف	س	ك
ز	خ	ذ	ع	ل	ح	د	ظ
ي	ص	ط	ض	غ	خ	ر	غ

مسئلة الغناء

والنقل فما يتعلق بالمعنى في شرح الاسم فما يتعلق بالالفاظ
الغناء لغة تطريب الصوت والطرب الفرح والحزن او سببهما فهو من لغة
الاضداد نص عليه في القاموس وخصصه بعضهم بالفرح واستضعفه فيه
وقال بعض الفضلاء ومن العامة من فسر بتحسين الصوت ونظم ذلك من
بعض عبارات اهل اللغة انتهى وفسر بعض بالترجيع المطرب وهو ما في القاموس
ولحد بالمال ويلزمها ما نقله بعض الفضلاء لان الصوت المطرب بكلا معنييه
لا ينفك عن الحسن وهو لا ينفك عن الترجيع لما عرفت في المسئلة الفلسفية
فكل صوت مترجع مطرب يكون غناء بحسب اللغة ووضع النغمات والالحان التي
يبحث عنها في علم الموسيقى بحسب اللغة لصدق الحد اللغوي عليها سواء كانت
من الملهيات او لا وسواء كانت مختصة بطائفة دون اخرى وسواء كانت معا
تتغنى بها في كلام اهل العرف التعزية فان جميعها غناء لغوي وبعض الفقهاء فسر
بالصوت المرجع مطلقا وطول تصويره بترقيم الغانه هكذا ١١ ١١ الا ثم تشعبت
منه اسماء سخيفة واقوال ذليلة لا يليق بذوي المشرقات المعرفة لذكرها
والنجوة يجب عن الفرقة فاضبط ونبحث عنها ان نتفحص هذه المسئلة والمقصد

تبصرة كان الشايع في زمن الجاهلية وبعد ظهور الاسلام تعليم الجواري با
لالحان والنغمات الملهية التي تزينها التصدية وضرب المعزف والعيدان

ا ه ط م ف ش ذ ب و ي ن ص ت ض ج ز ك س ق ث ظ د ح ل ع ر خ غ

١	٣	٦٠	١٠
١٥	٢١	٢٨	٣٦
٣٥	٥٥	٦٦	٧٨
٨١	٩٥	١١٠	١٢٦
١٤٣	١٦١	١٨٠	٢٠٠
٢٢١	٢٤٣	٢٦٦	٢٩٠
٣١٥	٣٤١	٣٦٨	٣٩٦

والبرابط والجراب وكانوا يضعون عليها حزينة مغنية وكان يشتغلن من الصباح الى الزوال لتغنى بالاصوات واستعمال الالات الّتي يجذب للغناء الفساق الى الفسوق ويحصل ما قرر عليهن سادتهن وان كان كثير من كارهات وكان هذا الى الشنيع من اعظم مكاسبهم ونحن نرحم الله تعالى عنه بعد ظهور الاسلام بقول عز من قائل ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء ان اردن تحصنا وكان من زينة مجالسهم تغنى القينات وضرب العيدان وبلغ هذا الامر الشنيع في دولة ملوك بني امية وبني العباس حد الافراط لتوغلهم في تحصيلها وشدة حرصهم على استماع اصواتها وتابعهم الرعايا في سلوكهم والناس على دين ملوكهم الا الذين امنوا وعملوا الصالحات وقليل ما هم وبلغت قيمتهن ثلاث دينار واكثر كما تشهد به التواريخ وصارت بالتغني بالملهيات بعضها الى حد لم يبلغ الى ذلك الحد مهرة الرجال في هذا الفن كما روى من اسمعيل بن الجامع وهو من فحول ارباب التغني بالملهيات من التراكيب المعروفة في زماننا هذا بالتصنيفات وكان استادا ماهرا [illegible] في ضرب الالات اللهو جميعا وكانت له اختراعات والتصنيفات كل واحدة منها في ضمن خصوص بعض الاشعار دون الاخرى انه

لما قدم عليه زرزور ارتحل من مكة قاصدا حضرة الرشيد في بغداد فلما ورد مدينتنا استمع من جارية ماية قدامه صوتا لم يسمع مثله قط فالتمس منها التعلم فابت فاعطاها الف درهم وتعلم منها فلما ورد بغداد وادرك حضرة الرشيد و تغنى بما تعلم منها اعطاه الف دينار والتمس مثلا اعاده فلما تغنى به ثانيا اعطاه ايضا الف دينار ثم قال له تغن بما احسنت فتغنى طول الليل بالتركيبات والاصوات المخترعة له ولغيره فلم يعطيه شيئا فقال له الرشيد اخر الليل قد تبعت كثيرا فانت لم يكن عليك ثنا فاتغن بالصوت الاول فتغنى به فاعطاه ايضا الف دينار وكذا نقل عن صدقة المكنى بابي مسكين انه تعلم من جارية سوداء بالمدينة صوتا باربعة دوانق من فضة فلما تغنى به عند الرشيد ابتهج غاية الابتهاج واعطاه خمسة الاف دينار وامثال هذه الاخبار اكثر من ان تحصى وبالجملة شيوع التغني بالملهيات من الاصوات بلغ حدا حترصا باطلاق الغناء على هذا الفن حقيقة عرفية وهذا يظهر لمن تتبع التواريخ والسير فالمراد من الغناء في الاحاديث

ابجد هندسي

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ي	ك	ل	م	ن
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	٢٠	٣٠	٤٠	٥٠
س	ع	ف	ص	ق	ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ
٦٠	٧٠	٨٠	٩٠	١٠٠	٢٠٠	٣٠٠	٤٠٠	٥٠٠	٦٠٠	٧٠٠	٨٠٠	٩٠٠	١٠٠٠

ابجد قديم

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ي	ك	ل	م	ن
١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩	١٠	١١	١٢	١٣	١٤
س	ع	ف	ص	ق	ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ
١٥	١٦	١٧	١٨	١٩	٢٠	٢١	٢٢	٢٣	٢٤	٢٥	٢٦	٢٧	٢٨

نظيره ابجدي

ا	ب	ج	د	ه	و	ز	ح	ط	ي	ك	ل	م	ن
س	ع	ف	ص	ق	ر	ش	ت	ث	خ	ذ	ض	ظ	غ

نظيره ابتث

ا	ب	ت	ث	ج	ح	خ	د	ذ	ر	ز	س	ش	ص
ض	ط	ظ	ع	غ	ف	ق	ك	ل	م	ن	و	ه	ي

نظيره ايقغ

ا	ي	ق	غ	ب	ك	ر	ج	ل	ش	د	م	ت	ه
ن	ث	و	س	خ	ز	ع	ذ	ح	ف	ض	ط	ص	ظ

نظيره عشار ايوبه

ا	ه	ط	م	ف	ش	ذ	ب	و	ي	ن	ص	ت	ض
ج	ز	ك	س	ق	ث	ظ	د	ح	ل	ع	ر	خ	غ

التي وردت في ذمه انما هو الغناء العرفي اعني الاصوات الملهية

التي ينبغي ان يقترن بها ملاهي الملاهي والتصديه والرقص والمراسه في الاحاديث

التي وردت في اباحته ومدحه انما هو الغناء بالمعنى اللغوي وتنبيه على

التبيين في اثناء ذكر الاحاديث خصوصا حديث ابن سنان بحيث

يرتضيه العاقل المصنف ويقبله الجاهل المتعنت لظهور شانه

وسطوع برهانه انشاء الله العزيز **المقصد الاول** في ذكر تفصيل

الاحاديث الوارده في باب الغناء وتحقيق ما هو المراد منها ما رواه علي

بن جعفر عن اخيه قال سالته عن الغناء هل يصلح في الفطر و

الاضحى والفرح قال لا باس ما لم يعص به وفي الكافي عن ابي بصير

قال قلت لابي جعفر عليه السلام انا اذا قرات القران فرفعت صوتي جاءني

الشيطان فقال انما ترائي بهذا اهلك والناس قال يا ابا محمد

اقرا قراءة بين القرائتين تسمع اهلك ورجع بالقران صوتك فان

الله يحب الصوت الحسن يرجع به ترجيعا اقول هذا صريح في استحباب

التغني بالقران بالمعنى اللغوي وتصريح بان الصوت الحسن يشتمل

على الترجيع والصوت المشتمل على الحسن والترجيع مطرب بالضروره

فيكون الصوت الحسن غناء بالمعنى اللغوي اذ لا معنى له الا الصوت

المرجع

المرجع المطرب فهو عليه السلام امر بالتغني بالقران وليت شعري

ان المحرمين كيف يستوعبون لا نفهم طرح امثال هذا الحديث واني

يمكنهم دعوى التاويل فيه مع انه نص على صحتها اكثرها بل يعتضد التواتر

بالمعنى وكيف غفلوا من تفريع الصوت الحسن على الترجيع بل عن

تعليل الترجيع بكون الصوت الحسن محبوبا سبحانه في قوله عليه السلام

حيث قال ورجع بالقران صوتك فان الله يحب الصوت الحسن يرجع

به ترجيعا فحكموا بان الصوت الحسن صوت خال عن الترجيع فانتحله

كل خلف عن سلف ولا يتدبرون في هذا الحديث وامثاله فيتقوهون

بما يشتهون ويتقولون على الله ورسوله وهم لا يشعرون وبالجمله

قد ثبت بالدليل العقلي والنقلي ان الصوت الحسن صوت مرجع

مطرب وكل صوت كذلك فهو غناء والصدق عليه في حاق

معناه فرقه هو بعينه وفيه عنه عن ابي عبد الله عليه السلام قال

قال النبي صلى الله عليه وآله وسلم ان من اجمل الجمال الشعر الحسن

للمرء ونغمة الصوت الحسن وفيه عن ابن سنان عن ابي عبد الله

عليه السلام قال قال النبي صلى الله عليه وآله لكل شيء حلية وحلية

القران الصوت الحسن وفيه عن ابي عبد الله عليه السلام لم يعط النبي

آنك من بنات الجبال والصوت الحسن والحفظ وفيه عن ابي عبد الله عليه السلام
ما بعث الله نبيا الا حسن الصوت اقول والسر فيه ان حسن الصوت تابع
لاعتدال المزاج كما برهن في موضعه ومزاج الانبياء اعدل الامزجة
وفيه عن ابي عبد الله عليه السلام قال كان علي بن الحسين عليهما السلام احسن الناس
صوتا بالقرآن وكان السقاؤون يمرون فيقفون ببابه يستمعون
قراءته وكان ابو جعفر احسن الناس صوتا وفيه عن علي بن محمد النوفلي
عن ابي الحسن عليه السلام قال ذكرت الصوت فقال ان علي بن الحسين عليه
السلام كان يقرأ القرآن فربما مر به المار فصعق من حسن صوته وان
الامام لو اظهر من ذلك شيئا لما احتمله الناس من حسنه قلت
ولم يكن رسول الله صلى الله عليه وآله يصلي بالناس ويرفع صوته بالقرآن
فقال ان رسول الله كان يحمل الناس ما يطيقونه اقول انظروا
معاشر العقلاء الى هذه الاحاديث المفيدة لتأكد استحباب قراءة القرآن
بالصوت الحسن ثم انظروا الى وصفهم حسن صوت الامام من وقوف
السقائين وصعق المارة واستماع رسول الله صلى الله عليه وآله من خلفه
بقدر طاقتهم لا ما في قدرته لئلا يهلكوا من فرط حسنه ثم تاملوا بعين
الانصاف وتجنبوا عن العصبية والاعتساف انه هل يمكن ان يكون صوت

الامام

بالغا في الحسن والبهاء حدا تصعق السامعين وهو على استقامته
من غير ترجيع ولا فلم لم يكن حال المحادثين تكلمه عليه السلام كذلك وهل يمكن
ان يدعي احد ان تكلمه عليه السلام كان مصعقا وهل فيه من خبر انه
عليه السلام كان يتكلم بالصوت الحسن وما ذلك الا لان التكلم يكون
على الاستقامة والقراءة على الترجيع والا فما الفرق فقد ثبت ان
الرسول والائمة كانوا يقرأون القرآن بحسن الصوت المترجع فلنتكلم
ان حد الغناء اللغوي هل يصدق على هذه القراءة ام لا فنقول تاكيدا
لما سبق وتنبيها لمن غفل عنه كما مر مرارا عبارة عن الصوت المترجع المطرب
وقراءتهم عليهم السلام يصدق عليها انها صوت وهو ظاهر وكذا انها
مترجع لما عرفت ولا شك في كونها مطربا باحد المعنيين لا لتادية
بعضهم عند سماعها فيقف كالسقائين وصعق بعض الآخر كالمارة
فيصدق على قراءتهم الغناء بالمعنى اللغوي اعني الصوت المترجع
المطرب واما الغناء بمعنى العرف الطاري بمعنى الالحان والنغمات
الملهية المهيجة المشهورات المزينة المسميات التي تغنيها الفسقة
ضرب الدفوف ونصب القينات تجذب الفساق من الرجال الى
الفسق فذلك يجوز التغني بها مطلقا فضلا عن تغني القرآن بها وهي

رسول الله صلى الله عليه وآله والائمة المعصومين مختص بهذا النحو من
القراءة وهذا النوع من الغناء هو الذي صار اطلاق الغناء عليه
حقيقة عرفية ولينصف المنصف ان قراءة القرآن بالالحان الملهية
المعروفة بالتصانيف في زماننا المقوية بضرب الدفوف والرقص المرتبة
بآلات اللهو المهيجة للشهوات وبالمقام المسمى بالروضة الموجب
للحزن والبكاء هل هما سيان حاشا وكلا اين الثريا من الثرى واين
الارض من السماء بل هذا عذب فرات سائغ شرابه وهذا ملح اجاج ويدل
على ذلك ما روى في الكافي عن عبد الله بن سنان عن ابي عبد الله عليه
السلام قال قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم اقرؤا القرآن بالحان العرب
واصواتها واياكم ولحون اهل الفسق واهل الكبائر فانه سيجيء بعدي اقوام
يرجعون القرآن ترجيع الغناء والنوح والرهبانية لا يجوز فيهم قلوبهم
مقلوبة وقلوب من يعجبهم شأنهم اقول هذا الحديث مما روته العامة ايضا
عن حذيفة اليمان عن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم مع اختلاف في
بعض الالفاظ فانهم بدلوا اهل الكبائر باهل الكتابين والمقلوبة بما
لمفتونة واتفق على صحته الفريقان وهذا نص صريح على ما ادعيناه من صيرورة
الغناء حقيقة عرفية في هذا القرن الاخير وفيهم عليهم السلام مختص بهذا حق

ونقول تأكيدا وتوضيحا نحن معاشر القائلين بالتفصيل في امر الغناء
ان الغناء المنهي عنه هو الاصوات الملهية التي تتصدى بها المغنيات
وفساق الرجال ويمزمزون بها الدفوف والعيدان ولكثرة اطلاق الغناء
على هذا القرن الاخير صارت حقيقة عرفية فيه وانتم ايها المنكرون تزعمون
ان الغناء المنهي عنه هو الغناء بالمعنى اللغوي اعني الصوت المرجع
للطرب او نفس ترجيع المطرب مطلقا وهذا حديث ابن سنان يصدق
ما ادعيناه ويكذبكم اما اولا فلانه صرح بقراءة القرآن بالحان
العرب واصواتها فلا يخلو اما ان يكون مراده من الالحان الصوت مع ترجيع
غيرها او صوت مطلقا مشتمل على ترجيع خاص لا سبيل الى الاول اما اولا
فلان اللحن هاهنا لغة عبارة عن التطريب بالصوت وترجيعه على ما ذكره
ابن الاثير في نهايته وصاحب القاموس بل في قراءته طرب فيها فلا معنى
للغناء اللغوي الا هذا فهما مترادفان بحسب اللغة فلا تكون اللحن صوتا
على الاستغناء واما ثانيا فلان الاصوات المستقيمة مشتركة بين العرب و
العجم غير مختصة بطائفة دون طائفة اخرى الا ترى انه لا يجب ان ينادى
زيد انيه بنداء العرب وعمرو بنداء العجم فيكون النداء على استقامة
مشتركا بين جميع الطوائف فيجب ان ينادى زيدا قراءة القرآن بلحن العرب

وعمرو بلحن العجم وهو واضح فتعين الثاني فيكون الحان العرب الاصوات المفرحة
واما كونها مطربة فلما مر في بيان تحديده في الوجه الاول منه بان الغناء
اللغوي مفاده فان وتبينا في الاحاديث السابقة ان الصوت الحسن مطرب
بالضرورة فيكون لحن العرب فردا من افراد مطلق الغناء فتدبر واما ثانيا فلان
صريح نهيه عن ترجيع القران ترجيع الغناء ولو لم يكن ترجيع الغناء اخص من مطلق
الترجيع لكان عليه السلام يقتصر على قوله يرجعون القران ولم يذكر ترجيع الغناء
لعدم الفايدة فيه وبعبارة اخرى ترجيع الغناء وقع مفعول مطلق مضافه
والمفعول المطلق المضاف والموصوف اخص من مصدر فعله كقولك سرت
سير البريد وضربته ضربا شديدا فثبت ان مراده صلعم من الغناء هو العرفي
الاخص من اللغوي لانه لو كان مراده منه هو اللغوي لكان عليه السلام يقتصر على قوله
يرجعون القران ولم يذكر ترجيع الغناء لاستلزامه كون الشيء اخص من
نفسه كما عرفت فان قيل الترجيع اعم من ترجيع الغناء لكونه مطربا وغير مطرب
ونكون ظاهر ان القاري يبذل جهده في تناسب الالحان لا في اختلافها لئلا
يكون صوته كريها قبيحا فتعين ان يكون مراده صلى الله عليه وآله الترجيع
المطرب اما ثانيا فلان النوح والرهبانية عطفا على الغناء وتقديره
يرجعون القران ترجيع الغناء وترجيع النوح وترجيع الرهبانية فعلم

ان ترجيع الغناء اخص مطلقا من مطلق الترجيع المطرب الشامل للجميع
اعني الغناء اللغوي لكون كل منها مطربا فتعين ان يكون الغناء المنهي عنه
هو الغناء العرفي الاخص من الغناء اللغوي لا يقال يجوز ان يكون
هذا من قبيل عطف الخاص على العام لانا نقول الاصل في المتعاطفات
ان تكون متباينات لم يرتكب خلافه في الكلام الا مطلقا بل اذا كان
فرط اهتمام بشان الخاص كعطف جبرئيل وميكائيل على الملائكة وظاهر
ان لا اهتمام بشان اخراج ترجيع النوح ليس باشد منه بشان اخراج
ترجيع الاصوات الملهية المفرحة التي يرتكبها ضرب الدفوف والقصبة
وامثالها فلو كان الامر كذلك لكان يجب ان يعطف هذا ايضا فتعين
ان يكون مستعملا في معناه العرفي اعني لحون اهل الفسق التي يرتكبها
ضرب الدفوف والقصبة والرقص وآلات اللهو وذلك ظاهر ويدل على
ذلك ما روي في الجامع عن رسول الله صلى الله عليه وآله انه يقول ان القران
نزل بالحزن فاذا قرأتموه فابكوا فان لم تبكوا فتباكوا وتغنوا به فمن لم
يتغن بالقران فليس منا اقول وهذا صريح في الامر بالتغني بالقران لا
بالغناء العرفي لورود النهي عنه بل الغناء اللغوي لكن لا اي فرد منه بل
الفرد الذي يورث البكاء والحزن بقرينة ما قبله وقد عرفت في المقدمة

الفلسفية ان من انواع الغناء ما يورث البكاء والحزن وقال الشيخ
بعد ذكر هذا الحديث تاول بعضهم بمعنى استغنوا واكثر العلماء على انه تزيينه
وتحزينه اقول الطبع السليم والذهن المستقيم يابى عن هذا التاويل
البعيد غاية الاباء والخلط بين العرف الطارئ واللغة حمله على هذا التاويل
وفيه وفي التهذيب عن ابي بصير عن ابي عبد الله عليه السلام اجر المغنية
التي تزف العرائس ليس به باس ليست بالتي يدخل عليها الرجال وفيه
وفي التهذيب عنه قال سالت ابا جعفر عليه السلام عن كسب المغنيات فقال
التي يدخل عليها الرجال حرام والتي تدعى الى الاعراس ليس به باس وهو
قول الله عز وجل ومن الناس من يشتري لهو الحديث ليضل عن سبيل الله
اقول هذان الحديثان مصرحان بما بينا عليه في التبصرة من حال الفساق
العرب وتشغل فتياتهم بالاصوات الملهية لجذب الفساق الى انفسهن
وان الغناء المحرم هذا النحو من الغناء وغيره من الغناء ليس بمحرم فلا
تكونن من الغافلين وفيه وفي التهذيب عن ابي عبد الله عليه السلام قال
المغنية التي تزف العرائس لا باس بكسبها اقول الحكم بحلية كسب المغنية
ههنا وحرمته في الاحاديث الاخر انما هو بحلية ما يترتب على احدهما وحرمة
ما يترتب على الاخر ويظهر منها ان الغناء من حيث هو فهو ليس بحرام

الحمرا

الحسين
استماعك استماعا وكسبا كما لا يخفى وفي الفقيه سئل علي بن
عن شراء جارية لها صوت فقال ما عليك لو اشتريتها فذكرتك
الجنة قال الفقيه يعني بقراءة القران والزهد والفضائل التي ليست
بغناء واما الغناء فمحظور وكلامه هذا يشعر بان الغناء عنده عبارة
عن سماع الباطل كما ذكرنا فيما مر من تفسير العامة بهذا واقول هذا [illegible]
خبار التي لا يجوز التغني بالمعنى اللغوي وتحسين الصوت بالقران و
في الاعراس وفي غيرها واما المانعون منها مطلقا فهم المحرمون
ما احل الله ويتعين في حقيقة حالهم سوء مآلهم نعوذ بالله تعالى
ولنذكر الاحاديث تدل على حرمة الغناء التي صارت حقيقة في الاصوات
الملهية التي كانت تشغل المغنيات لجذب الفساق تقريبا وتوضيحا
لما رغبنا منها ما اورده في الكافي وفي التهذيب عن ابي عبد الله
عليه السلام قال سال رجل عن بيع الجواري المغنيات فقال شراؤهن
وبيعهن حرام وتعليمهن كفر وسماعهن نفاق وفيه عن ابي عبد الله
عليه السلام يقول المغنية ملعونة ملعون من اكل كسبها اقول هذان
الحديثان يدلان صريحا على ان المراد بالمغنية ما ذكرناك على حقيقة حالها
في التبصرة خصوصا في الحديث الاخير من التصريح على حرمة اكل ما اكتسبه

وفيه عن ابي البلاد قال اوصى اسحق بن عمر عند موته بجوار له
مغنيات وحمل الثمن اليك وقد فعلت وبعتهن وهذا الثمن ثلثمائة
الف درهم فقال لا حاجة لي فيه ان هذا سحت وتعليمهن كفر والاستماع
منهن نفاق وفيه عن ابي بصير قال سالت اباعبدالله عليه السلام عن
قول الله تعالى فاجتنبوا الرجس من الاوثان واجتنبوا قول الزور قال
هو الغناء وفي خبر اخر فسره بسائر الاقوال الملهية وفيه عن ابي جعفر
قال سمعته يقول الغناء مما قال الله تعالى ومن الناس من يشتري لهو
الحديث ليضل عن سبيل الله بغير علم ويتخذها هزوا اولئك لهم
عذاب مهين وفيه عن ابي عبدالله عليه السلام قال سمعته يقول الغناء
مما قال الله تعالى ومن الناس من يشتري لهو الحديث عن سبيل الله
وفيه عن ابي الحسن الرضا عليه السلام يقول سئل ابو عبدالله ع عن الغناء
قال هو قول الله عز وجل ومن الناس الاية فهذه الاحاديث تدل
صريحا على ان المراد من الغناء هو الاصوات الملهية وفيه على ما ادعينا
من صيرورته حقيقة عرفية فيه واي دلالة اصرح على ذلك من حمل لهو
الحديث على الغناء بل يفهم من هذه الاحاديث ان الغناء هو المتعلق
بالكلمات الملهية لا نفس الصوت من حيث انه صوت لا يسمى حديثا اذ الحديث

هو الكلام

هو الكلام الحسي فكل صوت مطرب مشتمل على لهو الحديث فهو غناء و
اما الاصوات المطربة المشتملة على كلمات حقة فليست بغناء او لا يرى
ان نغمات الاوتار لا يسمى لهو الحديث وقول الزور وان الاحاديث الواردة
في ذم استماعها لا يعللها بها وهل يمكن ان يتصف الكلمات الحقة من القرآن
والاحاديث بسبب الترجيع لهو الحديث وقول الزور واي عقل يجوز ان
يصير القران الذي هو اصدق حديث بسبب تحول اللفظ وكذبا وهزلا وان
تنقلب الآيات القرانية الانسانية بتطريب الصوت المرجع اللحني الحزين
وصار احاديث ملهية واقوالا كاذبة اعاذنا الله واياكم من سوء الفهم
وقلة التدبر فانه بئس القرين فظهر من لفظ اللهو بما ذكرنا وقد ذكرنا مرارا
ان مرادهم عليهم السلام من الغناء الذي نهوا عنه هو الاصوات الملهية التي تتغنى
بها الفساق والكلمات هنه في ضمن الكلمات الملهية كما هو شايع في زماننا
هذا او لا يخلو الا زمنه عنهم ومن مقتضى طباعهم ويرد عنه عليه السلام بلهو
الحديث وقول الزور بل يمكن ان يستدل بهذه الاحاديث على ان المراد با
لغناء المنهي عنه الاصوات المطربة في ضمن الكلمات الملهية كما ذهب اليه بعض الا
فاضل والمحدث الكاشاني من اقوام ينتحلون فهم الاحاديث لانفسهم ويدعون
من الماهم في تتبعها كيف غفلوا من هذه التصريحات وحكموا بحرمة مطلق

السماع وكيف لجئوا الجرؤا على تجويز الغناء المذموم الصراح نعم من لم يجعل الله
له نورا فما له من نور. المقصد الثاني في تتميم القول في تحقيق الحق من
لم يبلغه وهو بناء الكلام مع المنكرين المحتجين على ان الغناء في جميع الاحاديث
الوارده مستعمل في معناه اللغوي ثم لا وجه لنا ثم فنقول وبالله التوفيق
الغناء كما حقيقة في المسئلة اللغوية من الالفاظ المشتركة واستعمل في
الاحاديث المذكورة معنيا ولا يمكن ان يكون مستعملا في كلا معنييه في استعمال
واحد لما عرفت في المسئلة الاولى الاصلية فوجب ان يكون مستعملا في
احد معنييه فالغناء المنهي عنه في الاحاديث المذكوره يجب ان يكون مستعملا
في كل حديث في معنى واحد وكذا مبتدأ او مشتقا من الفعل او الاسم في الاحاديث
التي تدل على الجنة واستحبابه في لاح اما ان يكون الغناء المنهي عنه
مستعملا في الصوت المرجع المطرب بمعنى الفرح والغناء المرغوب فيه المطلوب
بمعنى الحزن كما يظهر من سياق وصف المنهي عنه باللهو والباطل والمرغوب
فيه بالحزن وكونه مذكرا للجنة فلا تناقض ولا تعارض بين الطرفين على هذا
التقدير ان يفيد احدهما ان هذا النوع من الغناء حرام والآخر يفيد ان
ذلك النوع منه مباح ومرغوب فيه فعم تمسك هؤلاء الى التحريم مطلقا
وان قالوا ان الغناء باحد معنييه فقط مستعمل في كلا الطرفين بمعنى

الغناء

الغناء بمعنى الصوت المرجع المفرح مثلا مستعملا في كلا الطرفين او بمعنى
الحزن مستعمل فيهما فمع بطلان هذا الدعوى وامتناع اثباته نقول كلا
الطرفين مشتملان على محامل الاخبار وتعادل الامارات يوجب التساقط
كما عرفت في المسئلة الاخرى الاصلية والتمسك بالبراءة يقرر الغناء على
اباحة الاصلية فعليكم ان تحكموا بالجنة مطلقا فلم حكمتم بتحريمه كما انه
اما ان يقولوا لا ندري في اي معنى من معنييه استعمل فيهما فنقول يجب
الجمع والتوفيق بين الطرفين لا طرح احدهما والتمسك بالآخر كما عرفت فبم
تمسكتم في طرح الاحاديث الدالة على الجواز والاستحباب وصحتهم في حكمه
من هذه العبارة اسماء لطيف لا يخفى على متتبع علم المعاني الى الطرف الآخر
لما لم يعط المرجحة وحكمتم بتحريمه مطلقا وان قالوا نتمسك بمقتضى الاحتياط
نقول الاحتياط يقتضي ان تكفوا الناس عن التحسنتكم عند قراءة القرآن
والكلمات الحقة من الاذان وغيرهما بالاصوات الحسنة المذكرة للجنة ولا تنهكم
عنها لئلا تكونوا في زمرة الناهين عن المعروف الامرين بالمنكر حتى تتبعوا
لكم الحق فان الاحتياط انما يكون في حق من لا يكون على يقين في امر يحتاط فيه
واما اذا كان على يقين في حصره فلا معنى للاحتياط فيه فلعل هذا الذي تعهدتم
عنه يكون معروفا بحسب الواقع فتكونون ناهين عن المعروف وانتم لا تشعرون

غاية الامر ان تتوقفوا في امر حتى يتبين لكم حقيقة او بطلانه لا ان تمنعوا
الناس عنه حتى يظهر لكم حقيقة الامر فيه بل نقول صراحة الاخبار الواردة في
الطرفين لا تبقي اشتباها في هذا الامر فان كنتم في شك في امرها فاسئلوا
اهل الذكر حتى تعلموا انما هو الحق وكيف يمكن ان يقبل منكم الحكم بحرمة المتعة والحال انكم
يمنع المتعة في الاعراس مع ورود النص على شرعيته هناك ومعاضدة العقل ايضا
من جملته حمله تسهيل العزاب الى النكاح المرغب فيه المؤدي الى حفظ النوع
والنسب والتجنب عن السفاح والعطب واما تلجئة بعض الفقهاء فيها
فقط فهو تخصيص من غير مخصص لورود الاحاديث في شرعيته في غيرها
ايضا ولو فرضنا عدم النص على شرعيته في غيرها لا يتجه التخصيص ايضا
لان خصوص السبب لا يخصص المسبب ولو تمسك بالوقوف على موضع النص
والاقتصار عليه قلنا الوقوف والاقتصار انما يجوز اذا كان المنصوص عليه
مخالفا للاصل بل الاصل وقد عرفت خلافه وبالجملة امثال هذه الجسارات
تشريع محض وتحريم لما احل الله وبجنابه جل شانه كونه سيد الرسل
وحبيب رب العالمين لما حرم على نفسه ما حرم لاجل بعض ازواجه شدد الله
عليه النكير بقوله عز من قائل يا ايها النبي لم تحرم ما احل الله لك الاية
فكيف يكون معاملته مع من حرم على غيره ما احل الله له متقولا عليه تعالى

وقد قال

وقد قال عز من قائل ولو تقول علينا بعض الاقاويل لاخذنا منه باليمين
ثم لقطعنا منه الوتين فما منكم من احد عنه حاجزين فاذا كانت معاملته تعالى
مع نبيه المرسل على هذا التقدير هكذا فما ظنك بمعاملته مع غيره وهذا
ابن طاوس مع علو قدره في اكثر العلوم سيما العلوم النقلية التي يعرف
هذا الامر سلك مسلك الاحتياط واجتنب عن التصنيف في علم الفقه حذرا
من ان يصير من المتقولين على الله سبحانه المحتاط هكذا الاستعاذة بالله
من شر لسان الموسوسين والموسوسات باسنادهم ارتكاب المحرمات اليهم عصمنا
الله تعالى من شرور انفسنا وسيئات اعمالنا انه على كل شيء قدير
وبالاجابة جدير خاتمة لما اسند المخالفون في شرعية مثل تلك
المقاييس والاراء والتشهي الذي سموه بالاستحسان الذي لم يعقله
احد منهم الى يومنا هذا شرح اسمه كمحرمي الغناء بالمعنى اللغوي العاجزين
عن شرح اسم الصوت الحسن كما عرفت وقالوا ان الاستحسان المطلق مطلقا
لا يحل للعباد كما ذكره الابهري في شرحه على شرح المختصر العضدي
وغيره في غيره وبهذه الجهات نقضت تقسيماتهم واضطربت اصولهم حتى
ان ابا حنيفة فسر الفراش في قوله صلعم الولد للفراش وللعاهر الحجر بالعقد الصحيح
وحكم بالحاق النسب بها وان الزوجة التي لم يرها بعد العقد والتزويج

وان لم يكن داخلا فيها وحكم بنفوذ حكم الحاكم ظاهرا وباطنا فحكم بتحريم الزوجة
على الزوج بحيث يحكم الحاكم بثبوت التطليق بشهادة شاهدي الزور وامثالها
من الترهات والخرافات فكذا الخلاف بين تلامذته بتحقيق الرشيد فلو هؤلاء
والتمس من ابي الحسن عليه السلام ان يكتب له كلاما موضحا له اصولا وفروعا
فكتب عليه السلام ان امور الاديان امران امر لا اختلاف فيه بين الامة وهو ضرورة
في الدين لا يقبل الشك ولم يحتمل الشك والانكار فمن نازع في شيئا من هذا
القسم فعليه ان يحتج عليه بكتاب يجمع على تاويله او سنة من النبي صلى الله عليه وآله لا اختلاف
فيها او قياس يعرف العقول عدله وضاق على من استوضح تلك الحجة ردها ووجب
عليه قبولها والاقرار والديانة بها فمن نازع في شيئا من هذا الامر ولم يكن له
شيء من هذه الحجج الثلث وسيع خاصة الامة وعامتها الشك فيه والانكار
له هذا ان الامران من امر التوحيد فما دونه وارش الخدش فما فوقه فهذا
المعروف الذي يعرض عليه امر الدين فما ثبت لك برهانا اصطفيته وما غمض
عنك ضوءه نفيته انتهى اقول هذا قانون كلي اعطانا عليه السلم فلنرجع
الى الغناء اللغوي لنعرف حاله فنقول لا شك ان حرمته ليست من ضروريات
الدين ولا يختلف فيه احد سيما في العلماء الدين حاذوا قصب السبق
في مضامير الافكار وفازوا بوصال بنات معاني الابكار وبلغوا في المعقول

والمنقول

والمنقول درجة الاجتهاد فانتشر صيت فضلهم في الاقطار والاصقاع وهل يمكن
لمن له ادنى تميز وعقل بل يدخل في زمرة المكلفين ان يجوز ان يكون امر من ضروريات الدين
مخفيا على امثال هؤلاء الاعلام المتبحرين في جميع العلوم ومنهم المحقق وابو الفقيه
الشهيد بل ويخفى من المحقق الثاني وشرايع الاسلام فلا يلحق عليه الذباب
العقاب وليقبل دعوى الرجحان على الحبل من التراب فبقي ان يكون مما احتمل الشك
والانكار فنطالب منكم الدليل على حرمتها اما الدليل النقلي فحالته ما ذكرناها وبيناها
لكم فتعين عليكم ان تستدلوا عليها بدليل عقلي وانتم يا معشر المنكرين مستكفون
عن الدليل العقلي ومستهزؤن لمن طالب شيئا به وهذا ايضا نهايات الخروج مما
امرى مع الله ورسوله وخلفائه وليس هذا الموضع مقام بيان فساده وقد خرج من
عن اصل الاحتجاج بتصنيف هذا الكتاب لبيان بطلان هذا المسلك والتعقلكم
بالله هل يجد عقولكم محذورا في استماع صوت تحزن مثل حامل الكل تذكر الآخرة
ونعيما ابعد مما يكاب باللذات الحسية الدنيوية حيث انا استعمر المحزون في الشهوة
الدنية الخسيسة المسجونة في سجن استعمال اللذات الطبيعية البهيمية فانزعج من مقامه
وانقلع من مكانه وتندم مما كان عليه فكان من شدة وباله مالم غاية فتحمل تحمل
التسليم ويبكي بكاء الحزين قائلا يا اسفى على ما زلت في ضلالة لطالما عمر منحرف
وجهه وفرط اضطرابه انه يقول بلسان الحال ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفر لنا وترحمنا

لتكونن من الخاسرين فان ادعيتم فيه بحثا عقليا فاتوا ببرهان كنتم صادقين
ولا تكفروا المؤمنين عن السنتكم لئلا تكونوا من الخاطئين يا ايها الذين امنوا
قولوا قولا سديدا يصلح لكم اعمالكم ويغفر لكم ذنوبكم هذا اخر ما اردنا ايراده
والحمد لله اولا واخرا تمت الرسالة التفتي بعون الملك الغني المغني بالتوفيق العلي

کچه راتج صمغ مازو دمه موم برگ حنا بالوبه نشا هندی زنبل جبرزره
٢ در ١ م ٣ در ٤ در قدر ١ در ١ در

مازو ایکی پاره ده سقایل [illegible] عدد اکثر و دمه و دمه و برگ حنا برگ [illegible] اولنا ماید فیچو داده مولا
[illegible] ادر ابر [illegible] [illegible] ابله ولینج داده [illegible] [illegible] ایله کوره [illegible] [illegible] [illegible] وقت
[illegible] [illegible] [illegible] تمم شد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولولا ما اوجب لنا جل
ثناؤه للمخلوقين وتكرمه اكرام للاوابين والمستغيثين ونحمد الله
في صنايع السموات والارضين ونصلي الله على الانبياء والمرسلين
والاولياء المتقين والاصفياء الواصلين وما بعده صلى وسلم على
الابرار رسول المختار وشفيع المذنبين والاغيار وثم بتبليغ
الواحد القهار في امته المكار وصلى على اله الاطهار الموالي التي با
الاخيار والاطهار ولعن المعتدين والظالمين والغاصبين في حقوق
بضعة رسول المختار وصلى على اله الطيبين الطاهرين محمد واله اجمعين
بعد بر ضمایر ارباب هوش مخفی نمونماد از نغمه طرق طربنیا ودرکی
تحقیق دروادی افکار بفکر دقیق از زبید نغمات قلوب حریق با
نغمات لکتایه دقیقه از بواطن رقیق رحیق از اوج حضیض کونته
و شعبه موسیقی در منجنیق با دوار فلکی فلکی سبعه سیاره دانیق

بدستیاری

بدستیاری فلک البروج نمیق چنین در سلک تقریر و تحریر درکی
لثنا اصحابکا فاروق رنفعه آورده در زمانی بو عزیز و اسعد ساعات
مطلوب انجمنی بود معدنها تخم و صفا و مجمع بود در غایت لطافت و در لکنا
یاران موافق در طریق الفت بر قرار و جمعی از موالی فخر جاده یکی
جمع اسوار و نشاء دقایق مضراب صحبت عشاق و عاشق در کام هر یکی
خوشگوار و نظار کیا این نیلکون رواق بمیدان در تحیر و انتظار
که جاشنی حلاوت دوگاه و عراق اغنیه صبح در نشاط خسارت ما مانند
موج نیم بسمل شهناز ساز نک طیبان و بیقرار که معاونانی حال راست
خوات بوده حجاز از دراین ونکوا کاروان بوسلیک حسینی حالی خطره کوکک
دیوزرکی رسیده مانند سفینه نجات در بحر موسیقی لنگر انداخته تا
هر دو دشت در جستجوی قافله سالار هماینه ساحل بود و زر صبا بملک
کردید که ناگاه از طیش عسکر پر طنین جشن نشادری و طوی طبل بنا
در بینکاه فلک جوکاه بنیاد نشیب گانه دوا آه بتنفر پنجگاه فرو گوفته عود
بیقرار محیر و زابل و حجاز کاه مایه در باره ها بود سوخته که در انحال پدید
بیش بینا تا نجهانا امکان در حیرانی دستما یکه دران انجمن یکی از باران
موافق و دوستان صادق مراحا تا بخواطر رسید که اکر درین علم شریف

و فن لطیف قانون فی در رساله بودی یا چه بودی که هر چند در این باب مطالع
جات فرا ابصره بودی تا در مجامع و محافل و مجالس و طرایق صحیح بجریان این
علم کوشیدی تا مستمعان را انشا سر شاد و بهره مند نمودی نه اینکه از هر گوشه
و کنار این علم متفرق و مجتمع طالب اند که ابتدا و انتهای آن کسی نمی داند و ما
خدا نخواهد هیچکس نشناسد که در این مجمع یکی از صاحب هنران این سخن را گوش
سلطان عالم نظام الملک و الملة و الدین ابو جعفر بن مالک بن المنذر
بر ملک رسانیدند در اول وقت شاه عالم پناه طالب این فن شریف شده
و صاحبان این فن را بجهت جمع آوری نموده و جمع محضور بر پا کرده و مجمع بید
خوانده گرفتند بر تیبه که نظار کیان ... از مجمع مات و حوال بردند
چون این مقصد لکن در راه مطلب حرازت بود پس بالآخره همگی متفق اللفظ
فرموده این حال را بنام این حقیر زنند و مجموع از سراه صلوح و تجربه بیار کار
عرض کردند که بعنوان فلان کسی این مراد را می خواهد کرد و بغیر از احدی راین
مرحله نخواهد پیمود چون نوشته سخن بدینجا منتهی شد من مضطرب الحال
بر فنا تعالی برخواسته و ستاد ادب بسینه کرفتار از جمع رخصت طلبید
از آن مجمع بیرون رفتم و در طلب نسخ و رسایل این فن بوادی و مراحل را
پیمودم و نوشته جات چند با طراف و اکناف عالم فرستادم بحکم همایونی

ظل الهی

ظل اللهی تا هر بلده و شهری و قصبه که در این علم شریف نسخه بهم
جمع نموده بیاورند ببرکات سلطان با عدل و داد بعد از اندک زمانی
نسخ وافری جمع آوری شد از زمان بمطالعه آنها کوشیده و در رشته بیان
آثار از کجمیل که همتان نموده بنده به عقلی و نقلی بترتیب آن آغاز و انجام
سلسله کلام را انتظام دادم و آنچه موافق قول حکما بود از عقلی و نقلی
مثال در کرانا به بر رشته کشیده تا بنظر خواص و عوام برسد و بهره مند
شوند و آنچه نامربوط بود در جای استقامت جا دادیم و آنچه بنظر این حقیر
در این فن شریف رسیده اول مطلب این است که مقدمات مرنجسته در خرابه
هندوستان که مشهور است بقفس که ذکر آن خواهد شد و بعد اینجا
طول کلام میشد بخیال که حضرت افلاطون تعمیر آن با تجزیه آن ما ترقی
کرده و بعد از ان به حکمت عروج نموده و سیر ابواب فلکی آمده و بانی این
علم را بسته کمال خلیفه و لکن گفتند و از عنوان آن ناکردیم ما بقول
دیگر را گفته اند بعد از آن بطلیموس بعرصه آمد و بر بطه تتبع کرده و این
بعلامت آن بسته که مجموع حکمای عصر قبول کرده حجت اول ساز بوده آنرا خلیفه
ثانی نامیدند بعد از آن ارسطو بعرصه آمد و قانون را ترکیب کرده و این
بعلامت آن بود و از بهشت و اختراعات چند نمود که بسند خوار حکما شد آنرا

خلیفهٔ ثالث نام کردند بعد ازان هرمس بعرصه آمد و دایره چند ترکیب نمود
ارنرو رمغا یرو موسیقار را ساخت و بنظر حکما رسانیدند ازان ابتدا کرده
وانرا خلیفهٔ رابع خواندند بعد ازان جالینوس بعرصهٔ افاده و استفاده
بر آمد و طنبور را ساخت و دایرهٔ چند ترکیب کرده که بنظر اهل کمال رسید
او را خلیفهٔ خامس گفتند بعد ازان اسحق موصلی بعرصه آمد بعد ازان نای
بسیط نای هفت بند را ساخت و بنظر حکما رسانید او را خلیفه می خوانند
او را استاد اول گفتند بعد ازان ابن طاقی بعرصه آمد و چغانه را ساخت
او را استاد ثانی گفتند بعد ازان محمد امین طاوس بعرصه آمد ضربها را ساخت
او را استاد ثالث گفتند بعد ازان ابینا نامی بهم رسید و دراین
شریفه مهارت تمام بهم رسانید مدت هفت سال فکر بسیار کرده
اعزالادوار سانتور را تتبع کرده و بنظر حکما رسانید چون فهمیدند که این
علم نیست عملی این را ساختها ورا ناکرده رشید خواندند بعد ازان
کمرکینه تول بهم رسید و بعرصه آمد و چگور را ساخت او را عاشق گفتند
و دراین اوقات الاختلاف بسیار هست چنانچه بصحت پیوسته اینست که بعد
اینها شاپور شاه بهم رسید و تصنیفات که کار عملی باشد تصنیف کرده
که دراوقات نواختن سازها بکار برند و بنواختن استاد را مخترع او را گفتند

بعدازان

بعد ازان باربد مطرب خسرو پرویز بهم رسید و تصنیفات خفیفها
بامر نبطیهای ان بنا کرد که انرا چپاتی گویند و صحیح این لفظ شباینت
و مجموع این نسخ متفرق بود حقیر فقیر طالب انتهار ابی درت آورده جمع
در نظم ها اعتبار نداشت از هر نوع ان انواع را داشته ضبط نمود
و در رشته تحریر بسته تالیف کشیده تا در نظر کاملعیاران لیل و نهار
و صیرفیان نقد کار چون جواهر ابدا سبحانی داشته باشند و اینها
بر نتیجة المعقول نام کردیم و اینها قوت الارواح هم خوانند چونکه علم
روح است و قوت روح و معلم روح ازاین جهت او را باین نام خواندیم و
لهذا عبدالحسین بن مهسیا الشیرازی در زمان حکومت محمود غزنوی چون
سلطان محمود را رغبت باین علم شریف بهم رسید حقیر مشار الیه
در طلب این علم لطیف بسیار تفحص نموده بعضی رسایل بدست آمده و جمع
این نسخهٔ شریف الحاق نموده تا اعتبار ان بیشتر از صفحه دهر و ذوی العقول
مدرکی بیشتر باشد و اسم سلطان محمود دام دولته در این رساله عجالة ذکر
نمودیم که بدست او بر رسد و سلطان با امداد این رساله صورت نپذیرفته
و ملتمس از خوانندگان این علم انست که چون در جهت افاده و استفادهٔ این
علم شریف و فن لطیف درایند این کمینه بیضاعة قلیل الاستطاعت را

مرموجات دعا یاد آوری نمایند و برشما باد که با منکران این علم بحث
نکنید که ایشان از راه بخل و حسدی که دارند و با بلیتی که دارند
منکر این علم شریف هستند و همین نکته شما را بس که اکر جناب اقدس ایزدی
حکیم علی الاطلاق نمیدانی از حکمت بالغه خود این علم را ارزانی داشته
این علم کسبی نیست چرا که همه کس را این علم دخلی و دخلی ندارد نه بقوت زر
و نه بقوت بیمذور و نه بحیل کسب چنانچه در میان انبیای سلف حضرت ما و علی
نبینا و علیه السلام را این علم برگزیده و اینها معجزه آن قرار داده پس علمی که
در مقام معجزه شده انکار آن لازم نیست خصوص انکار در صنایع الهی این عقل
ترا چه حد انکه انکار در صنع الهی نمایی و حکمای سلف از روی حکمت معالجه بعضی
امراض را از این علم کرده اند و ایشان هم صلوات دانسته اند و در زمان قدیم اکثر
معالجات اطبا و سیا از این علم میکرده اند و این تصرفات از ذوق تحکم کرده اند
از برای علم امراض که الحال در حضر تقصیر بکوشید تا شهیمها اکنون صنعت اینهمه تاثیر
و خواص که ان مدویه بظهور رسیده و نقد از اقلیدس حکیم تمیز ابا علاء درساله
نیز این علم را هم مثل نسبت خواص نوشته اند و شایسته این علم چندین جهة
رساله نوشته شده ای برادر توهم در این علم بکوش و بیاموز و در راه خدا بکار
بیرون و مشروعات حرفه کنن تا مؤاخذ نشوی والله ولی التوفیق

ادله

اما بعد فهذه رسالة شریفة وذخیرة الباهرة فی العلوم الادواریة
من قول الحکماء الفلاسفة تبدیل المرضیة المطبوعة یعنی این رساله
ایست بزبان و ثقیل اللفظ کثیر المعنی متبحر در علوم موسیقی از کلام حکماء یونان
زمین بدلیل ظاهر و روشن و قابل و صحیح از کتب متقدمین بلغت املاحق
الحروف امش حکیم بعفوا ادریس نبی صلوات علیه که از روی کواکب سبعه سیاره
استنباط کرده و از بیت روشن ساخته تا عاملان سراپرده شوق و طالبان تمنا
ذوق از نام ایشان پرده از پیش جان براندازند و در عالم الوهیت لوای عشق برافرازند
و دو روی خویشتن را از عالم سفلی که محل ظلم و کدورت است بعالم علوی که محل نور و
مکاشفات است کنند و صلوات نامحدود و درود نامعدود نثار بارگاه سرو قد و منور
و مشهد مطهر سید کاینات و سرور موجودات عندلیب گلشن فصاحت و طوطی
ابا الدعج شیرین مقال بستان فضل و بلاغت و صدر ایوان رسالت و ماه آسمان
جلالت یعنی محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم بیت چل و نسل ان شرف کل
آدم سرشته شده تا قصر بی نخشتے وجود تمام شده سیما حضرت امیر المومنین
و امام المسلمین و یعسوب الدین اسد الله الغالب المحروف بالحل اللات ابو الحسن علی
ابن ابی طالب سلام علیه و اولاده الطیبین بعد قال العبد الفقیر الحقیر المحتاج
الی الله الکریم عبدالرحمن ابن صفی الدین ابن فخر الدین ابن یحیی الدین ابن نعمت ابن

قانون این دستیم کرجانی که بعضی از اصحاب فراست و ارباب کیاست و
طالبان نغمات موزون و مطربان مصنوعات زینت بخش محروقات التماس کردند که چون
طبع پادشاه جهان و قطب زمان و قایم مقام ملک سلیمان عضد الدولة القاهرة
و سراج الملة الباهرة خاقان الاعظم و شهنشاه المکرم الاعدل الاکرم الافضل
الانجح نجما الملک السعادة و الاقبال الدنیا و الدین خلد اسعده بیت
دلش بچشم یقین از دریچهٔ امروز کند مشاهده احوال عام تا فردا محمود غزنوی
طول الله عمره و حکومته را غنا و غنی [illegible] پس بر رساله در موسیقی [illegible]
و لازم است بنا بر این فقیر قلیل البضاعة و کثیر المعصیة این رساله از زبان تازی
و یونانی بلفظ مسلسل فارسی نقل کردم و به ده باب و مقدمه و خاتمه پرداختم
و به بهجة الروح موسوم گردانیدم تا چون مزین شود به بهجت کتب البهجیه حضرت
اعلی و ارباب فضل هر کس بقدر حاجت تمتع گرفته کار بندد امید که بقبول [illegible]
مقرون گردد بحق الحق و النبی المطلق باب اول در بیان مبدأ این علم باب
دوم در اقاویل بعضی از حکما و غیر باب سیم در نسبت این علم بوجود انسان
باب چهارم اما در نسبت این علم بکواکب سبعه و حرکات افلاک عالم باب پنجم
در بیان نجوم و اصول حرکات هر یک بقدر الحال بحسب ضربات باب ششم
در بیان این علم فی النظم باب هفتم در ترکیب پرده و بحسب سرعت دوازده

باب هشتم

باب هشتم مناسبه در بیان انکه هر کس چه نغمه گوید باب نهم در بیان
آنکه سر ابریشم پرده و بعضی از هر پرده تا پرده دیگر چند با انکه بوده باب دهم
در سلوک صاحب این فن با خواص و عوام مقدمه بدانکه هر مقامی و دایره
و گوشه و شعبه و پرده از چه جا استخراج شده خاتمه در نسبت پرده ها
بکواکب و فصول اربعه کیفیت باب اول فی المبدء هذا العلم منقول الحکما الفلاسفه اجمالا
و تفصیلا بدان ایدک الله فی الدارین که چون جلت عظمته پیکر شریف آدم را که ابو
البشر مطهر و ادم صفی الله صلوات الله علیه را از قدرت کامله خود بیافرید
و صورت یک اربعین میانه یمن و طایف افتاده بود تا روز موعود لیس فرمان
الهی بر شرف نفاذ یافت که روح بجسد طاهر ابو البشر ادم سلام الله علیه نقل
کرده متمکن شود انجا که لطافت روح [illegible] بود و کثیف [illegible]
تحویل جسد ادم علی نبینا و علیه السلام متوهم و متفکر بود و بحضرت [illegible]
که دستور داد تا ابو البشر با آشنا هر بود [illegible] حضرت جبرئیل در رسید
که بلطایف الحیل روح را بسکنا بدن باید داد تا بیاد الکاه روح الامین بفرمان
رب العالمین بدو بیک [illegible] حضرت ابو البشر ادم در آمده با واز حزین که
اورا استکوینید بعبارت کلمه [illegible] درآمد [illegible] مقارنه
این مقال بروح حال دست داده و حال کرده با بدن [illegible] تا بحضرت خلق الخلایق

آدم صلوات الله علیه بود اما آنکاه بنده این حال نقل این دو لکتاب نَفَخْتُ
فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ صادر گشته متوطن شده و بعد
موجب غذا و حظ ارواح گشته که سرمایهٔ فرح و شادمانی انسانها
است برخلاف جاهل پس اینجاست که هر کاه شخصی از نغمه حظ وافر یابد
و چون باعث این علم جبرئیل است که روح الامین گویند و سبب روح شده
از این راه حکما این علم را علم روح گویند پس لابد است از گفتن این علم هر چند
العقول ادراک [illegible] را کمال رحیله غنایی روحانیست و حکمای فلاسفه هم
بدین صاحب این فن بوده اند و صاحب این فن را بسیار عزیز و نیکو داشته اند
و چون ستارهٔ زهره دیدندی در برابر او بایستاده میکفتندی که السلام
علیک ایها الکوکب المنیرة الشریفة الجلیلة الرفیعة الوافیة الروحانیة
المبارکة فطعننا لا فیس ابلیس لا هروت و ماروت و رحمة الله و برکاته
و کسی که علی الحال کمال این علم بهره مند و محفوظ نباشد از نوع انسان
بیرون است المناصیه از نغمهای داود و داردخه سلیمان و صوت و شعر الله
لکلک کجا شناسد و چند طایفه را پادشاهان ندیم و صاحب فهم بی
این علم را در مجلس خود نمیدادند اول حکما ندیم شعرا سیم اهل قرآن
وقر کرا جا که ندما واجب دانسته اند دانستن این علم را این چهار عالم را

بیت

بیت من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال
بکیفیة الاشیاء باب دوم در اقاویل حکما بعضی در این علم و چکونکی آن و لعب و طرب
و الکتاب اما شیخ العارفین و قطب المحققین شیخ نجم الدین در فصوص [illegible]
این علم شرح صفت بسیار تحریر کشیده که بعید نیست اگر علم بالحقیقة الحال و ایضا
مرویست از شیخ [illegible] که میگوید در بلاد [illegible] معمورهٔ هندوستان کرکسی
جنس طیر میباشد [illegible] طرقه [illegible] تغنس نام منه طویل المنقار قصیر القامة
ایزد تعالی و تقدس جهت عظمت در منقار او طیر که تخمینا صد و شش سوراخ استعداد او
دو سوراخ تعبیه کرده بعضی کوچک و بعضی بزرک و آن طیر جفتی ندارد بغایت حزین
چون حد زیست [illegible] سال از عمرش بکذرد بخودش آید و [illegible] جمع هیمه کند و طوران
حالی [illegible] خاشاک جمع آورده تلی بلند سازد و بعد از آن
تغنس بالای آن [illegible] بنشیند و بزبان حالی که دارد شروع
در نغمات [illegible] کند و هر کاه آوازی که از آن منقار [illegible] شود از هر
سوراخ منقار [illegible] آوازی عجیب و نغمهٔ غریب خارج شود چنانکه
کوئی که هزار کس یکجا جمع شده است و هر کس کار نبوده ناله کند چون
مدت ده روز بر این حال بکذرد آتشی از آن نوع در آن خرمن افتد و آن
خرمن خاشاک را با آن مرغ در هم بسوزد و چون دو ماه شود بیضه [illegible]

درمیان آتش پدید آید بعد از چهل روز باز ققنس بچه سر بر آورده بحالت
والدین قیام نماید کویند اول الحون الهوصیسقغاین خالق البرایا بدان سحر
قیام کند و کیفیت احوال ققنس را بابو الحسن ولی قیام میمود و ابو الطوب
الهو بحسب مشاهده میکرد و از غایت کیاست در صغرسن فهم بعضی از
نغمات غریبه از ناله جانسوز ققنس استنباط کرده با ستادان میکرد
هکس از غایت قوت ادراکه هراهنکی که از جانور مسموع نموده و در سلک
نغمات درآورده و حکایت ققنس را شیخ فرید الدین عطار نیشابوری در
کتاب منطق الطیر خود روشن ساخته است و این سه بیت را که مناسب حال
حال او اورده میشود المناسب هست ققنس طرفه مرغی دلستان ۸ موضع
این مرغ در هندوستان ۸ سخت منقاری عجیب دارد دراز ۸ همچو نی بسیار
بر وی کشته باز ۸ فیلسوفی بود دمساز کرفت ۸ علم موسیقی ز آواز
کرفت ۸ روشن کلا مشتهرا این دلیل شاهد است بر این علم قاطع لاکلام
الاصح اما بعضی از عقلا و حکما متفقند که اول کسیکه بر این حکم موسیقی
توان کرد نوع انسان را باشد علی الاختلاف الروایات باب سیم
در نسبت این علم بوجود انسان و این موضع را از روی تشریح انسان
و مستفاد علما از سایر اعضا و جوارح مشاهده شد که عقلا حکیم در اینجا

تامر

تامر استفعال القطب الحکماء شیخ الرئیس کان الموسیقی جزء من بدن
انسان تدور علی العلیا الی السفلی تحت من فوق وفوق من تحتها
من اول الشهر الی آخره یوما یدور فی البدن مع الکواکب الارض تتوع الفلک
یعنی کفت شیخ ابوعلی سینا یعنی حاضر بزبان عرب که علم موسیقی جزیست
از بدن انسان که میکردد از دل و سینه تا ناف کاه بالا و فرود کاه پایین
می آید و از اول هر ماه تا آخر ما یعنی سلخ هر روز در عضوی باشد از
اعضای آدمی و هر روز سیارات با ستارها و تقویم و او ستارها ایست که
وجود آدمی بمنزله آسمان که هر روز در عضوی باشد پس در هر عضوی که
باشد نبض از آن خبر هست بنا بر این حکیم را واجب است که علم ادوار را
نیکو فرا کیرد که تا بود که در تشخیص نبض کمتر خطا کند روز اول عیش کند
کند و اول ماه نبضش در سر قهقهه باشد و دویم در دماغ و سیم در کام
و چهارم در خیجره و پنجم در کیلوس و ششم در کیموس و هفتم در سینه
و هشتم در دل و نهم در امعا دهم در احشا یازدهم در ناف دوازدهم
بر دستها و سیزدهم در دست چپ و چهاردهم باز در دماغ دو دوفرار
نکرد و پانزدهم در کام باشد شانزدهم باز معاودت بقلب کند این مرتبه
در هیچ جهان نیز خلل نکند تا عروق ساکن یا زاول ماه بقدرت الله تعالی

رجعت در دماغ کند و در قفص سر کشد باید که تا بر این اشاره نمودیم که
جمع حکما و اطبا در علاجش اینجا این ضبط نمایند تا در آن روز بیگاه ابدا
با آن قنوع در هر جا نباید از عرض که باشد معالجه شروع نماید که بحر آن خراب
چو اگر روح اید جهت خود اشتغال کرده غذا میکرد و میگوید که چون
از قنوع در هر دو دست باشد و حکیم نبض مریض بگیرد و ملاحظه باید نمود
اگر حرکت نبض بسرعت باشد قصوری ندارد چرا که با من غذا گرفتن مشغول گ[illegible]
ولی از دور است و اگر از قنوع در هر دو دست نباشد و نبض در حرکات شدید
و سریعه نکند صبر باید نمود تا از قنوع بیستی برسد چرا که تشخیص امراض
را نیکو نمیتوان کرد و باقی اعضا را احکام و تشریح هنا موضع تشریح
و چراغی اولیست که در روز که از قنوع و کوکب موسیقی در دماغ و
چشم [illegible] باشد دست علاج از آن امراض عینی و تنقیه دماغ و حکم کوتاه دارد
که بحر خطر است و دیگر چند بیمار از حکما فلسفه از علم موسیقی و مقامات
و پرده و نغمات غریبه مورد معالجه میکرده اند مثل حق و سل و قولنج
والمالیخولیا و استطار صفرا تا وقت [illegible] و شطر القلب چنانکه هر نغمه
که باشد بحسب کواکب سبعه که تعلق با امراض مذکوره دارد در روزگار قدیم
حکما علاج بیمار بالات طرب میکرده اند مثل سلوقیات لیلی و بخاری

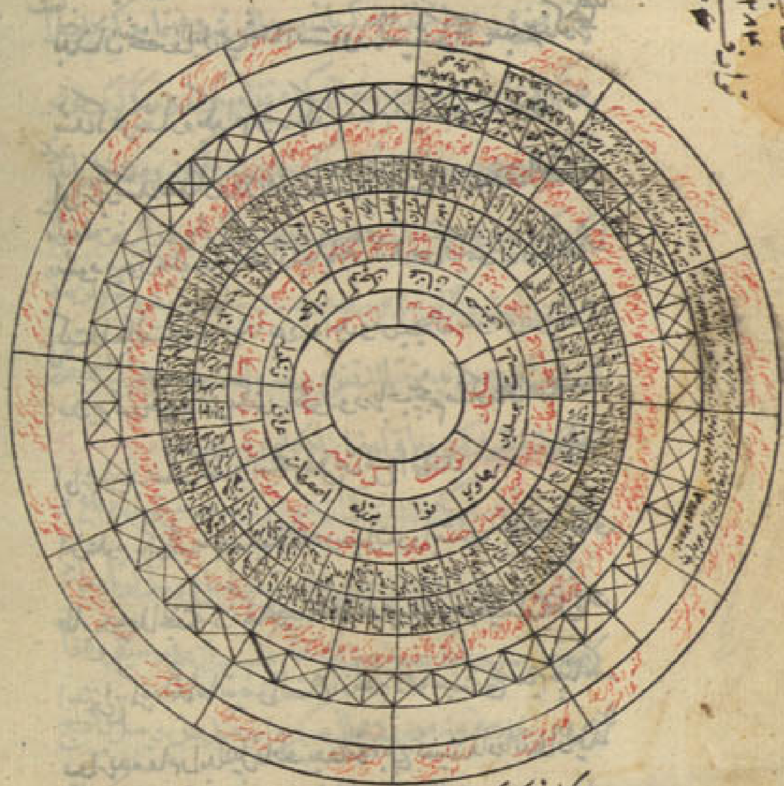

در خانه خلوت

در خانه خلوت موزون روشن در نظر مریض سازد و زا بنوازش در موزه [illegible]
تا آنکه سبب بیح و در آن مرض باسهل وجوه بی صدا و اشربه و ادویه اخلاط
بعد از آن تشخیص [illegible] شده است و در نسبت کواکب سبعه مذکور خواهد
شد که هر ستاره بکدام مرض و بکدام مقام نسبت دارند و چون مغنی
آواز بر کشد صدا از عروق قلبی و شرائین و مسامات بدن استخراج
شود و چون بحلقوم رسد از آنجا به این کیلوس و کیموس رسیده تا
کثافت و لطافت بهم رسیده بیرون آید و مرض حال شود و هر چند آواز
ملایم کند خیر او اش مکتوب شود و در باب پنجم مذکور خواهد شد که
آواز را چون صاف کند والسلام علی من اتبع الهدی **باب چهارم** در نسبت
این علوم بکواکب سبعه بحسب کواکب و سیاره روایت کرده شیخ محمد شماکی
طاب و جعل الجنة مثواه که هر چند حکماء قدیمه و موسیقیه از مخلوقات
استخراج کرده اند اما شیخ [illegible] از نجوم و محاسبه تریج تقدیم چنانکه
معانه مقام را بدلایل قاطعه بعد از ده برج نسبت داده اند و از اینکه
خوب معلوم میشود و بیست و چهار گوشه و چهل و هشت شعبه و
نود و شش [illegible] و صد و نود [illegible] و پرده و سیصد و هشتاد و چهار نغمه
و هفتصد و شصت و هشت کلمه را این [illegible] تعالی و اقسام علی الحق [illegible]

اوازه ۶
مقام ۱۲
گوشه ۲۴
شعبه ۴۸
پرده ۹۶
دقیقه ۱۹۲

بیست و هشت کانون نسبت کرده و هر چه را بعضی خواهم رسانید
که فکر خواهد شد و صورت دایره این عمل اینست نیکو دریاب ای عزیز

و میکاییل نجم یکی از کب سطرلاب هندی نسبت کرده اند نو دو شش آوازه را
بکواکب سبعه سیاره توجیه کرده اند و این جدولی که نموده خواهد شد منازل
میکوید و منازل قرآنی تقسیم نموده اند تا بیست و هشت منازل بدینگونه ۹۸

منازل قمر

	زحل	مشتری	مریخ	شمس	زهره	عطارد	قمر	
[illegible]	عشاق	حسینی	راست	بوسلیک	[illegible]	نوا	بزرگ	[illegible]
[illegible]	زابل	دوگاه	مبرقع	عشیران	نوروز خارا	[illegible]	همایون	[illegible]
[illegible]	اصفهان	عراق	زنگوله	حجاز	[illegible]	ابو[illegible]	نیاز	[illegible]
[illegible]	اوج عجم	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	مخالف	[illegible]
[illegible]	شاه‌بیگ	مغلوب	[illegible]	حصار	[illegible]	بیگاه	شهناز	[illegible]
[illegible]	همایون	مخالف	سلمک	بوسلیک	زابل	رمج	عربی	[illegible]
[illegible]	ف	ص	ع	ق	ت	خ	ذ	[illegible]
[illegible]	۱۰۹۲	۹۱۴	۲۹	۱۳۹۱	۱۳۰۹	۳۲۱۱	۱۳۰۹	[illegible]
	[illegible]	مختفی	همایون	اوج	زابل	حجاز	مخالف	

باب پنجم در تعبیر اصول و حرکات هر یک مجرا اصل را از حرکات کواکب
سبعه سیاره استنباط کرده مقام چهار دایره شمسی که ضرب الثقیل را
تعداد کرده اند که هر یک بقدر آن سیران ستاره مذکور خواهد شد
که سریع السیرند یا بطی السیر و باب دیگر در تعبیر اصول و حرکات هر یک
که چنانست ناخته ضرب هفت بم و زیر چهار ترک ضرب دو بیر افشان
مخمس چنبر هشت ضرب ثقیل دوازده ضرب خفیف یازده ضرب

اوفر پنج ضرب ماتین دویست ضرب دور دوازده ضرب نیم ثقیل
چهارده ضرب هزج پنج ضرب اوسط هفت ضرب رمل نوزده ضرب
دویك نه ضرب چهار ضرب مقدم یازده ضرب ضرب الفتح بیست و
چهار ضرب اكل نه ضرب فرع شش ضرب دوران نه ضرب سماعی
چهار نه ضرب دو هفده ضرب ضرب القدیم هشت ضرب ضرب الملوك
بم دو زیر دو اما غلام سلطان ملكشاه سلجوقی هفت اصول را هم اضافه
و نقاره‌چیان وضع كرده اند قلندری بیست و سه ضرب صفه شش ضرب
نوزده ضرب صفا خلاطی هیجده ضرب صفه ضرب بم ده ضرب پنج ضرب پنج
مقسمات ثقیل اما این شش اصول در این رساله مختصر شد اما در مجلس
ملوك بكار نبود قالست نه حال و هفت اصول دیگر غلام شادی ده
جنبیجی اصول اوره ایغست ضرب القدیم نوزده ضرب ضرب الملوك
هزج كبیر و صغیر فاخته كبیر فاخته صغیر شاهانه هیجده ضرب
اما بیست و چهار اصول مجموعش در خدمت ملوك مضروب میشود
كه هیچ یك را شرحی نتوانست نوشتن كه باعث كلال ملال خواطر عالم
در یا مقال ارباب فضل نشود العاقل یكفیه الاشاره و اما جهت فرا
و سریعتر از هر اصول
گرفتن هیچ اصول یك دور نموده میشود كه اثر اتم الادوار و الادوار گویند

نیم دور

تا جاهلان این فن بقوه دراكه بانك فرصتی از زود نكار تعیین آن
كرده امین علم و بجد نباشند فاخته ضرب ثقیل ضرب تن تن تن
تنه تنه در در تن و فاخته ضرب تن تن تنتنه دو نا تنتنه تن تن
تنه تنه دره در تن تنه تنه تنه تنه در نا پراشان محس تنه
تنه و تنه در تن در در تن تنه در تن تنه در تنا چنبر در تن
تن تن در تن تنه تنه تن ثقیل تن تنه تن تنه تنه در تنه ده
در تن خفیف تنه تنه تنن تنه تن تنه تنه تنه تن تن ...
تنه تنه تن اوفر تنن تن تنن ماتین دویست ضرب دسالم
مطول شده الطناب می باید دور تن تنه در تن تا در تن تن
تنه در تنه در تن و نیم ثقیل تن تنه تن تنه تنه در تنه در تن
هزج تن تن تن تنا اوسط تن تنه دره تن تنا رمل تن
تنه تنا تن ا تنه تنا تنه تن نیم دور تنه در نا هركاه اهل اصول
چنبر را از اول تا آخر تضعیف چهار ضرب و استخراج هیچ باشد
و اصول ضرب الفتح در مقابل اصول ثقیل است كه عبارت از
بیست و چهار ضرب و شاه نامه اصول بشارتست كه در وقت
هیجده فتح بكار آید اصل تنه در تن دره دیم تن تنا تن در نا

فرع تن دره دیم تنا دوران تن تن تن تنه تنه دره تن

سماعی تنه تنه تن تنه تنا دیم نیم دور تنه تنا تن تن تن ضرب

القدیم تن تن دده دیم تن درنا درتن درنا تن ضرب الملوک

تن تن دره دیم تن تن درنا درتن درنا تن تن الباب السادس فی بیان

العلم الادوار الموسیقی فی البحر المنظم وتعداد الاسماء المقامات وله

بنام خالق ارض وسموات ؛ کنم تعداد اسماء مقامات ؛ دهم تا بشنود هر کس که [illegible]

باهوش ؛ چو بشنید بی سخن دیگر ننیوش ؛ نخستین میکنم از راست بنیاد ؛

که بود از راستی شد انغم آزاد ؛ حسینی و عراق انکه صفاهان ؛ پس از زنکوله

عشاق و نوا آمد ؛ حجاز و بوسلیک است و زیرافکند ؛ که دادیم با ما [illegible]

دگر میدان بزرگ انگاه کوچک ؛ بگفتیم جمله انشا یک یکه فصل الاول

فی البرده الاثنی عشریه وشعبات المتوسطه وبحورات المختلفه

دگر بشنو ز منا [illegible] ؛ دو شعبه هر مقامی راست تا جا ؛

مقام راست دلم را گنج کامست ؛ مبرقع لازمش با پنجگاه هست ؛

حسینی که مقاما انست برتر ؛ دوگاه آمد قرینش با محیر ؛

عراق عشر را فزا یست مطلب ؛ کهی رهوی عراق و گاه مغلوب ؛

از اصفهانی کس گوکرد گاه ؛ به نیریز و نشابور بعد [illegible] ؛

پس از زنکوله اند نغمه قوال ؛ نمایند چارگاه انگاه عشال ؛

چو سازند بوده عشاق را ساز ؛ نغم در زابل و صباح انداز ؛

حجاز آمد یکی نخل ثمردار ؛ سه گاه هست و حصار انتخل را بار ؛

نوا از هم بوسلیک از بوده زان ؛ عشیران و صبا زاده او از ؛

نوا آمد که افکند در جهان شور ؛ بود نوروز و خارا فرع ماهور ؛

بزرگ آمد چو چنگ ساز کرده ؛ همان آمد نهفت و [illegible] بوده ؛

چو کوچک بد انواری میسوانی ؛ که در رکب و باقی نغمه را نی ؛

و صورت دایره پرده و شعبه اینست که نمودیم تا بر صاحبان این فن آسان شود

فصل الثانی فی بیان اربع وعشرین الشعبه واثنی عشر المقام النوع

و این فصل در بیان بیست چهار گوشه و چهل و هشت شعبه آمده

ز راه راست که آهنگ میکنی مجد • ز اصفهان نغمه حجاز و عراق انداز
زنای نی زنکه در پرده رهاوی بند • سوی بسلیک حسینی صفت بوار آواز
مشو بزرگ و زراه نیا نکو چک باش • در این میانه بعشاق بین ابرداز
کوشت و مایه و کردانیه چو جانی • نوا و پرده نوروز و سلمک و شهناز
بگو تو جان شنوا لکو که کمتر بیان • بجا ببیت ده و دو مقام و شش آواز

و دایره مقام و شعبه اینست که نموده شد تا بر عاملان آسان باشد

فصل الثالث فی بیان انکه هر آوازه را بچه طریق از دوازده مقام بر داشته اند و هیچ نوع بایستادی بجا آوردن و دانستن آن واجب است

شش آواز است بر جا هست هر یک • در اصفهان دو نکو است و سلمک
چو با عشاق کرده است یکدل • شود کردانیه زاین هر دو حاصل

دو عینیم بوسلیکست و حسینی • بود نوروز اصل زین دو معنی
حجاز آمد که هم شد نوا را • گوشت از هر دو کرد و آشکارا
عراق و کوچک آمد اصل مایه • چه روح افزاست یا رب اصل پایه
شدم با خوش دوشی بعد دستان • بزرگست و رهاوی اصل شهناز

فصل رابع در بیان اصولی که در این علم بکار آید اهل این فن را

چون شوی از اصول بوده گشاد • تا نخست ضرب ترک ضرب نمای
بار ایشان مخمس و چنبر • با ثقیل و خفیف دان او فر
ما تین استعد دور و نیم ثقیل • هزج و اوسط و رمل با ثقیل
دو یک و چار ضرب و ضرب الفتح • نیست گفتم دلانچه قطعاً قدح
شاه نامه است کلوهم با فرح • نیم روان آمده طویل از شرح
دوی دیگر سماع و دور روان • جمله یاد گیر و نیک بدان

فصل خامس در بیان اسامی دوازده مقام که بنظم آورده اند

عشاق و عراق و حسینیست و حجاز • در پرده بوسلیک و رهاوی و نوا
چون گشت بزرگ در اصفهان و راست • زنکوله حجاز کوچک اند بر ما ست

فصل در بیان شش آوازه اول دایره که او را بنظم آورده اند

مطرب برنشه چو نغمه را ساز کند • نوروز و گوشت و سلمک آغاز کنند

کند صفای تمامی کرد اینه را ه پس مایه بکرد انه عشیران کنند
باب هفتم در ترکیب چهره عجیب سیر کواکب که عطارد و قمر و زهره است
و دیکر غرض از این تحریر انست که ارباب این فن را غرض است که بیان نمایم
که هر مقام را چکونه نام نهاده اند و چه کونه ترکیب یافته بود اول
از نغمه سه کاه اغاز کنند و به عراق و مخالف رفته باز در سه کاه محط کنند
اینرا اوز را عرب کویند اکر از همه یکجا جمع کنند تنها هست و اکر از نغمه اول
حسینی ابتدا کنند عجم و سلمک و نشابورک خوانند باز پس اینرا از حسینی
کبیر کویند از نغمات دیکر به سوز تمام است دوم از نغمه اول دوکاه ابتدا
کنند و در نیریز و رهاوی و چهارکاه کذر کنند و محط در نیریز نمایند انرا
نیریز الکبیر کویند سیم از نغمه اول حجاز و حصار اغاز کنند و در رهاوی
و نهفت و اوج و زابل و کردانیه و زنکوله و عراق محط کنند انرا اوز و ترحالا
کویند چهارم از نغمه اول کوشت و سلمک اغاز کنند و در بوسلیک عرب شد
کنند انرا فرع ماهور کویند پنجم از نغمه اول کردانیه اغاز نمایند و در مبرقع
و حجاز کذر کرده باز پس آیند در نیریز و سه کاه انرا شهناز کویند ششم
از نغمه اول مایه اغاز کنند و در سه کاه و نهفت رفته و باز بمایه اینرا انرا
بسته نکار کویند هفتم از نغمه اول بوسلیک و کردانیه و سه کاه اغاز و

و در نوروز

و در نوروز خارا کذر کرده محط در عشاق کنند باز در نیریز امده سه کاه
عراق کویند و بازی با اول روند انرا دوبیتی عراق کویند هشتم از نغمه اول نهاوند
و نهفت اغاز کنند پس اینه در سه کاه و رکب سیر کنند و اوج و زابل خوا
نند انرا کوشت خوانند نهم از نغمه اول حسینی اغاز کنند و حجاز و رکب
رود و باز پس آید و در سه کاه کذر کرده در نیریز فرود انرا ایکیات صغیر کویند
دهم از نغمه اول نوروز اصل اغاز کنند و محط در کوشت و دوکاه مغلوب
کنند انرا بوسلیک کویند یازدهم از نغمه اول چهارکاه اغاز کنند و بنوا
و سلمک رفته سه کاه و غزال و شهناز و بسته نکار و اصفهان رفته
انرا رکب کویند دوازدهم از نغمه اول غزال اغاز کنند در عشاق و نوا و
زنکوله محط کنند و باز بوی نا ابدا انرا همایون کویند سیزدهم از نغمه
اول کردانیه و حجاز و عراق و مایه و نیریز و سه کاه خوانند و باز پس اید
سیر در عشاق نماید انرا کوچک خوانند چهاردهم از نغمه اول زنکوله اغاز
کنند و در سلمک و رهاوی و نهاوند و بوسلیک و نوروز عجم و
نوروز اصل خوانده محط در عراق و زابل کنند انرا کوشت خوانند و الله اعلم
باب هشتم در انکه در مجالس چه هر کسی چه باید خواند و چه باید کرد
و کذر از ان هیچ نوع باید کرد انست فصل اکر در بزم مجالس طوب و سفید

پوست باشند نغمات بم بنوازند چون عشاق و راست و مخالف
و نهفت و لوازمات این پرده را بنوازند آهسته تا جوش مکو شراب
طایفه آید بنابر تری دماغ ایشان مضر است موجب صرع و بحیق
این طایفه گردیده از عیش و بهره مند گردیده لذت برند اگر اهل
مجلس سیاه پوست و خشک اندام و لاغر باشند باید که ابریشمها
تیز نوازند مضروب کنند چون سه‌گاه و نیریز و زابل و مغلوب و سلمک
و هر چه بدینها نسبت دارد تا باعث سرور ایشان گشته از سر
هستی خویش و جان و تن برخاسته از صاحبان این فن دریغ ندارند
اگر اهل مجلس معتدل القامه باشند و اصفر اللون باید که ضارب نغمات
معتدل و ممتزج بنوازد چون عشاق و رهاوی و حجاز و کوشت و عجم
نوازند و اگر اهل مجلس هم از بالا و گندم گون باشند باید که زنگوله
و نهاوند و رهاوی و حجاز و بوسلیک و پنجگاه و راست و بنوازند
اگر اهل مجلس را احتیاج دریا و رده پرده را تغییر داده بر عکس اینها
نواها دیگر بنوازند تا بر شنیدن نغمات مذکور محتاج که دیده از
فرموده درنگذرند و اگر اهل مجلس کبود چرده و کوتاه قد و سرخ چشم
باشند باید که نغمات چند بنوازند که نسبت بمریخ داشته باشند

چون ماهور

چون ماهور و نهفت و کردانیه و نوروز خارا و مایه و نوا المختصر که
شد نیست که در آلات طرب بنوازند و اگر اهل مجلس کوچک سر و بزرگ
رو باشند شهناز و دوگاه و حسینی نوازند اگر بزرگ سر باشند و کوچک
دندان مخالف عراق بنوازند و اگر حسینی بلند قد باشد و سفید مست
ماهور حجاز خوانند تجنب کی کلیسبه سیاره و اگر بنها اهل تجار و تردد
دین باشند زنگوله و سلمک و سه‌گاه و حسینی و دوگاه خوانند و اگر اهل
بزم مرد کانی باشند که نسبت بعطارد داشته باشند چون نیریز و مشتاق
و مستوفیات و کتاب و مانند اینها باید که نغمات متوسط بنوازد چون
غزال دو رکب و سه‌گاه و عراق و نوروز را اصل اصفهانک اگر اهل مجلس
سپاهی و لشکر کش و تیغ زن و ترک و خونریز باشد باید که پرده چند
که اول شور در پستی و آخرش در بلندی واقع باشد مانند راست و پنجگاه
و عراق و دوگاه و نیریز اگر اهل مجلس مختلف و محترف و اهل بازار باشند
حسینی و عجم و بوسلیک و بزرگ و کوچک و ماهور و زنگوله خوانند اگر
اهل مجلس پادشاهان باشند غیر از نغمات شهناز و حسینی و عراق و زنگوله
و راست و پنجگاه و سه‌گاه اگر اهل مجلس طالب علم و مانند اینها باشند غزال
و کوشت و شهناز و بسته نگار خوانند اگر اهل مجلس فقرا باشند

ماهور و نوا و بزرگ خوانند و اگر اهل مجلس صاحب فن موسیقی و شاعر و صاحب فهم باشند هر قدر است نموده حجاز و کوشت و سلمک و کردانیه را بخوانند و اگر اهل مجلس جماعت اناث باشند رکب و بیاتی و دوگاه و نوروز و پنجگاه و حجاز و رهاوی خوانند و اگر اهل مجلس جماعت اتراک باشند حسینی و نیریز خوانند بجهت هر کس بنا بر طبیعت کوکب صاحب استماع ترنم کنند العاقل یکفیه الاشاره باب فهم در آنکه هر مقامی اجناس بانکه هست و باید دانست که با خطار علم و عمل واقع نشود و دایره مزاج بانکه اینست که ملاحظه تا الهی ثبت نموده که بر مستعدان آسان باشد هذا الدائره

عشاق [illegible]	حسینی [illegible]	راست [illegible]	بوسلیک [illegible]	رهاوی [illegible]	نوا [illegible]	بزرگ [illegible]	اصفهانک [illegible]	عراق [illegible]
زنگوله [illegible]	حجاز [illegible]	کوچک [illegible]	زابل [illegible]	اوج [illegible]	سرکاه [illegible]	نیریز [illegible]	نشابورک [illegible]	حزبان [illegible]
همایون [illegible]	نهفت [illegible]	نوروز [illegible]	نوروز خارا [illegible]	نوروز عرب [illegible]	نوروز عجم [illegible]	نوروز صبا [illegible]	چهارگاه [illegible]	دوگاه [illegible]
مبرقع [illegible]	محیّر [illegible]	حصار [illegible]	رکب [illegible]	زالت [illegible]	رامکلی [illegible]	بیاتی [illegible]	کوشت [illegible]	شهناز [illegible]
سلمک [illegible]	کردانیه [illegible]	پنجگاه [illegible]	نهاوند [illegible]	ماهور [illegible]	ماتن [illegible]	ایکیات [illegible]	لطائف [illegible]	مغلوب [illegible]
نیروز کبیر [illegible]	خارزمی [illegible]	شهنشاهی [illegible]	مزرمه [illegible]	راست کبیر [illegible]	دوبکلاه [illegible]	مرحافزا [illegible]	هزاره [illegible]	باونه [illegible]
خجسته [illegible]	لیشکک [illegible]	بهاوی [illegible]	زرکیم [illegible]	محیران [illegible]	حدی [illegible]	شیرین کند [illegible]	پهلوی [illegible]	زیرافکند [illegible]

هر گاه صاحب این فن بداند که هر اصل و پرده و گوشه و شعبه که حکما را استخراج مقرر کرده اند چند بانگ است فرا گرفتن این علم بر او آسان شود و از آن دیوان صحبت میکند و این نظریت بنا بر سهولت علم ذخیره کرده ام و هر گاه صاحب این فن لبیب خوش لحن و خوش صوت باشد و بعد تعدادها اصول و نغم و بانگها و اسامی ادوار و طبایع را بتحقیق که آن شخص مجسم استحقاق آن را دارد و اهل این فن شمرده میشود و اهل این علم بایستی که او را مجمع خوشان نهند که نقصان ندارد محبتان و ممنوع استاد هر جند هر گاه شخص صوت و لحن نباشد و از مجموع دقایق این علم و این فن استحضار تمام داشته باشد او را اهل علم شمرده اند و از قول شیخ المسلمین شیخ صفی الدین مراغه که از جمله مشاهیر اهل علمست در هر فن شیخ نقل نموده که از قول جناب شاه مردان و شیر یزدان کنند حضرت خیر اسد الله الغالب علی ابن ابیطالب صلوات الله و سلامه علیه فرموده اند از تابیر و خواص این علم که هر شخصی که مایل این علم موسیقی باشند اگر اهل این علم لبیب باشند که بدرجات عالیه و منازلات متعالیه برسند و بعضی علما که تحصیل چهل سال نشود به صاحب این علم در نهایت سهولت میرسد بشرطها و شروطها که از جاده شریعت و طریقت و حقیقت بیرون نشود و متنا و اصل معرفت گردد و این علم در مناجات و قرات کلام الله و احادیث معتبره و مواعظ صرف کنند

باب دهم در سلوک صاحب فن موسیقی از حکما و الراسخین بر سه فصلست

فصل اول در سلوک صاحب این علم شریف بدانکه ایعزیز که من مدت
مدیدی اوقات خود را در مجالس و محافل با اهل روزگار و امرا و عمال
مقدار و وزرای نامدار و سلاطین با اقتدار و عمال بی وقار مصروف
ساخته بغیر از سه چیز چیزی دیگر ندیدیم هرگاه عالم این با شرایط
اصل جمع گشته هرگز خوار و ذلیل نخواهد بود و هرگاه دانند در این علم
حرف مشروعات نکند همیشه با عزت و حرمت خواهد بود چنانچه مطرب
بسیار خوبی صاحب فن وارد مجمع میشود جای ان در نزدیک استاده
و عالم با عمل متشرع در صدر مجلس جا دارد پس لازم است بر صاحب فن
این علم اول علم را خوار نکند تا خود نیز خوار نشود و مهر با اهل دنیا موزون
و با کسی مقابل عناد تعلیم نکند و در مجالس و محافل که وارد میشود
دخل تصرف در امور عمال نکند و اگر فقیر حاضر باشد باید که به پیر او
شده محبت رضای خدا متوجه او بشود نه از برای اخذ خود و بر خود
لازم گرداند خدمت فقرا را و با همه کس به این هم الفت و مجالست صحبت
دارد و همه را مساوی داند فرق در میان غنی و فقیر نگذارد و بلا فقرا را
بیشتر دوست دارد تا آنکه در نظرها عزیز و محترم باشد و خداوند

این علم

این علم هر چند با جماعت بیگانه نشیند غرض نیست بود و در پوشیدن
لباس فاخر سعی بلیغ بتقدیم رساند دیگران غذای بادیه یا البته
اجتناب نماید و هر روز سنگهای گران بر گرفته چند قدم راه رود
پیاده و مباشرت با ازواج با اغیار نکند که جماع از برای صاحب علم موسیقی
سمیست قاتل و جلا از طلوع فجر تا طلوع آفتاب بعبادات رفیعه و ورد
بسیار کند و ورزش کند و هر روز بمنزل خلوت رفته بوقت مشق
لفظ یعقوب و اسحق و حی علی الصلوة را صد و بیست مرتبه باواز
بلند بگوید فصل دویم در خوردن شیر جوشیده و شیر خام و روغن
زیت خود را معاف ندارد تا آواز او صاف شود و بر [illegible] متمکن
شود و در خوردن سیب و به و آلو و انار و فواکه معتدل سعی نماید
و از اشربه مثل ابلیمو و آب انار و سکنجبین و شربت ریواس
و لعوق گل به و شربت نارنج بسیار بخورد و هرگاه روغن بخورد همه
بخورد مسکر کاو بخورد و با ایکار صحبت ملتفت نماید و همیشه تفرج
باغ و صحرا و بستان برود و با اهل حال و کمال صحبت دارد و با ارذل
هم نشینی نکند و با مردم صالح و متقی در هر جا بنشیند و با اما
صحبت [illegible] باشند و با [illegible] هم صحبت نشود [illegible] و مسکرات

نخورد تا صدای ان بیقرار باشد و از نامشروعات مجتنب باشد
فصل سیم هر که صاحب این علم جاهل و ناقابل باشد زحمت
نکشد اما بایست که شرایط بعمل بیارد و هر کاه خدا نخواسته صاحب
این فن سازنده و نوازنده باشد یا اکر در این راه باطل افتد باید
که همه روزه بتصنیفات مشکل متوجه باشد یحیی اند و یکساعت متدار
یاد دهد تا ملکات شود و از خود اینها ت نذارد تا حنجره او مختل
نشود و محروم نشود تا اواز مطبوع بیرون آید و با آهنک ساز محافظ
راه ندهد با تعداد نغمات نکند و در مجالس بسیط بنواختن سازها
مشغول نشود که بهتر است هر چند کمتر خواند و سکوت او دلها
شیرین تر باشد بجهة آنکه مردم متنفر نشوند و در مجالس ملوك
و اهل دنیا رعایت اللطف و حرکات بجا بسیار کمتر کنند و هر چه
در ان مجلس واقع شود از مکروهات و خبائث باز هایی خود فراموش
کنند که در مجلس دیکران مذکور نسازند تا مایه عداوت و فساد حجاب
نشوند منهزل نشوند از الفاظ وحشت آمیز و مطایبه خود را
دور بکردانند و با خادمان و غلامان خداوند مجلس سرکوشی نکنند
و در میان ایشان تفرقه نیندازند و با اندراج و امارده و علامت

نظر

بنظر شهوانی نظر نکنند و الات طرب ان ناقص نباشد و در وقت
استقامت بطول نکشد و الات غیر ناقص پنجند اول عود دوم
نای سیم کمانچه چهارم سرنای پنجم صنتور و نغمات و الات
غیر از عنوان اینها حسب المرام و الاداد استخراج نشود و خلاوند
این علم الالالم است که این سه تصنیف را یاد کیرد که از قول آقا
فخر الدین طاوس مرو لیست و دوازده اصول عاده سر بدودیم ثقل
و دوازده مقام و چهار شعبه و در هر کدام مندرج است باواز
لیسته که این از جمله صنایع و بدایع العجوبه و معجز این علم است
الحق داد استادی داده و این سه تصنیف موسوم است به بحر
موسیقی چنانکه در هر مصراع اسم پرده مذکور میشود و در میان
مصراع اسم اصول یعنی تن دره دیم نیم ثقیل تنا دره دیم دیم آم
درنا حسینی تنه تن تن فرع تن تنه نه نه تلا لا لا لا دره دیم
اوفر تن دره دیم تنا تن تلا لن دره دیم چنبر دره له درنا
تن تله له دیم تن تن تنا راست دره دیم تن تن تنه دیم دیم
دیم دیم تلا له له تن خفیف تن دره دیم تنا تن تنه بوسلیک
تن تن تنه درنا عجم تن تنه دره دیم تلا تن رهاوی تن تنه

نوا تنه تنه تنی تن تن تق تن دور نیم تن تن دره دیم دره
تن هزج دیم دیده دیم دره تنه تن تن دو نیم لی دره نه نه
لی لا یکده تنق تنی بزرك دیم لا لا لا لا لا لا تلهلا دیم دره تنه
دیم دیده تن تنه تنه تن سماعی لی لایله حات دیم دره تنا تن
دیم دره تن ضرب فاخته دیم دره تن تنه تنه تن اصفهانك
تنق تن تنی تن تنی عراق دیم دیده لا لا لا یله تنه تن دیم دیده
زنگوله تنه تن تلهله دیم دره تن تن ضرب ترکیب دیم دره هی
تلهلا دیم لی دره تن ثقیل دیم دیده دیم دره تحننا تنه تن تن
تنا دیم دره تنه تنی تنه حجاز دیم دره تنه تن دیم دره لالا
پاتشان دره نا تنه هی درنا تولر دیم دره ننه نه نه تنه تن دویك
دیكر تصنیف كوچك تنا تن دیم دیده دیم دره تنه تنه تن تنه تن
ثقیل دیم عشاق تنا دیم ده تنی دیم دره تن تن تنی کرد یاد بجهت
جانم لی دیم دره لی دره تا دره دور نیم دیم دیم دره تن تنه
لالا تلهلا تن تن حسینی تا تن تنی دره لا درلا درلا وای من یار بیا
بو تن دنا تن تن باز تللی راست دللوه دره دیم تن دیم دره
ضرب حجار دور ها دور نوا تنی تن دره تن تنه تن فرع شلیك

حتوره

تنه تنه تن تن رمل برنله تنه دیم دیده دیم دره تن تنه تنه
سادات یارم هی تن تن دویك اصفهان دللوه دیم دره تن
دیم دیده تنه تن خفیف عراق جانم هی من یار بیا هی سادات یار هی
فاخته زنگوله وایی من شاه بلبل جانم هی لی یله لا یله دیم دیم دیهیم
هی لا یله دیم دره تن ثقیل بار ثقیل تنه تن دیم دره تن ضرب
تنه تن تن تلاثه تصنیف اوفر کوچک شاه اری من یار بلبل جانم
تنه تن دیم دیده دیم دده تنه تن مخمس عشاق دیم دده تنا در
دللوه دیم دده تن تنه دور نیم حسینی دیله تنه دیم دیده
حجاز بوسلیك دیم دیده تنه تن تنه تن تنه تن تن فرع راست
هزج رهاوی دیم دیده تن للا تن تنه تن دیم دیده ضرب
یادم بلبل تنه تن جانم هی دیم دده دیم لاده تن دیده دده دیم دیده
بنلهاود تنی تنا جانم هی دیم دره دیم دیده تنی اوسط نواست
اصفهان جانم بل ساداتم تن تن دللوه دره دیم دیم دیده تن تن
دیم دیده تن دللوه دیم دیده تن سماعی زنگوله دیم دیده برافشان
تنی تن جانم هی دیم دیده تنا تن تنا تنه تن ثقیل حجاز تنه تن
کم بیاید کشیده تحریر برسلك اتفاق بحسب این دور کوچك

عمل يوم القيمة نامند تا مبتديانرا فايدهٔ كثير روي نمايد و ازين عمل
بهره مند كردند اينست كه نموده ميشود كه واين در مقام راست كه
اصولش ثقيل دره دلي تن تن ددیم تللن تنا بادن آملي تناد
ده ديم اتلا يله جان من بكرد رويت دده دلي تن دي دده ديم ده
ددي تناهد رفي دده دلي تن ديه دي تا اذوخ اتلا تن
دره لاديم دردیم اتلا يله لايتم جانم دردیم تره د لاديم ديك
دي نا ادنادره دلي تن هي هي هي تن تني تنه تني تن تنه تن
دنه دي تا ادلا تلا تلا تلا تلا ديم درديم اتلا يله لا يا دن
عمل قيمة در حسيني اصولش مخمس سوي من ان سروران با قدما مت
مي رسيد مژده شهيدان عشق روز قيامت تن درنا تنه تن رسيد
دره رقعا نه درنا تنه تني له درنادرنا تني درنا تنه تن دد
درنادر ناتنه تنا دره تنجانم تنه تني دره تنه تن در تنه تن
تادر تنه تنن تلد لا درنا مژده شهيدان عشق روز قيامة رسيد
خاك من اي بادبكوي ببر زانكه بداماناو كرد ملامت رسيد
دره عشق تو ام پاي طلب بشد نگار هي يار تنه تن تن در تنه تن
تادر تنه تن زانكه بسنك جفا پاي سلامت رسيد هي يار تره دلا ناد

درتنا

درتنا تن ددره تللا شدر نادي درلادر دردتنا تنه تن
درجي هي يار تنه تن مكر بخوانند كه خوبست و سيكما ابيات چند از
تصانيف مشكل حسب الاشاره فرزند ارشد ضياء الدين محمد يوسف
در سلك تحرير آورده مي آيد كه فرزند را سواي بهره باشد هذا مفصلكه
ضيقا تصنيف عالمكير وقول خواجه عبد القادر اينست كيسوي
معنبر دوتا ايش دو دل ما ست دقفا ايش از يار منا القاس دارم
تا سر بهم بر زيايش مستانه خليل شوكانش لبشان شور از هم
لقايش بانكوين موي مشت قفاي توديده
بيا فتم كفتم مكر كه بود دلي دقفاي تست زلفش بهم بر آمده
اشفته كشت و كفت اندر پنج مكن كه كمند بلاي تست تصنيف ماه
خواجه عبد القادر در موافقه بحماسه كه مي بينم اما يود دل كاربا
بعزت بر كرد نشان رخال دره افتاد رخار يا جوار خط نه لوشان شوم
از ما كه يار آرد مكر كه كاه در خواطر كنار افتيم يا يار از حق از كل باتك
اكر ما نه جاد كي بيشوا ماند كه يار آرد در اين بستان چو حبيبه هزار
تصنيف ديكر در اهل حسيني كبير و اصول مخمس با نكو فرق عرق
چون كوهم شب هجر تو داغ خويش را ساختم در كنج غم روشن چراغ درتنا

درچین گیسو کشان و کلها ساختند ٭ ان نسیم سنبلت مشکین دماغ خو شرا
باغ دل مرا تو شسته بیسنبل ام خوش من ٭ وختی که سازی کسی بیدا بباغ
خویش اتنی تنی حال دلم چشم و چراغ من فصل دیگر در تصنیف منا ستاد
چاره دل دور از ان دخساره کردن مشکلست ٭ بر من اما نیست
الکه صد باره سازم دل زدرد ٭ پیش بید دان که بیان باره کردن مشکلست ٭
خون اهل دل بود و یک بیابان و زان ٭ قطع ره زانید دار بیخون خواره کردن غلطست ٭
غرض فقیر حقیر ازین تصانیف انیستکه ما صاحب فن بدیعه امعان نظر کنند
و بدانند که واضع این نوع عمل مشکلست و لمرحه من عند الله است که هر کس را
قدرت این فن نباشد سخنان نشانه هنر است ٭ چون نسیمی که امدان گل را
مقدمه انکه در بیان انکه هر اهنگی را از چه چیز برداشته اند بدانکه
مولفان علم موسیقی اکثر بر انستکه اصحاب الریاض مکالمه کرده اند که مقامات
اثنی عشریه در اصل هفت بوده بحسب کواکب سبعه سیاره و از هر مقامی
جدا جدا اهل ریاضت از پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم پیدا شده اند وقت در حضور
صافی خود بجهت عرض حاجات بدرگاه قاضی الحاجات استخراج کرده اند و بنا
برده ناله و اه بدرگاه اله میکرده اند و بعلی قدر استجیبت منصب در لیس
له غیرا استماع مینموده اند تیمناً بذکره الشیخان الذی اعلی سمه بحوز

و ابیات عثمان
عارف کوچک و حسین
و فرزند بیهاد
بنابانک کواکب سبعه سیاره

خواهد شد که حانت وجود با وجود پادشاه فلک بارگاه بود آن جمله
مکروهات مصروف بیاد ربیح محمد عالی و حضرت محمد صلی الله علیه واله
وسلم حضرت ابو البشر ادم ٭ در مقام راست ربنا ظلمنا انفسنا الخ اخر
میگفتی حضرت موسی ٭ در وادی ایمن در مقام عشاق ناله و مناجات
کردی و حضرت یوسف در قعر چاه و زندان بمقام عراق گریستی و حضرت
یونس ٭ در بطن الحوت با هنگ کوچک فغان کردی و حضرت داود خلیفة
الله در سه پرده اوریابی برادر تحیه طلب مغفرت و امرزش در اصفهان
حسینی تو به نموده مناجات میکردی و حضرت ابراهیم ٭ در اتش نمرود
در مقام حسینی و بوسلیک العرب ناله میکرد و حضرت اسمعیل در عشا
در مقام رهاوی قران خواندی و در وقت ذبح در عشاق ناله میکرد
و این هفت مقام تا زمان فیر مجود شهریار بود تا انکه سعد الدین محیی
ابادی که در فن موسیقی مهارت تمام داشت و مقامات را بعدازده
رسانید و مقابل هر دوازده برج افلاک و چون نوبت بشمس الدین و
کمال الدین کاشرانی و میر فخر الدین و اسحق موصلی و حسین اخلاطی و سید
ایشان در هر پرده و شعبه مناسب بیت و چهار ساعت لیل و
نهار وضع کرده اند و یکی از اوج یکی حضیض و یکی هم بلند و یکی

پستی وحکماء قدیم هر اهنکیرا از حیوانی خواه طیور و وحوش

استنباط کرده‌اند اما بنسبت ضابطه والله اعلم تا بیان مجرب باشند

نیشابورک خروس	حسینی	نوا عندلیب	بزرک خرس	سپاهان باز	عراق کلاو	زنگوله [illegible]	حجاز [illegible]
کوچک خرکوش	زابل [illegible]	اوج وطواط	دوگاه کربه	محیر کوزن	مبرقع کبوتر	پنجگاه یوز	عشیران [illegible]
صبا باد نوروز	نوروز [illegible] [illegible]	نوروز عجم [illegible]	ماهور آواز آب	نوروز خارا نوحه [illegible]	حجاز [illegible]	نهفت رخ	نیریز [illegible]
نشابورک [illegible]	مخالف بوتیمار	مغلوب کرکس	چهارگاه حمار	عزال زنگ شتر	سه گاه سگ	حصار موش	رکب استر
بیات [illegible]	نوروز [illegible] آواز [illegible]	کوشت [illegible]	سلمک آهو	کردانیه طاوس	مایه شتر	شهناز نعره [illegible]	[illegible] اواز دریا
لیکیات اواز [illegible]	بسته نکار وجابر	نیریز کبیر [illegible]	نیریز صغیر ماهی				

فصل در بیان آنکه نزد هرکروه چه خوانند بار باب فهم ظاهر و روشن باشد که

چون علم موسیقی از دوری کواکب سبعه و عناصر اربعه برداشته‌اند

پس واجب است که بمقتضای طبیعت هر طایفه پرده خوانند که نسبت

بان طایفه باشد در خدمت درویشان نوروز عرب رهاوی زنگوله

از عرب

در خدمت ترکان حجاز عجم نوروز اصل و رکب و لیکیات در خدمت

اهل عراق سه گاه نشابورک در خدمت پادشاهان حسینی و عشاق

و بسته نکار و زابل و اوج در خدمت اناث شهناز حسینی سه گاه در

مجلس اهل بازار اوج و زابل و کردانیه و عشاق خوانند که موجب زیاده

شدن مهر و محبت میشود در خدمت فاسقان و بد نفسان حسینی

و نوروز خارا و رکب و ماهور خوانند که ادمی را بتوبه و استغفار

نزدیک میکند و در خدمت شعرا و ادبا نهم زنگوله و حجاز و سلمک

خوانند زیرا که لطافت طبع می بخشند ان بعض رام کردن کودکان نهاوند

و دوگاه و سپهر خوانند و در پیش دیوانکان و مستوریان بوسلیک

و کوچک و عشیران خوانند و در پیش عربان و سروریان نوا و نیریز

و نوا خوانند و در خدمت هند و بیان حجاز و غزال و نهفت زنگوله

خوانند و در خدمت کیلانیان دوگاه مرغ و حسینی خوانند و در نوروز

صحرا نشینان بیات و لیکیات و رکب خوانند و در مجلس اکراد و

اکراج مایه و نوروز خارا و ماهور و کردانیه و عراق و نهفت و

زابل و در خدمت وزرا و ارکان دولت اوج و مغلوب و عشیران

و نیریز و کوچک مایه خوانند در مجلس پیران دو شیرزه بسته نکار

ونه گاه و نهفت و همایون خوانند اما بسته نگار از نیریز و مخالف
خیزد و در خدمت ارباب بیت اللطف و بیت النفیس شده عراق و
دوگاه و حسینی و لازمیات انها باید خوانند جهة دام کردن
وحوش و طیور و ستور بعدهای معتدل خوانند چون نیریز و نوا
و بوسلیک و کردانیه و ماهور و شهناز خوانند جهة صحت بیماران
عراق و حسینی و زنگوله و بوسلیک خوانند و در فصل بهار نوروز
صبا و ماهور و حسینی و حجاز و سلمک و عشیران و مایه و بهری
و سه گاه خوانند در فصل تابستان راست پنجگاه و نیریز و عجم و رکب
و ایکیات و همایون و نوا و نهاوند و عشیران و حزان و چهارگاه
و عزال و زنگوله خوانند در فصل خریف بزرگ و کوچک و حجاز
و بسته نگار و اوج و مخالف و نیریز و نوروز و اصل کویند در میانه
فصل دوگاه و حسینی خوانند و در فصل شتا راست کردانیه ماهور
و مایه و کردانیه کبیر و رکب و بیاتی و ایکیات و [illegible] و کرشت
و شهناز خوانند و دیگر چهار شد در موسیقیت شد اول نوا و
و نشابورک آتشی [illegible] شد دوم دوگاه و حسینی و مخالف
و عراق بادی غربی شد سیم راست و پنجگاه شمالی و بادی شد

چهارم [illegible]

چهارم مخالف و عراق جنوبی خاکی و دیگر باید دانست که در هر وقت
چه آهنگی باید خواند وقت سر زدن آفتاب دوگاه و حسینی و سه گاه
خوانند و در وقت اضحی صبح و چهارگاه و پنجگاه و نیریز خوانند و
در وقت ظهر دوگاه و نوا و نهاوند و کردانیه و عزال خوانند وقت
عصر عشاق و نوا و بوسلیک و بزرگ و کوچک و مایه و کردانیه خوانند
وقت مغرب حجاز و سلمک و مایه و بسته نگار و سپاهان خوانند
عشا کردانیه نیریز کبیر و بهاری و همایون و نهفت خوانند
و وقت خواب گاه عراق و عشاق و راست خوانند که شجاعت افزاید
و وقت نیم شب زابل و اوج و بوسلیک خوانند و در وقت صبح کاذب
نوروز [illegible] و حجاز و ماهور باید خوانند و
در وقت طلوع فجر عجم و عراق و بسته نگار و شهناز و رکب و بیاتی
خوانند اما هر کس استماع کند علم این سر کردی بجان بسر کردی حقیقی
نغمه دستان کرده اول ابتکا شده و جاهد و بندگی و [illegible]
نیاز بر درگاه بی نیاز کرده سعادت دنیوی و اخروی حاصل
[illegible] باده خویش مشاهده کرده زنگ ظلمت از صفحه خاطر
نموده چهره مقصود بنظر انضمام بینند [illegible]

خاکسار و زنده بی مقدار از تالیف این رساله شنی نمقا آنست که
بجهت دوران ایام بسیار از کم گشتکان وادی شوق را بتقریب ترجمه لطیفه
ذوق آورده متمسکی بمذاکی بذکی نعمات اللذی اسقی لیلا و
نهارا گشته از تیه ضلالت نجات یابد و دیگر آنکه ارباب فضل
و بلاغت اظهر من الشمس است که استاد سخن حکیم انوری
فرموده شعر سمعت الروح من جهة قد نایت وعجلة الحج
من عقده فایض والحرام فهو المطرب و مسمع فهی لم تجد قطع
رجائی و ما یغنی بیت موسیقی نغمها است داودی
چو که راند و را سلیمان جنت از این علم شریف غنی عاقل
و بی بهره بودن از غایت بلاهت و جهالت چه بجیح
قرب الوجود داخل صحبت کثیر البهجت طول و رفع القدر
نمیتوان شد مکی بر سید این علم چنانکه هیچکس از انواع
و ان طرح ذوی العقول و ذوی الحیوة نیست که از این
علم تمتع نیابند خصوصا بهایم و وحوش و طیور و همکنه
و تجار و سپیر برای ارباب طریقه واجب و لازم است که حقیقت
این علم نیکو دانسته اند نه طایفه دریغ دارند تا موجب
خوادی

خرافی و بی مقداری در این علم نشود چه اول طایفه اهل با دلاه محقق
و جهال و عوام دوم طایفه از فقها و واعظان و زنان و غلامان
دوم خوبیده سیم طایفه از احمق و مخنث و جاهلی که قوا ابه
خواننده و مکاریان و قاضیان چنانکه در طبع خرافی مذکور طائفه
کمی است و قوت در آنکه ایشان بینی قلیل است و دیگر آنکه این
علم نه آنست که بکسب حاصل شود بلکه بمکاشفه و ریاضت از قوه
بفعل آید غرض از تصدیع اوقات کثیر البرکات اعزه آنست که ملا
این خصوصا این رساله را که قلیل اللفظ کثیر المعنی است نیکو
دانند که تربیتکان فرموده دان فرموده و به تجربه نیز رسیده معنی
این بیت بیت صد هزاران پوست از جمع بهایم برکشند تا کنند یک
پوست را که در وی نقش کاو باره و دیگر ارباب نغمات این
علم واجب است که بدانند که در هر فصل چه نغمه باید خواند و نواختن
که موجب فرح و شادمانی خلق الله گردد فصل بهار چون
طبیعت بهار گرم و تر است و آفتاب در برج حمل و ثور و جوزا است
این فصل میباید که نغمات چند بنماید که دلیل این فصل باشد
چون عراق و مخالف و مایه و کی دانیه و سلمک و شهناز و عجم

و نوروز الاصل و رکب و بیاتی خوانند که طبایع پردهای
مذکوره منسوب است بباد و مزاج هوا و انها را مناسبت دارد **فصل**
تموز چون طبیعت تابستان متعلق باتش دارد و شمس در
سرطان و اسد و سنبله است میباید که پرده چند نمایند
که در آتش گرم و خشک است چون راست و مغلوب و زنگوله
و اوج و کردانیه و ماهور و رکب و شاهناز و پنجگاه خوانند
فصل خریف که آفتاب در برج میزان و عقرب و قوس است میباید
که نغماتی چند تفریع کنند که طبیعتش مناسب بخاک داشته
باشد مسود و خشک بود چهارگاه و حجاز و بوسلیک و
بزرگ و کوچک و نهفت و حجاز و عزال و حسینی و نیریز کبیر
و مایه خوانند تا موجب ترایید سودا نشود و ماده و اخلاط
پذیرد این **فصل زمستان** طبیعتش سرد تر است و امتب
در این فصل در جدی و دلو و حوت است میباید که نغمات
چند خوانند و نمایند که مستوجب ان کرد خاطر عاطل را یا
مغالطه نفع آثار ملول و اهواه نامل رحسی و ... و معتوق
شود پردهایی که در فصل شتی بکار اید خوانند راست
و عجم

و عجم و نیریز و ماهور و نوروز و عجم و ایکیات و شهری و مخالف
و عراق و رهاوی و محیر و حجاز و بوسلیک یعنی در تحویل حوت
که در جدی است میتوان خواند چون اصل مجلس در کنار
آتش گاه و تنور نشسته باشند بر مغنی واجب باشد که حسینی
و نهاوند و مبرقع و رهاوی خوانند تا خشکی کرده آتش را از اهل
مجلس متفرع شود **باب** در بیان ادوات و آلات طرب که هر کس
کدام آلت طرب ساخته

افلاطون	ارسطو	جالینوس	بوعلی
ارغنون	شدرغو	طنبوره	عود

اسحق موصلی	ابن طاق	محمد امین طاوس
نای هفت بند	بلبان	سرنا

خاتمه در بیان آنکه هر مقام چند شعبه دارد
و هر آوازه را اندر مقام چگونه توان یافت سپاهان | عشیران
صبا | عشاق | سپاهان | زنگوله | حسینی | راست | نیریز |
شاهناز | چهارگاه | عزال | عشاق | راست | بوسلیک | زابل
اوج | مبرقع | پنجگاه | عشیران | صبا | حسینی | حجاز | نوا | دوگاه | عجم
سه‌گاه | حصار | نوروز خارا | ماهور | عراق | کوچک | بزرگ | نهفت
مغلوب | رکب | بیات | حجازی | نهفت | رهاوی | نوروز عرب
نوروز عجم [illegible]

صاحب این فن بایست در زیر ... نشسته ... بجای خود بنشیند که
او بجای خلل ... نباشد بوده ... بایست که تحمل هیچ کس نکرده و آنچه
که گفته اند همه را حکم ... بوقوف کند و احتیاط از کم و بیش کند
و با عرفان باشند
... نقش ایشان که
جدا از یکدیگر
بکنار ... چند که ...
... تحمل ایشان ... شود
و با اهل مجلس ... بکنند ...
باریک که از ...
... بعضی از ایشان را
نشود و بسیار کم بخواند تا در نظرها عزت داشته باشند چنانچه بسیار خواننده کرد سیر شده اند
که دیگر نمیخواهند بشنوند عزت از نظرها تمام میشود و بایست عامل این فن شریف
و مستمع ... را ... معاشر بی صفتان نکند بکسی بکند که محرم حال باشد تا جذب
انفاس اهل دل و ... تبلیات نگاه دارد و با اشخاص ... نشنیند و با ... کمال
القسمت بکوشد و با جمال صحبت ... مجلس ... وجد ... احتراز کند
و تابع شریعت نبوی باشد و با ... و صحابه و در مجالس ایشان تحمل بکند
و مسائل ... نماید که تمام باشد ... باشد ... هم نشینی کند
و مجموع حالات ... کند و با ... معاشرت نکند و با اهل ... کم بنشیند که

باشد

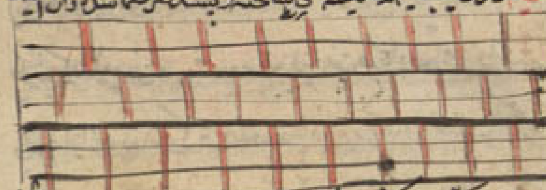
باعث قساوت قلب میشود و با زنان بی صحبت ندارد که بجهت نفس
قوه اینکس را تحلیل میبرد و صاحب صوت بایست مجامعت را بسیار
کم بکند که قوت خواندن تمام خواهد شد و صاحب صوت را باید که
پیاده بسیار برود و سواره روی بسیار نخواند چون تعب از خود
رجوع کند اول حمام برود و چون از هوا بیرون آید بیداری بسیار
بعد از خود بروز و شب گرم بکند و تربیت بسیار بکند و از زمستان
سرما را بسیار ببرد تا نفس را خوب برساند که در وقت خواندن
فرو نماند و صاحب صوت در وقت خواندن بایست که نفس خود را بسیار
کم بکند و در وقت خواندن بسیار نفس نکشد و بایست که صورت خود را
معوج نکند و بسیار حرکت نکند و کرسی اول را باشد با خود اینکه
که جای خود بکنار رود بنشیند و با هوش مسلط باشد و در وقت بحث
این علم انصاف بکار ببرد و استادان این فن بکار ببرند که تا بیرون
بگوید که ضایع خواهد شد و صاحب این فن هرگاه صوت بداشته باشد
و مجموع ادوار و مقام و گوشه و شعبه و پرده و دقیقه را استنباط کرده باشد
از اهل مجلس ... و هرگاه اینهایی که ذکر شد تفصیده باشند و نشناسد
و خوب نخواند از اهل این علم نیست چرا که دوازده مجموع صوت بلند دارند

و صاحب فن بایستکه در هر مجمع که باشند از یک مانن تا چهار دانک
بیشتر نخوانند مگر گاهی در این شدها و اوجها و مغلوبها پنج دانگ [illegible]
کرشتر مانند نخوانند چه اگر بیشتر مانند خوانند قوه را تحلیل میبرد
و زود اینکس از هم میباشد و دیر و منحنی خواهد شد هرگاه این جمله
شرایط بجا آورد هرگاه سن ات به صد سال برسد میتوانند بخوانند و اگر
در پنجاه سالگی فرو میمانند و از چیزی انتفاع می افتد والسلام نوع دیگر در
بیک ساز که بهر نوع بابت [illegible] بهر نوع به پرده جنت و از کجا و از چه پرده بابت
در آمد و بو طریقه انها اینست اول در ترکیب ارغنون که افلاطون الهی
او را ساخته و بقولی میگویند که تشخص نکرده گفته دیگران اینست

ارغنون از حضرت ... علیه ... افلاطون ... است ...

دوم در ترکیب دوم که خلیفه ثانی ساخته بسته نظر حکما شده و آن هیئت

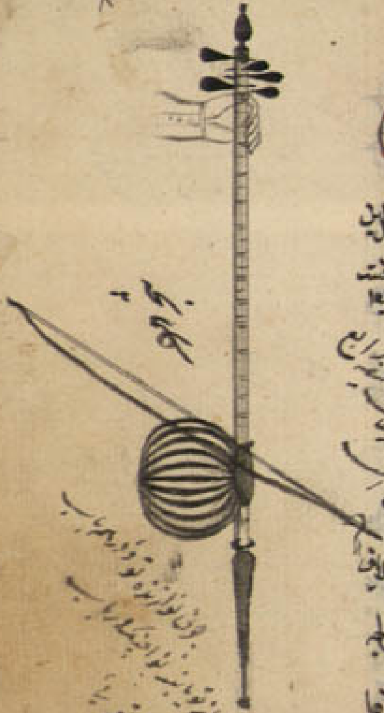

سیم در ترکیب سیم که خلیفه ثالث قرار داده و بنظر حکما رسانیده و بابت
تصدیق ات کرده اند و رونق کار بطرز یا و نگه کناره محبت معالجه امراض [illegible]

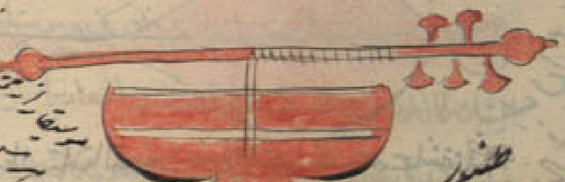
قانون از حضرت سلیمان علیه
به هیئت ... است

قانون

چهارم در ترکیب موسیقار که از خلیفه رابع تتبع نموده و بنظر اهل این
فن رسانیده و قبول خواطر ایشان شده و طریقه آن در رونق کار مانند [illegible]

طنبور

پنجم در ترکیب طنبور که از خلیفه خامس قرار یافته و بجهت امراض خلقی
و این را داود دانسته که آلات الحظ نفس را در این دخل است اما حکما این را جهت
قرار داده اند که بسیاری از امراض [illegible] در وی معالجه میشود مگر از این سازها
که اینها یکنوع و دو ماینست در رونق کار و قاعده آن اینست [illegible]

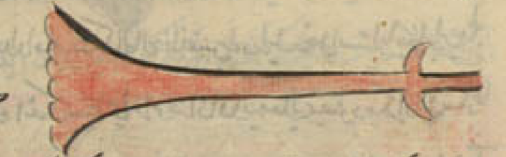
دیگر سازها به حکم استادان قرار داده اند و بیان کیفیت هر یک در مقام
خود خواهد شد اکنون آنچه استادان ساخته و [illegible] هیئت

وانچه را استاد ثانی ساخته و در وهم پا بکند مغاره سرا برای امرا ذوق و حظ نفس
و صحبت داشتن در طریق الفت و تحصیل این فن نموده و آن اینست

وانچه را استاد ثالث تصرف نموده بجهت حظ نفس و صحبت داشتن و تحصیل
علم نموده و قوت در این فن شریف بهم رسانیده و طریق آن اینست

وانچه از دیگران استنباط نموده اند و قرار داده اند که هر یک بیان انها
خواهد شد کما هو حقه پس عالم این فن را احتیاج بمجموع اینها هست که بدانند
بجهت آنکه علم موسیقی چرا که مجموع اصواتی که صادر میشود از جبال و بحار و
واشجار و نبات و حیوان و انسان مجموع اینها داخل در این علم است چون چنین است
فرض لابدیست که ما هم بهمه اینها باشند و بشناسد و بفهمد و تتبع نماید
و وضع نماید و هر وزن بکسی تعلیم نماید تا در این فن بهره ببرد و فضیله را

فرا موش نکنند و هر یکی هر که را خواهد تعلیم کند بایستکه اما اول شرایط تعلیم
کند و هر کاره قصور کرده نبیا الطالوب ولا انکند و هر کاشرایط قبول کرده بجای آن
اتحاد عاق کنند و در وقت فاقه اوا تقرب کنند و در وقت تعلیم بایستکه فاتحه
انرا علیحده جمیع استادان و علماء این فن بخوانند و قربت کنند و دایم در مجامع کما هم
ملتفت این فن جمیع شده طلب مغفرت از برای ایشان بکنند و پیوسته روح
ایشان را از خود شاد و خرم بدارد و انچه در داشته باشد از برای ارواح ایشان
خیرات بکنند تا در محفل و مجمع که داخل شود در رضا و بجا باشد و هر وقت
در نظر ها محترم باشد و چون کسی ان التخواهش بکند ایشان هم التخواهش بکنند
الحمد لله که تا انجا امدیم بر طریقه مصنعات که هر یک را بطریقی ذکر خواهیم نمود و از
و از اصطلاح حظ خواهیم کرد و طریقه انها اینست اول در ساختن عود
و کیفیت ان اینست که بایست بسازند و از چوب عود تا اهنکار ان
بمدعا باشد و اگر چوب عود نباشد صندل هم خوب است بسازند بوضع طولانی
که دو تا قان بیست و یک خانه داشته باشد و تحتانی ان بیست و هفت
خانه و بعد خانها را پوست بکشند اما اگر غزال باشد بهتر است
انها سیم بکشند و بسازند و بعد بتدبیر انها ملاحظه نمایند و بایستکه خانها
فوقانی هر کدام جها بیم ربع زیر داشته باشند و خانها تحتانی هر کدام

دویم در سر زیر داشته نگاه و در وقت در آمدن بایست که از سنجهای سیکه
در آمد کند بجهت آنکه از این در آمدن مجموع آوازه و گوشه را دارد و هر گاه
خواهد یکی بجایی دیگر رفت از نغمه خارج میشود و بام مطلوب نخواهد بود و در این
ساز هر آوازه که بنوازد مطلوب است اگر در بم پیدا کند اگر زیر است در بم پیدا کنند
و اگر بست در زیر پیدا کنند و این حقیقت را با نغمات بر تحریر ادا کند و در [illegible]
هار دیگر بایست که هر آوازه که خواهد بنوازد از نغمه آوازه در آمد نماید بعضی
قدری [illegible] صاحب وقوف کفایت میکند والسلام **دویم در بربط** و طریق
او بایست که طول آن دو زرع باشد و عرض یک زرع و تخته و قطر و ارتفاع
سجها یک زرع باشد و در اسان همیشه [illegible] باشد یعنی از پشت خود
در آمده [illegible] از پشت [illegible] بایستجانان بایستد مثل [illegible]
یعنی بلکه که مراتب [illegible] اسفل آن [illegible] بالا اعلی آن سجها یک [illegible]
داشته باشد و در وقت نواختن بایست که زیر را نوازد و هم بلند باشد [illegible]
ترکه [illegible] یکی از طلا و یکی از نقره و یکی از عاج و یکی از چوب و در میان
انگشتان قرار دهد و بنوازد و همیشه در میان بنوازد و در وقت کار عمل در دست
راست باشد و در وقت تصانیف در دست چپ باشد بنوازد و در مجمعی که این
ساز را بنوازد ملاحظه کند که هر گاه [illegible] در آن مجمع باشد این ساز ضعف

اورا

وا ز صدا می افتد و بایست که صاحب این فن ستاره باشند تا برکت
این علم بسیار [illegible] نخواهد رسید **سیم قانون** و طریق آن را
بایست از بو قلمون بکرفت و از جمله سازها عجیب است و سند این
بسیار نغمه را تحقیق میکند و هر کس که یک از این آواز قانون بشنود
نفس آن مرتبه حکمت میرسد و تصرف در بسیار امور میتوانند و حکماء
اجماع فرموده اند که موسیقی علمیست در نهایت خوبی و [illegible] این علم
عجیب است که از صنعت الهی بهره [illegible] باشد و [illegible]
این علم بسیار علوم غوامض از [illegible] نخواهد رسید و اسرار این علم بسیار است
والسلام **چهارم موسیقار** [illegible]
اند از جهت امراض قلوب مجروح و قروح [illegible] و بسیاری از [illegible] را
معالجه میکند و حکمای ما تقدم افکار بسیار در این علم کرده اند و دقایق
از آن برده اند و [illegible] این علم را تقصیر کرده اند و این علم را بعضی از ایشان
اظهار دیگری با تمام نرسانیده و اکنون از طریقه آن بگوییم بایست که
از چوب [illegible] باشد و بسیار دقیق باشد و در تابستان ساخته شود
و در وقت ساختن از ابتدا تا انتها بایست [illegible] و خیال [illegible] دهم
صحبت [illegible] را [illegible] نکنند و [illegible] ملاحظه بایست

نمود که بوده همگان بیش و بیش نشود که نقص در اوازه بهم میرسید و ساز تا
خواهد بود و مضراب و قانون بایست که از فولاد باشد و در وقت نواختن
بایست که خوشنما باشد و تکیه بجود راه ندهد که خطا واقع خواهد شد
والسلام **بیچیمه طنبور** که تفصیل از وضع ان ایراد خواهیم نمود اول
انکه طنبور را ان نشستن تا زمین وضع کرده اند بعد از انکه ترکیبش مسیحا
کرد و اوازه اید نمیشد حکیم در عالم فکر بود که صاحب اواز در معبر مسیح
و میکند نشست چون بدو نباخن رسید هفت تخص طرنبا و کلاه و تمم مسیح را با
مرغطات نا خوش حکیم او را نخل مرسید که توان نیستی که در سبکها
میخوانند که گفت بلی گفتا از چه چیز است که حالا بطور نا خوش میخوانی و
گاه بسیار خوش خواننده بود صوت تو در جواب گفت که سحرگاه غذائی
نخورده بودم بدین جهة خوش میخواندم حالا در این معده پر است بدین
نمیتوانم خواند پس از این جهة دلیل بر این میشود که معده خالی خواندن
بهتر است و صاحب این فن بایست که همیشه در احتیاط طور پرهیز باشد
با مشق باشد و ضوابط علم بسیار دقیق باشد و بسیاری از نااهل
پرهیز نماید بعضی از اشکالات را از ایراد بمعالجه ساخته اند را از برای حفظ
و شروط انکه ساختن باید در وقتی تا ابتداء با شمس و طالع سعد و مثل ان باشد

بیچیر

صحیح تر باشد و دیگر انکه طریقه ان ساز های دیگر چون قابل تعریف
نبود بیان انرا اصلاح نتوانستیم و دیگر انکه در خصوص اوازه هائی که
استادان بسته اند که عکس است باید دانست که ابتدا بانکه در
ان کجا برخاسته و چگونه شد که شش اوازه شد و بعد از ان چگونه شد
که دوازده مقام شد و قس علی هذا انرا انکه بعضی بسته اند که دعا گفتا
ملهم کرده اند که دو مقام باشد و یک اوازه از ان ترکیب کرده اند
چنین نیست بعزیز هر چیز با ما ختن ترا بایست فهمید و هو علی
ترتیب چهار من عندی نیست والسلام **ایضاح طریقه رسالة
بانگ و اوازه و مقام** بدان ای عزیز که حضرت ادریس علی نبینا و علیه السلام
که مشهور با افلاطون الهی است چون بجزیره که ققنس در ان مکان نشست
و اشیان کرده بود رسید و احساس ققنس را نمود بالهام الهی بعد
اوازه که بگوش افلاطون رسید همین بانگ بود که باصطلاح اهل علم
اوازه را اصل میگویند بعد از ان چون متوجه شد دید که ان بانگ به شش
شعبه شد انگاه از یک شعبه شروع شد و قواعدین نا گاه در ان وقت
حضرت افلاطون متحیر ماند که در ان وقت الهام شد مقدمات این اوازه
و شعبه انگاه شروع در تحریر نمود و بیادگار بگذاشت که سالها انچه کرده

بوده باشد اکنون ای عزیز بدان که چگونگی این چند نوع بوده و دیگر آنکه چون
افلاطون الهی بقوه حکمت الهی پی باین علم برد از برکت این علم انواع علوم بر او
منکشف شد و آسان گشت لهذا قدما این علم را بیان نمودیم چون حضرت
ادریس را استنباط با نکته حاصل شد که او را شش قسم بکند بمناسبت شش
جهت و هر یک جهتی را بمناسبت خود نام کرده بعبارات الهام شد که شش
جهت را به بروج دوازده گانه قسمت کن و بر مزاج هر برجی علیحده و بعد از آن
دوازده قسمت را بر بیست و چهار قسمت کن و بیست و چهار را شعبه قرار ده
آنگاه از عناصر اربعه چهار شد از برای آن قرار ده آنگاه قسمت بروج را
با عناصر مزاج ده چنانچه چهارده شود بکن اکنون سبعه نسبت ده و تقسیم از آن
بیان با مناسبت بعد از آن موالید ثلاثه را به قسم کن و از هر موالید
نغمه تازه بکن از موالید اول تسعیلی را پیدا کن با جمادات از آن و الجمادات
و از موالید ثانی پرده های آنها با مناسبت هر مقام از اوج و حضیض و وسط
اندازه هر تولدی که از آن میشود و از موالید ثالث نخله و گوله با نسبت
و مناسبت از آن در وقت حاجت که خارج و دوازده نباشد و تقسیم هر کدام
نمودن شده و شش قسمت میشود با متنوعات از آن خفیف و ثقیل که بنا افتاده
شده در این عجاله و تا از این علم آگه نشوی بی بنها که در عمل آن اسقاط نمی‌شود

مرا و را ظفر

که خوار و خفیف خواهی شد مجموع اینها که شنیدی ای برادر بایست که از معتاد
ثلث حاصل بشود و ترکیب و حاصل بشود با قواعدی که ذکر شد ای عزیز وصیت
دیگر آنکه هر گاه احدی طالب باشد و در مقام تعلیم و تعلم بر آید بایست که سعی
و جایزه بکنی و مجموع قواعد را بعد از ادب و تا ممکن امتحان در سیاق او بکنی
مده و بایست که از اوقات تعلیم تعلم ما متجاوز برای روح حاذقان این علم فاتحه
و صلوات ایشان را از خود شاد کرد باقی و در هر صنف و شهور از ملجئین خیرات
از برای ایشان بکنی و وصیت دیگر آنکه هر کس که تحصیل این علم را نمود بعد از آن
زمانی ناتمام بود بعبارت حرمت نداره و ترک خدمت بکند بایست که در وقت
ناتمامی از دعا گوئی کمالیت ایشان تنزل او عمر خود می بینی اهل خود و بدین نحو
رفت چون باین صحبت مشغول شویم از مقصد باز مانیم و وصیت
دیگر در عالم التحصیل بایست صاحب فن در ریاضت باشد تا بقوت
ریاضت از برای آن فنون این علم بر آن کشف شود و صاحب فن بایست
که اجتناب از محرمات بکند و از مناهی و در نشو چنانچه صدق از شک
را دیدیم و شنیدیم که بمطلب نرسیدند و وصیت دیگر آنکه صاحب فن
بایست دایم در مطالعه باشد و بفهمد و ترکیبهای سلفا از یکدیگر
امتیاز میدهد و جدا کند و بفهم نزدیک ما کنند تا از این عمل بکند قوه

میرزه بهم نخواهد رسید ونخواهد فهمید وعامل بایست در بحث نایل
علم باشد ومباحثه را طلب نماید تا بمرتبه تعرف برسد هیچ که بمرتبه
تعرف رسید حالا او را شاگرد رشید توان گفت هینکه از مرتبه تعرف
گذشت وبمرتبه وضع رسید حالا او را دست نقیب توان گفت وهینکه
ازین مرتبه گذشت بمرتبه تقلید میرسد باینمرتبه که رسید حالا او را
خلیفه میگویند حالا بمنزله خلافت که رسید او را حکیم گویند یعنی
لازمست هر ذوی العقول را که در تحصیل این فن شریف بکوشند و تحصیل
کنند وما حصل انرا در راه راست صرف کنند وصیت دیگر انکه بر عامل صاحب
وقوف مخفی نمواند عامل چون خواهد که تشخیص مرکبات کند بایست
اول تشخیص بسیطها کند که اینها وانچه چیزها ازانها حاصل میشود بعد از ان
در تفریقات ان بکوشد ویک یک را از هم سوا کند و بفهمد تا این عمل را
نکند ربط بهم نمیرساند و فهمیدن وقوفیات این شغل است وصیت دیگر عامل
چون در امد کند خوی خود را ملاحظه کند هر در امد که انچه مستواری بجهة
کرد عیب و نقص بدو نشنید باشد او لحیانا چونشید در مجمع وارد شود و
او را از ان خواهش نماید که بخواند وخواسته باشند که فوائد ان که
او را بفهمند و باشد بایست که انچه خواهش نمایند همان بخواند اگر بنویسند

کند

کند نقص صاحب فن است واو را انا اهل فن نمیشمارند وصیت دیگر انکه
صاحب فن بایست در هر جا هر صوتی را که استماع نماید چه از انسان وچه
از حیوان وچه از وحوش وچه از طیور بایست که در حالت استماع درنگ
نماید وازروی تمیز تشخیص ان صوت نماید و بفهمد و بکند تا در هر
محفلی ومجمعی ملزم نشود وافتضاح نماید تا قدر ومنزلت ان نزد اهل علم
واهل زبان خود بیفزاید وصیت دیگر انکه صاحب این فن با صاحب فن دیگر
دستگیر یکتا باید باشد و بایم از اوقات در اصطلاح ان ربط داشته
باشد که ضرب جیها و دایره است ودقایقی این علم را شغلها باشد کلا در ضرب
از روی ضرب جیها این علم خوب استنباط میتوان کرد و اما دقایق بر وقف عمل مبنیست
اول علمی مقدم بر علمی وعلمی مؤخر بر دو قسم است اول استنباط که از ان
و رجوع نمودن دوم از علمی بر عملی هر دو ضرب مجموع نمودن و علمی مؤخر
بودن و قسم اول است تعرف بر او داره باو داره ربیعی و خارج نکردن تا هفت که
ان مجمع و ضرب و دو مستضرب و دوم از ضرب و مستمعات تخمیر رقمی
واصول الخارج نکردن ومجموع را پیوسته بمناسبت یک بیک درسانید و
اینست اصل این علم واین فن و مجموع نکات ودقایق واشارات بیجا
لیسته است شعر مرد مردی که نکته در یابد :: و استخوان [illegible]

اینست طریقه این علم وصیت ع بکرد در خصوص شد اربعه که در این علم
قرار داده اند وان اینست بدان ایها العزیز که چهار شد است در این فن
شریف که افلاطون الهی این چهار را نسبت بملائکه اربعه داده و نسبت این
در این علم لازم است بدانکه شد اول متعلق است بجبرئیل علیه السلام و شد
ثانی متعلق است بمیکائیل علیه السلام و شد ثالث متعلق است باسرافیل
علیه السلام و شد رابع متعلق است بعزرائیل و هر یک از این شدها
مکانی دارد معین و اوقاتی دارد لازم پس بعامل ما صوت قوت پوشیده
که در اوقات لازمه که بجریان علم کوشند بایست که اوقات شدها دانند
که خارج اصول و اهنگ نباشند و شد را همه جا بکار نبایست برد که
لازم نیست و اوقات هر وقتیست که اینکس در باغ و بستان و صحرا باشند
یا در امکنه وسیع آنگاه محل شد است نه آنکه در مکان محقر و خالی از فرح
شد را آنجا لازم نیست و بدانند است مجموع اهنگ و اصول را خارج
میکنند و هر چهار را مشغول اند و طبایع را متنفر میسازند و خوش ایند نیست
و طریقه تعرض شد اربعه هم از عناصر اربعه است با امزجه موالید ثلاث و لیکن
ان موجب تطویل کلام است اما قلیلی بجهت استنباط آن بیان کنیم تا
در خواهد جلوه تمام داشته باشد و بر مبتدیان اسهل باشد تا در زمانی

طرایقشان

طرایقشان اول شد دوگاه است که منسوب بجبرئیل است و دوم شد
چهارگاه است که منسوب بمیکائیل است و سیم شد مخالفست
که منسوب باسرافیل است و چهارم شد عراقست که منسوب به
عزرائیل است که چنانچه این ملائکه در وقت غنا با اینها اهنگ ذکر
بدرگاه احدیت میکنند و بباید دانست که اوقات اما این شدها
هر جا بکار هست که خارج از اصول و اوازه و اهنگ نباشند و تفسیر اینها
موجب تطویل کلام است و ایضا ابو علی سینا و مغربی و ابو معشر بلخی نیز
چهار شد قرار داده اند و بعضی جماعت ساز زننده که اهل ساز باشند
وان چهار شد اینست اول شد بیات قجر است که قجر در لغت ترکی ما چاق
یعنی کوزه باشد بمعنی بکوزه هم استعمال شد زبان یونانی قجر طبیعت
در جایکه سازها شبیه است بسر انها و لبها خوش لحن میباشند و بلند
اوازه که اول قجر گویند و قجر الفم گویند و دوم شد نا سر است که به
مغربی زمین قریب است کما قال الشیخ کو و بوم القریه لبیب نیز
و با صوتی و ما صید قوت میباشد در این فن شریف و در لغت دک
عبارت از خم است باین علت اینها را نا سر گویند و شد سیم نیکجا
میباشد که منسوب است بکشتاسب که خوریخ اوازه ترکیب کرده و بلند

پنج وقت لذتی نشناسند و روز مشغول صحبت بود چون این آوازه بدست اهل
علم افتاد ترکیب کرده‌اند و بیست و چهار نامیدند و چهار شعبه ماهور است که
از منصوبست بزن مغنیه کلثار نام که مطربه جمشید بوده است و اغلب
اوقات ابنای ماهور گذران میکرد و این چهار شعبه را جماعت ساختند
لبیله عزیز دارند و شراب میخواختند و خوش امسط راینان بر این چهار شعبه
و در زمان انوشیروان چون نامبر رحمه بعرصه آمد و تالیف بسیار بر
این علم نمود بالاخره از انهم یک شعر رهاوی را ساز نرم بر نسخ و کتب تصنیف
کرد این یک شعبه است و ازهم بحضرت داود علی نبینا و علیه السلام
منسوبست چرا که این علم معجزه آنحضرت بوده و ازهم شهناز است و با
این عبارت است که چون حضرت در وقت تلاوت زبور و صحف و ملک
همچنان مستانه و شلابه بحالت ناز و کرشمه خواندی و بود بسا نغمه اهل
مجموع شهناز بهی نامیدند چون عقلای زمان طی فیه خواندند او را بنظر
دیدند شهناز نام کرده‌اند باین علت این نسبت را بادمیرسانند و
در زمان سلطان چه را از هر کس استنباط میکرده‌اند همان نوع اورا
نامیده‌اند خوانده‌اند هر که خواهیم مجموع اوازه را نسبت هم بیار فطلب
باز نمایم این خر نکات را نگوید بیاسوار این هر کرا بجا بخوا بگفته که در هم

سلطان زمان

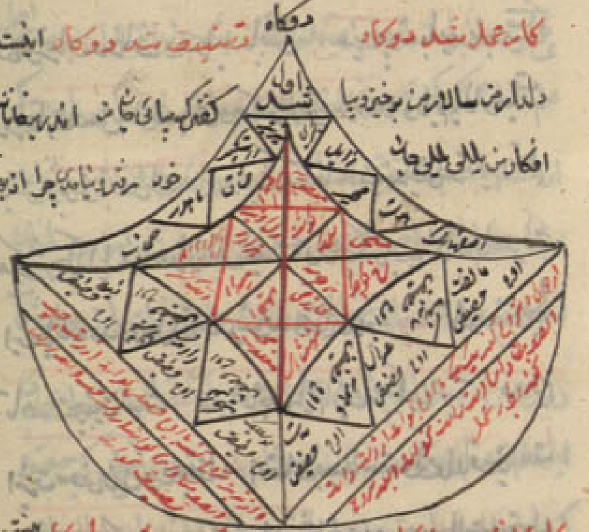
مکان زمان در شمانی و سربلند باشی اما ایعزیز چون باینمرتبه رسیدی
در نهایت حسن سلوک باش و هر کس ظلم بحضور راه مده و دایم بالطاعات و عبادت
باش و بر تو باد بخیر انتقاله بوده مصحّت که تا قابلیت نه بینی مهر تعلیم و تعلم
مکن زیرا که این غذا را لوفای نیست و برهیچکس بحیی ندارد و احدیرا به
این بالاده در وصل قامت نبوده و نخواهد بود بیت تا بود چنین بوده
تا هست چنین است ❁ صبا باجلهایم این ره بکجیاست ❁ مدعیم
از این معنی و زن بلک منفعل ❁ انصاف بعیداست ولی محله قرین است
خلاصه کلام انکه در سنه ثلثمائه و ثمانین و سبع عشر الف در خطه
مصر همت تحریر یافت الحاج عبدالحسین شیرازی در سنه ستمائه و خمسین
و ست بعد الف در خطه بغداد بوده رساله تحریر و تقریر کشید تا بسبیل
یادگار بوده بکار ما باد و این سرگشته بلا میرسی نصیبی را بفاتحه با
شاد فرمایند اللهم اغفر لنا و لوالدینا و لجمیع المؤمنین و المؤمنات
اما ایعزیز حقیر مؤلف بی بضاعت کمینه خاکسار عبدالحسین را نیکی داد
که در خصوص چهار شعبه که حکما و فلاسفه در این علم قرار داده‌اند
بسطی قرار داده باشم تا اینکه بنده خاکسار هم یکی از خریداران نو
باشم و اسم این ضعیف مهجور بکار یکفقره نموده و با نشا العاقل یکفیه الاشاره

کار عمل شد دوکاه تصنیف شد دوکاه ایبست

دوکاه

دلدار من سالار من بوخنزدیا کفتم که بیایی بجانم اندر بغلم

افکار من یللی یللی جان خود مرغ دل من ... چرا اد ...

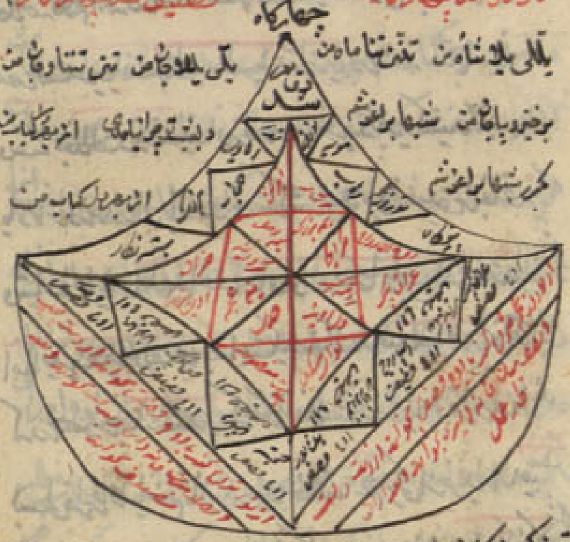
کار عمل شد چهارگاه تصنیف شد چهارگاه ایبست

چهارگاه

یللی یللا شاه من تنن تنا ماه من یکی یللا جان من تنن تننا وجان من

بوخنزدیا جان من شنبا بر لعزنم دلبند چرا نامهد اکر بیکه کیار من

کمر بسته بر لعزنم الدیجه کباب من

تو شکو بنکرایغر ژانه فرزند دریابی شد مل او بن هن منه

طارعن

کار عمل شد مخالف ایبست تصنیف شد مخالف ایبست

مخالف

یللی یللی یللا تنن دلدارده من اکاده من ادیجد

تنن تنن تنناجاد چرا مرود دل من دمنخ بیم

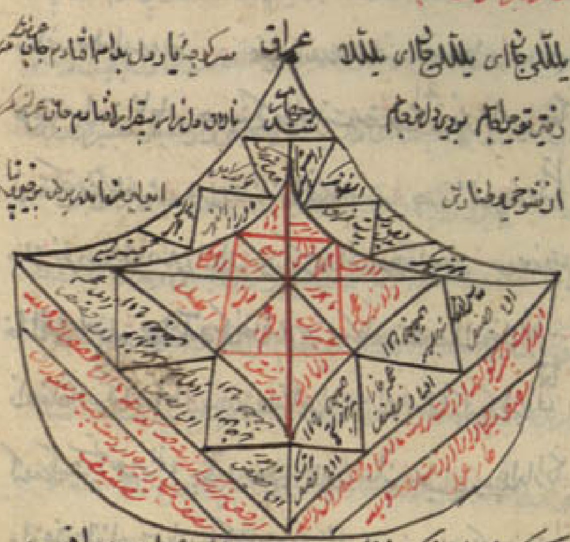
کار عمل شد عراق ایبست تصنیف شد عراق ایبست

عراق

یللی یللی جان یللا سرکوچه یار دل بدام افتادم جانان

زنجیر چو جانم بودیه رنجم نارانی مل رابر بیقرار افتادم جانم

ارنتو خیو طنارتن ابدایمنا مدیر جی وجی بنا

کرکی فرصاعی نکو منظر باشد ت جابی دهد افسر

ودیگرانیز بعضی حکیم کوکبی هم در این علم دایره بسته بروش اکمل المقال و لیستان
سهل باشد و هر کس تواند بی در این علم بروی و طریقه دایره مذکور نموده شد

عشاق نایل اوج	حسینی دوگاه محیر	راست مبرقع پنجگاه	بوسلیک عشیران نهفت صبا
رهاوی نوروز عرب نوروز عجم	نوا نوروز خارا ماهور	بزرگ همایون نهفت	اصفهان نیریز نیشابورک
عراق [illegible] مغلوب	زنگوله چهارگاه عزال	حجاز سه‌گاه حصار	کوچک رکب بیاتی

چنانچه بنظم آورده اند شعر مقام اند عدد هشت و هم چار ٭ دو شعبه
هر مقامی راست ناچار ٭ حسینی که مقامات بهشت دوگاه و محیر با محیر ٭ مقام
راست گنج نیز کاهست ٭ مبرقع لازمش با پنجگاه هست ٭ چه ساز بی پرده عشاق
ساز ٭ نغم درد نایل و صلح انداز ٭ نوا کند دیا انند دو جفا شور ٭ بود نوروز
خارا فرع ماهور ٭ حجاز آمد یکی نغمه بهار ٭ سه‌گاه هست و حصار انتقل را یار ٭
ز اصفهان کس کو کند را گشا ٭ به نیریز و نشابورک برد راه ٭ مقام کوچک طرب انی
که در رکب و بیاتی نغمه خوانی ٭ چه آمد بوسلیک از پرده ساز ٭ عشیران و صبا دارد او ساز
عراق غمزه نا قلهست مطلوب ٭ که در عراق و گاه مغلوب ٭ پس از زنگوله اندر نغمه دولت

نماید چهارگاه انگه عزالت ٭ بزرگ آمد چه چنگ ساز کرده ٭ همایون و نهفت از دو پرده
دو نوع از جمله اصلی این نشان یافت ٭ کنون باید بترتیب عمل شان نام یافت ٭ خفیف
هست با هر اصل و ادبی ٭ چو دریا گشتن بود تعریف و صحیح ٭ خفیف فرع اول او بحر با
بود نوع دوم را فرع ما وا ٭ بر این ترتیب تا آخر نوشتم ٭ بپی بر دار از نغمی که گشتم
و باید دانست که هر مقامی بچه نوع باید دا که وجه مقام بعمل آورد تا در نظرها
اعزاز بهم رساند و چون داخل یکدیگر شوند تا بچه چیز حاصل میشود که در کتب
عاجز نشوند و را باز دارد بر بند و کوکبی صاحب چهار شد را با منظر بی ادا که ده که اول
شد دوگاه هست و دوم شد راست و سیم شد مخالف و چهارم شد چهارگاه
پس چون سازنده بخواند یا نخواند بر سر سه‌گاه رود را باید که شد
دوگاه کند و از ان محیر و از ان بدوگاه و حسینی و از حسینی بعشیران رود
و از انجا بمحیر و کوچک و از ان ببزرگ و از ان بنوروز صبا و از ان بگوشت
و از ان بنوروز خارا و از ان بنوروز عجم و از ان بحسینی و بدوگاه فرود آید
سوم شد راست باید که صاحب مقام اول راست شد کند و از ان بپنجگاه
و از ان ببوسلیک و از ان باصفهان و از ان بنیریز و بانبر است آمده عشاق
بخواند و از ان بنوا و از ان بنهاوند و از ان به بیات و از ان باصفهان و از انجا
بنوا و عشاق و لیستان پرده و باز گشته بپنجگاه و براست فرود آورده اختتام کند

سیم نشد مخالف چون شد مخالف باید که بعراق رود و از آن بنیشابورک و از آن
بعد نیشابور بسته کار عود شود و از آن بحجاز و کردانیه و عراق و فرود بحجاز
آورد چهارم شعبه استوار چهارگاه هستا اول باید که چهارگاه در آمد
کنند و از آن بعراق و از آن بزرگ و از آن بسلیک و از آن به بیات و از آن بعجم
و از آن بعشاق رود و از آن بعراق و از آن بحجاز الف و از آن بچهارگاه فرود آورد

فصل دیگر باید دانست که هر مقامی دو شعبه و هر شعبه را دو گوشه قرار
داده اند و ماین مخصوص استاد سراج الدین محمد خواجه که شعبها را علاوه نموده
و بنظم ترتیب داده که تا بر مبتدیان این فن آسان باشد و بر نور منزل برسند والسلام

اول از حسینی مقام اند بعد هشت [illegible] و شعبه هر مقامیست بلکه
حسینی که مقام است [illegible] دوگاه آمد [illegible] با محیر زیر [illegible]
بود [illegible] دوگاه [illegible] محیر [illegible] گوشه [illegible] بالا [illegible]
دوم از عشاق چه سازی [illegible] عشاق آسان نغمه [illegible]
[illegible] دستور [illegible]
بستی [illegible] ترتیب [illegible] دوگوشه [illegible]
[illegible] بلند [illegible] بود [illegible]
سیم راست مقام راستکه رنج کاهست مبرقع [illegible] با پنجگاه است

مبرقع

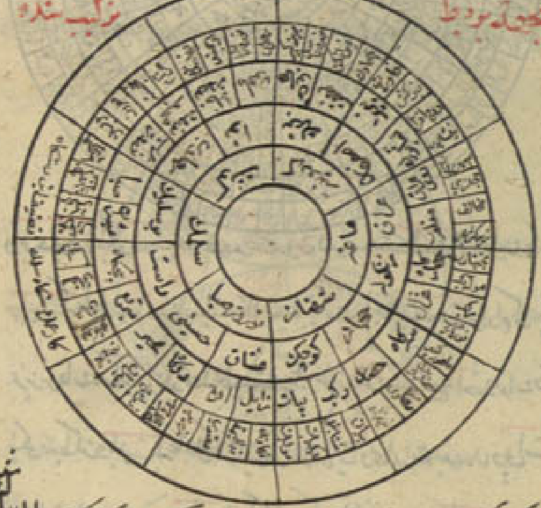
مبرقع لحن [illegible] بر کشانی [illegible] حضیض [illegible]
دوگاه با عراق و راست [illegible] بلند [illegible] زیر [illegible]
در راست چهارم بوسلیک مقام بوسلیک [illegible] عشیران و صبا
اوازه عشیران [illegible] دوگوشه [illegible] بلند [illegible]
بست باین نغمه [illegible] صبا [illegible] قوال [illegible]
برابر نغمه اوازه حجاز [illegible] بیات کرد [illegible] بعجم
[illegible] سلطانی [illegible] عجم [illegible]
از گوشه [illegible] باین ترتیب [illegible] عربان [illegible]
[illegible] ششم نوا نوای [illegible]
بود [illegible] چهار [illegible] گوشه [illegible]
[illegible] چه [illegible]
رواز از کوچه [illegible] بلند [illegible]
[illegible] هفتم بزرگ بزرگ [illegible]
نهفت [illegible] چه سا [illegible] بیایان [illegible]
نهفت [illegible] بیه ترتیبش چهار از گوشه زاید [illegible]
[illegible] بسته [illegible] هشتم اصفهان [illegible]

بدنیزینو نشابورك بر دو راه ٭ چه برخوانی نوعیز بیای خوش اوازه ٭ بوزیدی شوغی
اوطا نغمه پردازه ٭ بلندیسیخاوران ندیر کشه ان ٭ ندوح اقرانش بستی راوزه
خوان ٭ اکر پس نشابور افکنی راه ٭ بیایی شد زاصل و ذعشاکاه ٭
بلند لیکن ز بیزنکبیراست ٭ بر پستش اصفهانك پنجکراست ٭ نهم
عراق ٭ عراق عشرت افزا کشت مرغوب ٭ که بر رومی عراق و کاه مغلوب ٭ چه نمایکرا
مغلوب بیار ٭ بنه سر ار دوان در پای علدار ٭ بلند لیکن سپهر با عراق آمه
حجازیا عراقش ز بجا قامت ٭ تو را هر که مخالف دو نماید ٭ اکر زیر کی زنکو
نماید ٭ بود دو دی عراقش اوج ساکن ٭ حجازیا مخالج پستی اوزن ٭ زنکوله دهم
پس از زنکوله مانده نغمه خوان ٭ نماید چارکاه انکا و غزال ٭ تو را چون چارکاه
قرایست ٭ معاینه اتهر سو رونمایست ٭ چه عزالت نماید چون غزالی ٭ بکراد
کوشه چشمش تو خالی ٭ بلندش کار ساز جان اخیار ٭ بر پستانر که یغمه شد
فرود آمد ٭ بلندی حجازنکار دلپذیر است ٭ فرود آورد زاهد کیمیا است ٭
یازدهم حجاز ٭ حجاز آمد یکی نخل برومند ٭ سر کاهسته حصار از نخل ابار ٭
چو نماید سرکاه اندر بنکو ٭ بوله نغمه او زیبا ز هر سو ٭ حصار از نای او رنکه
دلم از دستان هر سو نکرده ٭ حصاری شد بلای فوق یلانی ٭ رهاوی شد بودی پستی
چه خوانی ٭ بلندی آمد بسته نکارش ٭ حجاز و راست پستی باز دارش ٭ مقام دوازدهم

دابلر

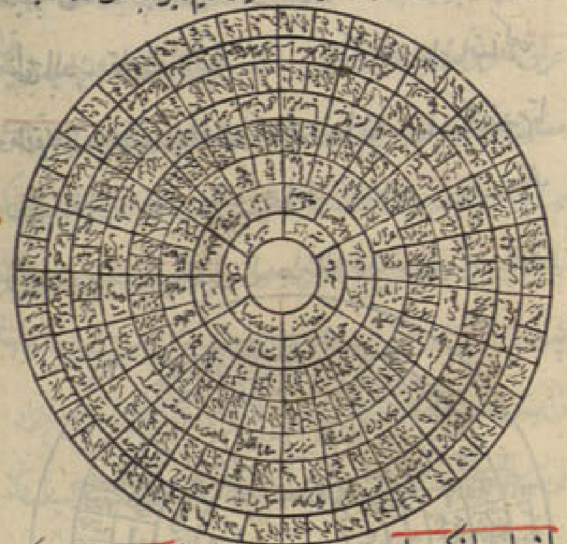
کوچک ٭ مقام کوچک از خواهی بدانی ٭ که در ترکیب و باقی نغمه خوانی ٭ چهار کرده
رکیک انجا نغمه پرداز ٭ برایش چو ساز هر نغمه اوازه ٭ باقی چون کند بالیکی اسر ٭
زهر کن شد بکوید نغمه راسر ٭ بلندی شعبان که نکته دانی ٭ نشابغلی
تو بر پستی نشانی ٭ بلندی هستا کیا تای علیه ٭ ز مولیات چیستی بعابد
سراج الدین مقام را نشان کرد ٭ بنده کی باید تا این انشا ذکرد ٭
و طریقی با ین دایره تا نیز در طرق طوبی که بسته اند با این نسبت است که نموده تا
دریابند کار لیلا و نهارا در مجالس و محافل در نظر اهل هوش بر سند و بدالله
و اینست دایره دوم که بطلمیوس که بعد از افلاطون ترکیب کرده در این فن

بحجه آورده — ترکیب شده

و دیگر انکه بر صاحبان این فن معلوم بوده باشد که دوایر که در کتب قدماوالله مسطور

الحال ذکر انها بیان میشود دایرهٔ که گذشته دایرهٔ بطلیموس بود که بعد ازان املا حکما
نوشته اند بنابرین که ذکر آن خواهد شد دایرهٔ ارسطو است که خواست با استاد خود
چنین کرده باشد بلکه خود سالاران بعقیده اینها املا تخصیص بوده و
اینست که بقصد تسهیل اینجا تحصیل کردیم تا بر طالب آن سرخمان باشد

و اینده بره را نیکو دریاب و بفهم که زان تبیاس مشکلست از دوایر دیگر
و بایستکه عامل تبیان بر کار باشد تا این را نیکو دریابد تا بداند چنانچه کدام کدام که
عزیزتر و انعد که ما انگارش که عظیم است پیش عزیز و غریب و جمیع اصطلاحات دو
نیکو ضبط کند و بایستکه عامل کتاب انها از اندراب و محاورات بقصد و بی استاد
در این علم از محالات است تنج عنت نکند که بجایی نمیرسد و الله اندازه هاست

بایست تفهیم دایم در کار بایست بعد و دیگر اگر بایست مطلوب او از ایشان است
کمکدام طالب یکدیگر تا کدام از خارج و دوازده نشود و دیگر آنها که خلاف
یکدیگر هستند بایست که بنوع خاص بوسالت اوازه انها با هم یاری کند که
صالح باشند و فاسد نباشند و بایستکه در تنغمات ملاحظه نمود که هر یک
اوازه که تن در پیچید بنیکو فا طاستعال کنند نه آنکه خواهند بیجو دا او را
نخواهند علی رغم دیگری که شنوانند بخواهند و خارج کنند و ضایع نمایند و نباشد
هر یک بی واسطه نخواهند که مرغوب نخواهد بود و در نغمها اهل علم بر کیکیاست
و دیگر دایره که هرمس بنا کرده که خلیفه حاجم خوانده اند و موسیقاران آنرا [illegible] دانند
اینست تا در نغمات معلوم شود و بدانند که کدام چه قدر دریافت کنند انشاء الله

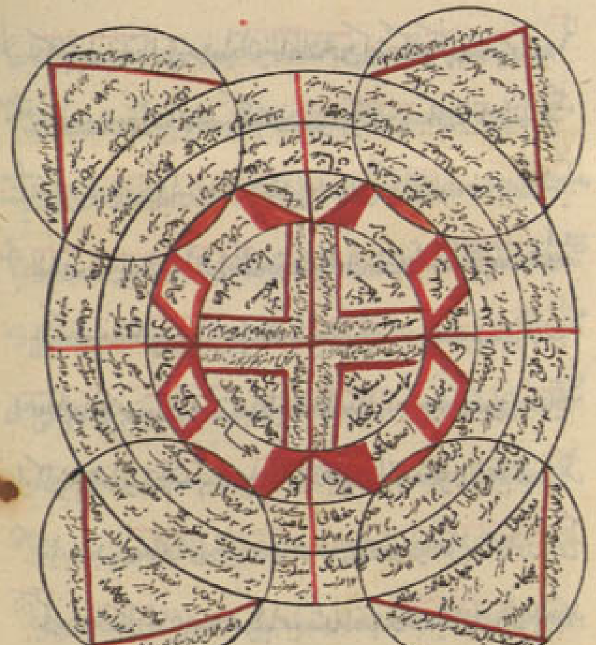

و دیگر دایرهٔ نجم که جالینوس ساخته صاحب تجمع طنبور اینست که در نغمها بیشتر جلوه نمود

ودر میان علوم ایشان شیوع یافته لهذا این حقیر زحمت بسیار کشیدم تا این رساله
بدست آوردم و بموجب رساله این الحاق نمودم تا انتفاع عیان تمام داشته باشد و تفقد
امور ایشان برسد و طالبان اهم یکی معطل نباشند لهذا حقیر فقیر عبد الحسین در طرف بیست سال
بقوت سلطان در صدد تحصیل بر آمدم تا هر یک را از جانبی و ولایتی بدست آورده با
رساله عالم پیوند نمودم و آنچه طالب و مطلوب این فن شریف است نتیجه آن موزون در
این نسخه ایراد نمودم که صاحب فن معطل نباشند اتفاقا در این حکیم فاضل عالم عاملی
که اسم شریفش در حق ما افاده و استفاده بدین نام شد که است حکیم بی عدیل
شرف الدین محمد العلوی السرخسی المشهور بحکیم سلطان که در فن حکمت مجموعه
حقیقت آنچه احکام بلا تقصیر در ابیات نوشته بود نه هم از آن باید خفا مجمع وجود آورده
بود نکته و دقیقه که در زمان نحو باشد نالحمد و ختم اسکندر بیک که نظامی نالی
نوشته بود نتیجه سلطان محمود بسیار خوشحال شدند سلطان هفت سال در سیف
و شمس و در مطالعه این نسخه بود و مباحث آن را هر جا به او رسید و هیچ جا
تفصیل و صورت نکرده چنانکه حکیم شرف الدین ملاحظه نسخه کرده بود و هر دو مرتبه
که ارسطو و جمع فرموده در خدمت سلطان اما خود که مرتبه سلطان محمود بر خواست و نشست
و در صفا و ابدا ملازم خواهر که به صحابه مرتبه رسید تا استدعا شد تا این انجمن
سلطان محمود بجهت ذهن او را باز سپید کفته که هرکس عادو دست یار نباید

حکیم خواند

حکیم خواند نخطاب کند بعد از آن سلطان محمود وقت که ای حکیم خواند دیگر رساله
در خصوص موسیقی که فن تمام تحصیل کنید بنویسید اکنون رساله تا تمامی از ابره که
تحصیل نمودیم و ملاذ کسی مدت بیست و پنج سال است که اوقات صرف این رساله می کند
الحال صورت پذیرفته علم مرا این که به دقت آنها ملاحظه فرمایند حکیم خواند نمود در اصلاح
آن کوشش لیکن این رساله را حقیر بحضرت حکیم زبان داده و مدت یک سال بدقت درین
مطالعه فرموده بعد از یک سال به درگاه سلطان حاضر شد و چنین بعرض سلطان رسانید
که این علم علمیست بی نهایت و بلا نهایت دیده هیچکس را تو تحصیل این علم نیست مگر
بنا بقابلیت خدایی و در این رساله هم عیب و نقص نیست آنچه نکات و دقایق که
در این فن احتیاج هست همه یکجا جمع شده است و بعد این هم احدی را این نمود
بهم نخواهد رسانید مگر بنا بقابلیت چون سلطان محمود این تحسین از آن شنید
بسیار خوشحال شد ارزش نمود با صله و جایزه که بایست حقیر را از مجموع هم کنار بالا
برد و هر روز تا آنکه از لطف و شفقت ایشان در تنها بود و این حقیر هر روزه در مجلس
خواهر راه داشت با سلطان محمود هم صحبت بودم و دقیقه شفقت خود افرو نمی
کرد اشتیاق تمام اظهار بلطف می کرد و حقیر در آن منزلت عمر آن یکصد سال کرده
که مجموع سن رخ خورد سلطان محمود بود هیچکس در زمره تحصیل این علم مشغول بودند
بغیر از این الحاق چند کلام در شرح رهیان مقصود باز ما این لیکن ابرا یاره خاص امنیت

این است دایره خمسه که صد سال در فلک گردد و دیگر آنکه در این سازهای دیگر و لیر بسته اند

و دیگر حکیمی از حکمای هندوستان بهم رسیده که نام او لعبیام و نیز رساله او را اما از نسخه صحیح اول

استماع افتاد که آن حکیم دایره لبسا از برای سازنور و بنا دعی هم داشته از هم دایره بسته ان

برای جناب عالی بر قسم کمان تا کر بر یافت لبیاس کشیده تا آنکه هم و چنگی لخوا بنده

ان او نانی که مولر ارشاد نمود و این نسخه میگویند در هندوستان لبیا المستو دیگر از دو روش

استماع افتاد که در مغربیه نیز و سیم نسخه در حضرت موسیقی که مولفان حکیم پو سه کرده ان

سام بن نوح ارشاد کرده و آن نسخه از تالیفات حضرت آدم ابو البشر است و چنان معلوم میگردد که

لحوره

حضرت آدم هم این علم بوده است تا زمان بعثت موسی علی نبینا و علیه السلام از آن زمان تمامه

و دیگر بعد از آن حضرت جالینوس که افلاطون الهی مشهور است تا اللال که زمان سلطان محمود است

و بعد از این هم خواهد بود تا سال هزار سال و در قرنهای پیشمار در لیل و نهار معروف کار با ما

غذا را انظار لیل بعزیز نقوم سعی نما تحصیل بکن و اسم بی هم خود را در صفحه روزگار باقی

و صیت دیگر با عزیز چون بسر منزل قابلیت برسی برتو باد که در همه اوقات ارواح اهل

علم را بفاتحه یاد و شاد گردان و خیرات بکن و بیش از چون علم بیاب در کتمان بکوش

و به هر کس میاموز و در نزد همه اظهار مکن و بر تو با عزیز که هرکه در این علم معانی

رسانیدی و نقش بتو رو آورد نهایت حذر را مرعی کنی که مبادا اظهار نقش خود در نزد

احدی نمائی که صلاح نیست و اخوض قابلیت بیرون نخواهی بود وصیت دیگر بعقاید

فرزند گرامی که در وقت تعلیم و تعلم بنقل شهوت بکسی نکا ممکن که این علم بر تو حرام

میگردد و عاق استادان خواهی بود و بر تو باد ای فرزند که در ایام جهاد نفس با بزرگ خود

بدان و این علم را بجماعت سوان یاد مده که خود خوار و زار خواهی شد اگرچه حکم سلطان

باشد و در وقت تعلیم و تعلم حلو و حشر بجمع ان نامحرمان پاک کرده و غیر این علم که بجد

را مسلم و شبها را به سپاری و مطالعه این علم و تدارک بو نشد منکن و تابع شهوت خود

مباش هرگاه این وصایائی که گفتم بعمل در بی مهجور شد باشی و از عمر که انتهایه نمیبینی و

ولیم الادیات بخطها باشی و هر گاه فراینها کتی احتیاج بگفتن نیست فهم با بیت

اما مختصر این علم موسیقی که موسوم بکرامیه کرده اند بر سه اصل بنا نهاده اند سئوال
در بیان دوازده مقام بدانکه در پیدا آمدن مقامات اختلاف بسیار است اما ارباب این
فن بچند وجه روایت کرده اند که در تسمیه این علم بموسیقی شده و در این مقام دو نکته است
بعضی قول بعضی میگویند که موسیقی لغتیست یونانی و بعضی گفته اند که حضرت موسی علی
نبینا و علیه السلام وقتی که با بنی اسرائیل در آمده در بیابان در پا سنگی بود حضرت جبرئیل رسید و گفت
این سنگ را بردار که تو را بکار خواهد آمد حضرت موسی آن سنگ را برداشت تا وقتی که با قوم
بصحرائی رسید که سه چهل سال در آنجا بماندند و تشنگی بر ایشان غالب شد حضرت موسی
مناجات نمود جبرئیل نازل شد و گفت یا موسی عصای خود را بر آن سنگ بزن که از بهر و دلیل بر ما شفق
چون حضرت موسی عصای خود بر آن سنگ زد در حال دوازده چشمه آب پیدا شد از آن سنگ
بیرون آمد و بدوازده قسم شد و از هر یک صدائی بیرون می آمد جبرئیل گفت یا موسی قی
موسی فرا گرفت حضرت موسی دوازده مقام را از صداهای آن آبها فرا گرفت و بعد از آن لفظ موسیقی
بکثرت استعمال علم شد و بعضی از آن دوازده برج هفت شد بطریقی که نظم آورده اند **نظم** راست برج
حمله کرده مقام ؛ همچو اصفهان بنوا بزرگ نام ؛ تا عراق است جوزا با عشاق ؛ کوچک شد
کرد زنگوله ثنا ؛ کو حجاز را اسد گشته رهاوی ؛ از حجاز و سنبله تا رحوان ؛ بوسلیک
میزان تو ولات ؛ ساخت با عشاق در عقرب مکان ؛ چونکه حسینی قوس را دمساز شد ؛ زنگوله
با جدی هم آواز شد ؛ شد نوا و دلو با هم سازگار ؛ تا رهاوی با حوت شد سازگار **اصول و...**

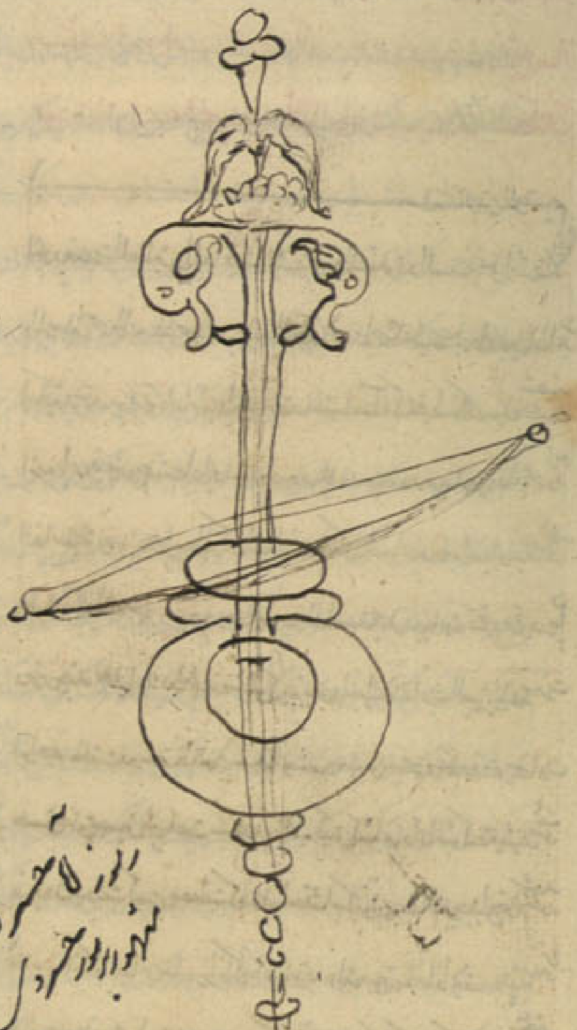
ابریشم

در بیان شعبه و آوازه بدانکه بعد از تمام دوازده مقام خواجه ابراهیم و حسینی نام در لحن موسیقی
در هر مقام دو شعبه وضع کرده اند موافق لسان کتاب او که مجموع بیست و چهار شعبه باشند یعنی
طریق ؛ مبرقع ؛ پنجگاه ؛ نیریز ؛ نیشابورک ؛ مخالف ؛ مغلوب ؛ رکب ؛ بیات ؛
همایون ؛ نهفت ؛ سه گاه ؛ حصار ؛ عشیران ؛ نوروز صبا ؛ اوج ؛ دوگاه ؛ محیر ؛
غزال ؛ نوروز عجم ؛ نوروز خارا ؛ ماهور ؛ نوروز عرب ؛ و دیگر بعد از انتظام مقامات
و شعبه کاه الترکیب هر دو مقام مثلا فرا گرفته اند و آوازه موسوم ساخته اند و آن شش است
سلمک ؛ کردانیه ؛ نوروز اصل ؛ گواشت ؛ ماه ؛ شهناز ؛ و بدین طریقه نظم ساخته اند
تا که سلمک از ... شد ؛ اصفهان زنگوله را هم ساز شد ؛ نوروز کردانیه ... راستی کرد
با عشاق میل است ؛ تا نوا نوروز اصل آواز شد ؛ بوسلیک آمد حسینی تازه شد ؛ هر دو
گر گواشت آمد برون ؛ شه حجاز با نوا این هم بود ؛ در رهاوی صفا ... شد ؛ تا بحجاز
از عراق آمد سلمک ؛ تا که شهناز از زنگوله فرو ... عراق ... **اصل ستیم**
اصول و بعضی قواعد این موسیقی بدانکه اصول احکام از حرکت ... فرا گرفته اند حضرت ...
نام نهاده اند و بعد از آن جمعی که در این فن قدرت تمام داشتند پنج اصول پیدا ساختند ۱ بیج ۲
اوفر ۳ دویک ۴ ترکی ضرب ۵ مخمس ۶ و مدت مدیدی از تصنیفات ایشان ...
صفی الدین عبد المؤمن و استاد علی و استاد ... تا حسن عودی و خواجه عبد
القادر بعضی بحر قرار یافته ما تا یافت **اول** بیج ۲ اوفر ۳ دویک ۴ چهار ضرب

مخمس دور ۶ بر افشان ۷ چنبر ۸ رمل ۹ فاخته ضرب ۱۰ ترکی ضرب ۱ نیم ثقیل ۲ خفیف ۳
ثقیل ۴ اوسطی که فرع کویند ۵ ضرب الفتح ۶ ماتین ۲ اما چند اصول دیگر هم پیدا شده
شده که داخل هفده بحر نیست مثل ضرب الملوک که تصنیف متاخرین است و ضرب الاهل
که حضرت اعلم العصر استاد سلطان محمد طنبوری وضع کرده و چنگ سر و مکمل و نیم
انست و دور بر پنج قسم است اول دور قدیم ۲ دور اصل ۳ دور رباعی ۴ دور هزج ۵
نیم دور ۶ که برابر بالاشتهار است و شادیانه ترکی و شادیانه خفی و نقیر بن اصول است
و ضرب العشق نام نقاره و نقش در آهنگ چهارگاه موافق آن ترتیب داده اند که این
نغم و اصحاب کرم نظر از عیب پوشند و در اصلاح آن کوشند که در اصل مقام یکیست
و اصول یکی اما بصور مختلفه بر آمده اند مقام یک کاهست و اصول هیچ یک کاه آ
که چون سازنده و خواننده شروع در نغمه کنند تا اول که بظهور آید یک کاه آهست
که از آن بهر آهنگ که خواهند روند و بصورت هر مقام که خواهند بر آرند بر هیچ اصول است
کانچه در نظم موسیقی موافق نباشد خارج است مگر نظم ترکی که با وجود مخالفت
هیچ است اینست ۵ بسیط آنکه اصول هیچ اصل است و باصطلاح موسیقی آنست که
نطق و ضرب زبان موافق باشد و زبان آنکه در میان ضرب واقع شود و در زبان متعارف
زمان که ما بینهما الضرب است و نکو دانستن آن از تربیت و آن وجهی نه کسبی و نه اختیاری
و استادان اما که در موسیقی اسطر نغمه را سه پاره اند ۱ قبل ۲ معه ۳ بعد ۴

قبل انست

قبل انست که اول ضرب زنند و بعد از آن آهنگ کنند و معه انست که ضرب و آهنگ با هم
زنند و بعد انست که اول آهنگ کنند و بعد از آن ضرب کنند بدانکه موضع نظم در موسیقی
یکسانست که در خدمت حضرت پیر برین قبر میسر و اعتبار تمام داشتند و خواننده این نیز
بود و چنگ و البانیت نیکو میخواند قبلا ندیده بود و نقش کس نبسته و تصنیف
موسیقی چند قسم است اول نقش ۲ نقشین ۳ صوت ۴ عمل ۵ کار ۶ قول ۷
سر غزل ۸ ترانه ۹ ریخته ۱۰ میترود ۱۱ سرپند ۱۲ نقش انست که بیتها و نقالات
یکنوع باشد نقشین آنکه بیت نوعی و نقالات هم در یکجا لاست تن تن ندارد و صوت
رالک سرخانه و میانخانه و بازکرست متصل بالاله عمل را دو سرخانه یکنوع طرز و یک
میانخانه و بازکوست هر دو در آمدن تگتنتن میشود و نقالات ایشان تن تن آهست
دیگر لا ندارد کار بیتها تمامست هم در آمدن نقالات میکنند و بعد از آن بیتها هم
و این سر نقالات آمده سرخانه تمام میکنند هر دو سرخانه یک نوع دارد و یک میانخانه
و بازکوی قول را دو سرخانه است یک طرز و بازکوی و میانخانه ندارد خواه شعر خواه
عربی خواه فارسی در آمدن خواه از بیت و خواه از نقالات هر دو جایز داشته اند
اما اکثر نقالات در آمده اند سر غزل بیتهاست سرخانه و میانخانه و بازکوی دارد
و ترانه سر کوشه دارد هر کدام بطرزی یکی بیت و یکی مصرع یا ضم و دیگری یک لا ست
و یک لا است همچنان مصرع و ریخته در اصول او فراست مع بیت نقالات خواه ترتن

۸۶ ص

۱۱۸۵

وخواه یکه لاست میتر بود و سربند هم ساز نغمات تغییر و یا یکه خانه و
میان خانه و بازگوست هم نقارات و لازمه یکنوع ضرب بند بجهة اصول است و ترکیبات
او جدیده است و هرگاه استادان با هم بوادی آزمایش در آیند عیار و قدر
یکدیگر را آن معلوم کنند الهی بحق اسما حسنی کریم توفیقی ده که از همه باز آیم
و بتو گرایم دیده بخش که غیر از تو نه بیند دلی ده که غیر تو نکند یاد پائی ده که جز راه
عشق تو نپویم و زبانی ده که غیر عشق تو نگویم نظم تا بلبل جان نغمه سرا خواهد بود
تا مطلب عشاق نوا خواهد بود بی زمزمه عشق نخواهم بودن تا قوت دم زدن
مرا خواهد بود و صلی الله و آله اطهار سید کائنات محمد و آله الطیبین الطاهرین

رسالهٔ علم موسیقی من تألیف میر صدر الدین محمد کمان ازانکه
فیثاغورث حکیم است در پیدا کردن این وفهمیدن وتتبع ساز
نمودن از رهی علم الحجت معالجهٔ امراض وکیفیات ابنغمه نمود

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء
والمرسلین محمد المصطفی صلی الله علیه وآله واصحابه وعلیهم اجمعین الطاهرین
اما بعد حمد معبود کارساز وامبنا تقدست اسماؤه که محیط فلک نیلگون شعبه‌ایست
از دریای فیض بیمنتهای او ونعت بیعد ومحمود بر صاحب مقام محمود ابوا
القاسم محمد صلی الله علیه وآله که تاجداران وتکلوا جنبات حضرت او نبیند صلی الله
علیه وآله الطاهرین چنین کوید بعد این رساله است مجمل بعبارات قلیل ودال در بیان
رموز چند بعمل امده در علم موسیقی که بفرمان واجب الاذعان اعلیحضرت آدم صفوت
ابراهیم خلقت یوسف طلعت سلیمان حشمت عیسی دم محمد علم مرتضی سخاوت
حسن خلق حسین شجاعت سکندر رای کیتی کشای دارا شوکت جمشید صولت
فریدون دولت کسری معدلت کردون احتشام کیوان مقام برجیس اجرام خورشید
غلام بیت الکمنا جنابی ما مدیرا ملکه حاضر شوده والزجبین عالم اوایش برپنید مهر آسا
هم بنوت رونقیهم پادشاه جم رسب که سکه تامرا انکشت کند انکشتری خاتم

کمترین

که در دولت خورد سالی پیران سال خورده ابجد آهنک وقار از ندای جهان
آرایش معلم مزید وعقلاء روزگار سرمایه دانش واعتبار از سطوع باتمکین
والطاف کران سنکش معلم ببینند جهان تا برج عظمت یکا مکادی که در خوشاب
درج سلطنت وشهریاری نو حدیقه شاهنشاهی اعز من کوهم ولیکه
دانند خلق کبر جلوه لباس معولت کیست خلد الله تعالی فی مواضیه ظلال جلال
سلطنته وشوکته وحشمته ومرفعته وبسطوته واحسانه وفضایله واجلاله
بمحمد وآله ما دامت الدهور والسنین والشهور در زمان شریف ازایام رمضان
تألیف یافته امید که بر صاحب علی مراتب صاحب نیاید وکاهی که نظرها یون برین
این مختصر کار دایت نقصانی هیچ قدر اورا یاد آورند وبنای این مختصر بر مقدمه است
وپنج فصل وخاتمه مقدمه در بیان کردن علم موسیقی وتعریف نغمه وایقاع
وذکر اسامی جمعی که باین فن مشغول کردیده اند معین شده نماند که اول کسی که این
فن را انتکار کرد ایند فیثاغورث حکیم بود که همه کس اورا معدن ومخترع این صناعت
شمرده اند واین علم از بیان علم حکمت یاوضعیست چنانکه علم هیئات بسبطانیس
حکیم نسبت دارد وبپیدا کردن ان ازفیثاغورث ومهر تقان ان صناعت همواکماه
بنوعی نقل نموده اند وچنین نوشته اند که روزی در کنار دریای یونان سیر میکرد
جمع آهنگران بنیت دایما بکار کردن مشغول بودند وچون مطرقهای ایشان که به

یکبار و بعضی متفاوت با یکدیگر آمیخته میشد و بکار میبرند و از آن نغمات که بگوش غریب
می‌آمد و اختلافات آن صداها که یکبار با هم شنوده می‌آمد و از اختلال آن ادراک کرد که
در نسبت و مناسبت آواز آنها با یکدیگر فکری بکند اول این نسبتها را بقوت فکر
پیدا کرد و بعد از آن آهسته آهسته زیاد و خفایا پیدا نمود تا این علم را بکمال
رسانید و بعضی دیگر نوشته‌اند که حکیم مذکور بقوت ریاضت این کار رسانیده بود
که بطریقی که نفوس مردم در وقت خواب بمبادی عالیه متصل میشود و صورتهای
عجیب مشاهده میکند نفس او در بیداری بمبادی اتصال یافت و ملکوت گردید و بعد
ببدن باز گشت و در آن وقت که روح بعالم علوی رسید آواز نغمات و مقام
افلاک میشنید و همه را حفظ نمود و در وقتیکه باین عالم باز آمد همه بیاد داشت و این
علم را از آن استخراج یافت و انتشار کرد فیثاغورث اما این نقل بیشتر از حکایت و افسانه
و نقل صحیح آنست که در اکثر کتب تصریح کرده‌اند که فیثاغورث این علم را از حضرت
داود علی نبینا و علیه السلام آموخت و فرا گرفت و اصح قول اینست و در زمان ایشان
که بیش از زمان حضرت داود باشد مقام اصفهانی نبود و آن کتاب که امروز بر زبان
باشد حضرت داود بدوازده مقام مقدرت میفرمود و مجید ساند و بعد از آن حکمای عجم
تصرف کرده و مختوم بچهار و بیست و شش آوازه بهم رسید و بعد از آن بیست و چهار
حکما و علمای این فن و فضلا در صرف بلطف افکار پیدا کرده‌اند اما سازی در میان نبود که
مشهور به

که مشهور باشند و در شریعت آن پیغمبر حرام باشد یا ملاهی حرام در این شریعت حرام کرده باشند
و همین حکما پیدا ساختند و انبیای کرام علیهم السلام از این اسبابها منزه بوده‌اند
سازها و حکما همه از صوت و معالجات آن بسیار فکرها کرده‌اند تا آنکه اکثر امراض را معالجه
بسازها میکنند چنانچه در دیار بخارا مشهور است که افلاطون سازی خود را اصطلاح کرده
و پیدا کرده و مجید بنوع میزان ساخت که از همه که این خواص علیحده ظاهر میشد و از جمله
خواص آنکه هر جانوری یا آدمی از نوع انسان که آن آواز را میشنید بی اختیار خواب
میبرد و قسمی دیگر آن بود که هر که میشنید از آن خواب بیدار میشد و صلاح و اوصاف
که قسم دوم را مینواخت مردم را از خواب بیدار ساخت و حکیم ارسطو نیز پیروی ایشان
نمود و همان سازهائی که دیده بود فلکی دانم از پیش خود پیدا کرده و راه نوا
از زیر و بم علو نیم قلندر تصحیح ساخت که مردم را بخواب کند اما بیدار کردن نتوانست تا آخر
الامر حکیم سیطارکین با افلاطون محتاج شد و پس از آن حکیم ابو نصر فارابی که از آن
فاراب بود و شهرت بفارابی دارد اما صحیح آن فاراب است و در ترکستانست
و او را معلم ثانی میگفتند و در این فن آثارها گذاشت و سازی قانون بفهم و سلیقه
خود کرد و نام او قانون نهادم در علم و هم عملی هر دو یاد و مهارت تمام استاد
و پس از او صفی الدین عبد المؤمن آرموی که از قصبه آرمو از دیار عجم است
هلاکو خان بود در این فن سرآمد عالم شد در علمی و عملی این فن ابکار و ابیات گذاشت

از انجمله رسالهٔ شریفه که رساله ادوار است که هر یکی از انها بخط دانشمندان
بزرگ شرحها نوشته اند و اصول ثقیل و اصول خفیف و اهنگ ده گانه و سه گاه
اختراع ذهن وقاد اوست و بعد از ان خواجه عبدالقادر مراغه ناسخ کما
هنر استادان شد و از وقتی که او رحلت نموده تا امروز مثل آن بهم نرسیده عالم
بنامده و از او بنا آثار نادره بجا مانده است که حجت تحت جمیع استادان جهانست
و کتاب مقاصد و کتاب جامع الالحان است که از تالیفات اوست که جمیع عقلا
و علما و دانشمندان صحات رسالا نه عاجزند و حتی مجتهدین اصلی در ریاضی
حکمت در این دو رساله ایکم و لا لفته و اصول ما یتم و اصول مربع الفتح و دور شاهی
و اصول محمد همه از اختراعات اوست و بعد از ان کسی که جامع این علم باشد و
استاد قطب نای و حافظ ابو اسحق قزوینی و خواجه رضوان شاه تبریزی و
خواجه مولانا شمس وجیهی و مولانا محمد طایفه دوز و استاد رستاه محمود موزه
دوز هروی و مولانا رضا سمرقندی و مولانا حسین کوکبی که مردم ارادت بیشتر
کرده اند و بار کار اند و تصنیفها دارند که همه جا مشهور اند و مجموع اینها اهل علم
و عمل بوده اند و در مجموع علوم ماهر بوده اند و از همه علوم بهره بوده اند تا که
باین فن رسیده اند و مجموع اینها که ذکر کردیم مجموع در علم ضرب ماهر بوده اند و از
سازها و تصنیفات بکار میبرده اند و هر یک کسازی اختراع کرده و رساله در آن باب
کرده

کرده اند چنانکه این علم رساله بسیار است منحصر به بیست ما رساله علوان
سو است و رساله ساز این سو است و رساله تعلیم خوانندگی حبات است
هر یک از اینها رساله جداگانه بخلاف یکدیگر اما اصل یکیست و رساله علی
ان اعلم و افضل جمله رسالات است و طلاب رساله از خود بیادگار نگذاشته اند
و متفرق اللفظ کدام صحیح باشد اما علما در علم موسیقی مجموع متفق اللفظ
و المعنی موافق اقوال مختصر عینی و با قال ان اشخاص که در خدمت ائمه
اطهار بوده اند و مسائل و احادیث مجموع از انها اقتباس کرده اند و مدعو بشارانه
و بکار برده اند تا حد الله که کلام هر یک شرح دهیم مقصود باز ماند انتهی
علمای فن ساز بنظم رسیده است که موسیقی لقطعیت از الفاظ
و معنا در هم جنیفت است که نغمهای مخصوص با اصول جمع آوردن و یکوا
کردن مایل و بر اوست و هر علم را انا چا موضوع می باشد که ملت علم اثاث
سمی میکنند و موضوع این علم دو چیز است یکی نغمه و دیگری اصول که از هم
یک علیحده درین فن بحث میشود و مقصود از نغمه آوازیست که در نیک
بعضی چیزها باشد که سامعان از درد یا بیخودی یا بسیار ضعیف و خواه قوی
و از شنوانیدن باشد که شنونده کان از او لذت یابند و این تعریف نسبتی
بیا و آن نیز باشد اکنون مرقوم رساله التی انجامیده که اینان به خط احمد نشود

اما آن ترنمات که از ایشان بعمل آمده و بعمل آید که آن نغمات را دیگری که
خوش خوان باشد بکار آورد بهر ایمنه در طبایع مردم اثر کند و مراد از اصول
که آن نیز موضوع این علم است فقرات چند است که میان نقرات وانقرات
و با نقطهای محدود و محلهای معین در آمده و اضافات نقرات معلوم و مشخص
باشد و بر وجه مخصوص واقع شود و هر دور از آن مساوی باشد هر یک از ادوار
او و این تعریف نیز تعریف سهل است که اصولها را میگوید و چون غرض
از اصول تعریف میکرد و نقره در لغت عرب بمعنی کوفتن استعمال میکنند
که داخل تعریف اصول است عاجز از آنست که بر پا باشد که حروف از آلات حاصل
میشود یا با آلتی دیگر مثل دست و یا که همه را نقره گویند و اینمقدار که گفته شد
از برای مقدمه بس است و بعد از آن شروع در فصول پنجگانه است بعون الله

فصل الاول در ذکر بعضی حالات مقدمها و اسامی آن و آن پنج فصل است

حسینی، عشاق، نوا، بوسلیک، عراق، اصفهان، حجاز، راست
بزرگ، کوچک، رهاوی، زنگوله، و هر یکی از مقامات را حکما و استادان
این فن شد نیز نام کرده اند و شد در لغت بمعنی شد است و چون مقامات
سراسر نغمهای این زمان باشد از هر مقامی بلکه از سه چهار مقام هر کدام
دو سه مرتبه مختلف که از عهده آن بیرون می آیند و میتوانند نواخت میکویند

وباقی مرا

وباقی مراتب مشکل و از هر مقامی که در اینها کار می میتوانند ساخت شد صحیح نیست
وهیچ شبهه نیست که خطا و غلط تمام عمل او و صناعت او و طریقی که هر یک از
این دوازده خوانند باسم شد نیز نام برده اند و با وفق مقام لشد هم
مخصوص مرتبه معین از بلندی و پستی نیست بنوعی که مقامات را که از آن هم
این صناعت صورت است و هر کدام از این مقامات دوازده گانه را در ساز عود
بدوازده طبقه مختلف در بلندی و پستی میتوان نواخت و از جماعت این
مردم رتبه را الان جمله بیش نیافتند و اینجا برایان نام عود بوده شده
که هر مقام با دو شعبه اش بنوعی که شعبه بلندی را از آن بلند جدا نمی آید و شعبه
پست از پستی و آن ساز نواخته میتوانند شد مثل بحالت نجم و فای عراق که
لیکن تا نای مشهور است بعضی شعبهای بلند را در پستی و پست را در بلندی
می باید نواخت و دیگر خصوصیت در عجایبات هم دارد که ارباب فن او را که عمل
ترتیب سازها شمرده اند در ترکیب موسیقی که قسمت آن قرار نموده اند حکما را ست
کرده اند و دیگر سازها اگر چه هست پست و بلند به چنگ که نشان از اینها
نیز چیزی بر آید مثل نای نیم ده نیم و شد عود و قانون و چنگ و طنبور
و سرنا لیکن بعضی خصوصیات نایان سوای اینها که گفته شد در عود هست که
در آن سازها نیست و در بعضی شهرها از این مقامات را بنام دیگر نامهای مشهور

میخوانند و اصفهان را اهل فارس و خراسان مخالف میگویند و زنگوله را
ماوراء النهر نهاوند نام کرده اند و مقام کوچک را پیش از این زیرافکند
میگفتند اما حالا ان اسم را از ان معدول داشته اند و کوچک و بزرگ را هم
چکوچک میگویند و بعضی از شعرا اسامی دوازده مقام را چنین بضبط اورده اند
بوایی نظم کرده نفس کار حجاز همگنان اسان کرده اند بضبط نیک کشاده اند منظوم
عشاق و نوا و بوسلیکست، دوازده و دو بعد ازان راست، دیگر چو
عراق و اصفهانست، زیرافکند و بس بزرگ جاداست، زنگوله و راهوی حسینی
وانگاه حجاز جمله پیداست، فصل ثانی در بیان اوازها و ان شش است
و اسامی انها باین تفصیل است که مذکور میشود که با اینکه بعضی کردانیه
کردنیه هم نوشته اند و حالا مردم بغلط کوانیه میگویند، سلمک، کوشت
نوروز اصل ماه است، انکه اوازه شش است و اسامی انست که هر کدام
انها مرکب از دو مقام است چنانکه در این ابیات تماما فی در بیان امده است
شش است اوازه و جای نیست هر یک، نوروز و اصفهان و زنگوله است و سلمک
چو با عشاق کرده راست کیلد، شود یک با یاد از بهر حسینی، دو نغمه بر سلمک
است حسینی، نوا بر نوروز بود اصل عیش، نوا با حجاز اتفاد بوند، کوشت
از چهره رات بنغمه رانکنه، عراق کوچکست از اصل کردنیه، بسوی [illegible]

بزرگست و راهوی را اصل شهناز، شدم با خاطر من بعد دمساز و حجک
کردن نغمه ها که هر دو مقام در ان اوازه که اوازات مرکبست و شش ان و ان
کدام از کدام مقام است و ان از کدام اشکال تمام دارد و جز بسیار از
از هر کتاب بعبارت شده و مطابقه دهند و هیچ دیگر میکفتند وان تجربه مشقت
بیان فصیحه شد لهذا در این مختصر از تعادی سخن نرفت فصل
سیم در اسامی بیست و چهار شعبه و ذکر خواستن هر دو انها از یک
یک مقام و چون حسینی در ذکر مقامات بر همه مقدم بود اینجا نیز شعبهای ان
پیشتر از شعبهای مذکور میشود اول انکه یکی شعبه یکی نوا است که از
از نوروز حسینی کرفته اند و دوم بیکی که انرا از جلب حسینی پیدا شده و
بغایت نزدیکست و در شعبهای عراق اختلاف است و بعضی از اهل هنر
که یک شعبه مخالفست و یک شعبه دیگر شرح چنانچه رهاوی کوشت مغلوب اما
مغلوب را هیچ نمیخوانند و هر یک جیحر غلط است اما ان الحجة در هیچ کتاب
در رسایل مخالف شعبه عراق نشمرده اند و اکر مخالف از سه کاه فرق کند
داخل کوشت و لحن اصلی بود شعبه عراق که از نوروز میخیزد و دویم عراق است و
جمیع اهل صناعت بر این معنی اتفاق دارند و ثانی انجه انکه اهنک مخالف
و معلوم بیک مخالفست و مخالف موافقند که شعبه ... عراق است و در هیچ کلام

از کتاب معتبری نام مذکور نشده و هیچکس را نام اوج معیّن ننوشته بلکه
با وجود آنکه عوام نااهل میخوانند با شعبهای عشاق نوا نزدیک اولا از تبریزی او
بخواسته و دویم از نخلیان و همایون و نهفت شعبهای عشاق اند نیز قرود
نیچکاه شعبهای مقصد چهارگاه و غزال تکوکل اند و سهگاه و حصار شعبهای چهارگاه
نیریز و نشابورک هردو شعبهای اصفهان اند و نیریز دو قسمست یکی نیریز کلان
مشهور است و هرکس از مصنفان در تصنیفات ایشان ذکار و صوت نام کرده اند
و دیگری نیریز کبیر که بسبب تعمیه از صغیر بهانه تر است و حالا کسی بعد عشق آن آمده
و این دو قسم را انهم جدا کرده نیز هیچ ساز و کتابی مشکل تحقیق چنانچه در فصل دویم مذکور
شد و صفر و ترخان را و ماهور هردو تعلق بمقام بوسلیک دارند و نوروز خارا نیز
مثل نیریز کبیر متروک است و ازانکه کسی را دستیاب نشناخت و شعبه رکب پای
هر دو فرع مقام کوچک است و نوروز و عیشران هردو شعبهای حسینی که اکثر
سازندهای اهل عجم عرض نوروز بنام عیشران میکنند اما سهواست و این
برای ایشان عیشران نام کرده اند که بده نغمه تمام میشود بعضی که صاحب ده نغمه است
و نوروز عرب و نوروز عجم هردو شعبهای مقام رهاوی اند که اول رهاوی و رهوی
هم نوشته اند این بود مفصل اسامی و نسبتها اند و فصل اینجا که هر دو شعبه که
یک مقام نیست که ندانسته اند جهار اول مذکور شد شعبه است که از نسبت آن مقام برمیخیزد

الرند

الست که از نسبت آن حاصل میشود و دو شعبه عشاق که در ایشان او یند
ترتیب بعد نیاید و در همه شعبهای این قاعده و ترتیب ملحوظ بود و چیز
نیست و بیست و چهار شعبه و چهل و هشت گوشه هست که هر دو از آن گوشها
از یک مقام برخواسته اند بنوعی که شعبها از مقامات حاصل میشود و چون آن
گوشها را نهایت نیست که بنای تصنیف بران توان کرد و طول کرد کتاب نامه انها
متروک است در کتاب جامع الالحان خواجه عبدالقادر مراغه دیده ام تفصیل داده اند که
اسامی و نسبت هر گوشها و شعبهای خود را اینجا منکر است اما چون این ضعیف
آن نسخه را ندیده و بیشتر از نام چند گوشه نشنیده بر اینجا بهمان اسامی اکتفا
نمود اینست حجت بهار وصال گلستان و متعلق ایشان ماه نگار طرب انگیز
روح افزا عجم نا جوان که در فارس بها قا کیا نش میگویند و صفر و ترخان عجم
نوبکیست و دیگر صفا و نیکان هل صفا را در اینجا میگویند و بیشتر تصنیفات ایشان
در این گوشها واقع میشود و الحاصل هنگ شگفته و طوع بیست عمر بعضی کتابها
شرح ما نبود که چنین با شعبهای نوا الی شعبه عشاق خاصه بود و چه کرده
بعد از مقامات اینست فصل چهارم در خواص هر کدام مقام و اوقات که چه
دارد و بعضی علما استخراج نوشته اند که مقام عشاق و نوا و بوسلیک تحریک
شجاعت میکند و لهذا سرودهای مصاف سازها اینها از این مقام کم میسرایند

و مقام راست و عراق و اصفهان همه لذت و شکفتگی روح میبخشند مقام
رهاوی و بوسلیک و حسینی قوت و خوشحالی و فراخی هر مقامی از شیخ رئیس منقول است
که در صبح کاذب رهاوی مناسب است و در صبح صادق حسینی و در وقت بلند شدن روز
آفتاب راست و در چاشتگاه بوسلیک و در نصف النهار زنگوله و در وقت ظهر
آفتاب عشاق و در میان دو نماز حجاز و در وقت عصر عراق و در وقت غروب آفتاب
اصفهان و در وقت شام نوا و در وقت خفتن بزرگ و هنگام خواب کوچک
و بعضی هر مقام در خاصیتها گذشته از تحریک شجاعت و حزن و فرح و همچنین
در خصوصیات اوقات که هر کدام را در چه وقت باید شنید حکم آن مقام دارند و
اینجا برای آنکه فایده کلی نشده باشد خاطر نشان بقیاس مقامات کرده

فصل پنجم در ذکر اصولها که در کتب موسیقی نام ایقاع مذکور میشود

پوشیده نماند که این قسم را بقسم اول که معرفت نغم آهنگ باشد دخل مذکوره
و باید از طبع کسی درست نمیشد که انواع نغمه در این ما بیجا آورده‌اند
در نکته نامی و باطل و باطل است و کسی بی اصول ناقی بیجا نمیرسد و بسیار گفتار
انکه مثل شیخ الرئیس حکیمی که تصانیف بسیار از او منقول بوده و
حکمت از مشرق تا مغرب جهان منتشر بوده چون این سلیقه نداشت هر چند در این
علم و فن زیاد و در علما نقش پیچیده هیچ فایده نداد و حکایت عجیب او مذکور است

گرگذشتار

چراغی
که شیرانی خدمت پادشاه وقتی بیوقت آمد بمنازل خود بعیرت و بیخلوت معهود
همراه نداشت مرا آشنا و راه دید که جمعی تشنه‌دران مبومی دکانچه نشسته اند
ریاهم با اصول دست چیزی میگفتند خواست که با ایشان موافقت نماید سم را
بغلام سپرده بدکانچه آورد اما از آن اصول چند بوده بالخود شرد تا شروع
از روی بصیرت باشد و چند در این کار انجا اصلت نداشت که اول که بر هم زد
بجا آمد قلندران خصیده که بیکباره میان ایشان در آمد و استخراج
که تا را منش که شهنگاه در شیخ جنبش بوده و کفش بجا گذاشت و پای برهنه
خود را باستر رسانید و راه خانه پیش گرفت عرضا این حکایت از بوی که در قول
با اصول بسعی و جهد نمیشود و نمیتوان بدست آورد تا کار از غنا و دف نسبت بخشی
از آن کار است کرده باشند و اگر کسی از غنا که نفس نماید و در استماع غنا که
زدن و پای کوفتن اجتناب بعمل آید و پای بر سر بود و بصورت نبوده باشد هر
ایجیت مطربان معیار و لیکن این قدر میباید که از اصول ناقی یکبار
بهره نباشد محروم باشد که از این علم سلیقه نقصان در فوات نایت
و بر اثر این مقدمات سخن از اصول گوئیم که اینها که گفته شد طلبی بوده اغلب
کتب این مذکور است که اولین اصول که اهل نغمه از این علم بیدا کرده‌اند اند الهوالرمل ایشان
بود که حالا میان عوام برانشان مشهور است و سبب برانشان آن است که

ضرب میان این اصول عشاق نیست بخواند بر عمری که از ادر فارسی چرکبورگی
عرب در افشان میگویند و تا مدت مدید که یکی شور اصول پیدا نشده بود
انا اصل بود که از بر همین اصول بودند تا آنکه استادان چابک سلیقه و نکته
هفت پیدا شدند و اصولهای دیگر بمیان آوردند الا آن جمله ترکی که
فی الواقع ان اختراعات عجیبه است و میتوان گفت که تا غایت در عملیات بود سبقت
که کسی را بدان اختراع اتفاق نیفتاده است و بعد از آن ترکی ضرب مدار پیدا شد
بچنین مشهور است و بعد از آن مخمس و دیگر معلوم نیست که سایر اصولها
که بعد از این مذکور میشود کدام پیش یا بعد از آن بهم رسیده باشد لیکن اینقدر
معلومست که بعضی از اصولهای اینه از دوری بعضی دیگر پیدا شده است
چنانکه چهار ضرب از دوری مخمس برخاسته و ساقی که در خراسان بدور شاهی
مشهور است و هر اصول هر دو از ترکی ضرب پیدا شده اند و اصولها در وجود
بعینه اصول ضرب الفتح است الا آنکه از ضرب الفتح شش ضرب بعضی او کم کرده اند
و حاوی نام نهاده اند و اصول سه انداز و اصول ضرب الملوک او لیکن از دوری
فرع مخمس برخاسته بلکه میتوان گفت که همان است و مخترع عشق ملا شمس دوری
میباشد که اکثر اختراع نیکو بعمل میبود و همچنان دوری فاخته ضرب کبیر
خواسته بلکه سراسر با فاخته ضرب کبیر مساوی است و در روزگار ایشان بوده تفاوت

بکنند

نیست و اما اصول ثقیل و اصول خفیف هر دو از یکدیگر اصولها یکانه اند
و اصول ابو ثقیل نام شخصی میرسید که آنجا است و اصول فاخته ضرب بعکس
فاخته صغیر باشد اکثر اصولها متساوی است یا اصول دیگر واست یعنی ابدو فاخته
کبیر اگرچه با بعضی اصولها مساوی باشد اما بجهت نقش ادا لها مناسب حرکات
و فی شبیه ثقیل از انها است و این صغیر و کبیر هر دو از دوری فاخته پیدا غریم
خواندن فاخته بیرون و نوع در این زمان مکرر شده و شنیده شده و صغیر
کبیر بعد شوق اینها اصولهای دیگر کوتاه هم راست دیگر اصولها نامی اصل ترکی
پیش از نامی از آن منسوب است و طریق که نقش در دایره خالی از صعوبت نیست
و اصول دور شاهی که اصل اختراع نامش را سامی کرده نام نهاده اند بعضی یا
با اصول شاهنامه است و که نقش نهایت مشتاق رو این دو اصول که اصول ایشان
است بعضی الفتح بوده باشد که در لاحیت اصولها است و هر دو از مخترعات سلیقه نادیم
خواجه عبدالقادر اند و اصول دو یکی هم از اصولهای قدیم نیست و با اکثر اصولها
میآید چرا که بیشتر با اغلب اصولها از ثلث و ربع و خمس و مثال اینها میدهد
نیست و اکثر پیش رود که نامی در این اصل شده است و همانا که پیش در
با این موافق ظاهر شده است که در دیگر اصولها هر چند شش و شش بند اند و
تختها کشیده اند و آن خوش عمل کنند و اصول دو قرک شهرت به او بالا داده

اگرچه ظاهر احقر بعضی از اصولهای دیگر می‌نماید اما از اصولها بقبول ورزن طاق
والا غایت دلپذیرتر شمرده آفاقست و باقی اصولهای مشهور مثل دور روان
و بحر جمالی و صوفیانه و ساقی و ران هم از روی این اصولها برخاسته که مذکور
شد مع اسم دور شاهی و ران بر اشتقاقست و اصول چند که در نغمات ده ترکی ختم
میشود خاص آن است که چون بعضی از آن اصولها که مذکور شد غیر سماعی بلکه
که غرابت و قبول تمام دارد و بعد از اصل آنکه متابعت و اصول عجم هم یکی از آن
نامیست سر اسر بیابرافتاده و بعضی دیگر سر و بن‌ند درستی ندارد که وزن آن تصنیف
قلت ثبت از آن مجملاً سامحا که تفارقست براین تفصیل اختلاف شیرازی و قلندری
خوانند مرحبی این اصولها که ما اینجا مذکور شد غیر قوی که هم ضرب و ده بحر چه
با هزج راست علی بنیحنا تمکاکر نخستیم یکی از این اصولها را بکار داریم دیگر
در پهلوی هزج یکی دو هوا او رنها چنان دهم امتحنه شوند و راست و موافقند
که گویا هر دو یک اصول اند و مراد از هزج ضرب چند است که پی در پی که فاصله میان
هر دو ضربهات با فاصله که میان دو ضرب دیگر واقع شده مساوی باشد
و اصلا تفاوت میان فاصلها پیدا نشود و غیر از این هزج که گفته شد در قدیم اصول
یکی است هزج نام که کلا که غیر از آن اصول که است و بعضی میگویند که
آن اصول دو یکیست که در این زمان نام هزج ابداع کرده شده است و این نام بعد از نغمه دوم

والخفیف

اما حقیقت معلوم نیست فصل در بیان تلحین و خوشخوانی بی نغمه خوانی
داخل تلحین نیست بجهت آنکه موزون بودن بعضی با اصول نیستند جزو مفهوم
اوستا ما در این فصل بطفیل آنکه میشود خوانندگی بود دو قسم است عربی
و فارسی عربی را نشید نامست و فارسی را بجهتین اسم معروفست و دیگری
خوانی مغزل خوانی خوانند که در قدیم این قسم را حصر خوانی میکرده اند اما خوش
خوانی بنظم بعضی نغمات که با اصول خاص بیشتر مقرون باشد چند قسم است
اما اکثر شعر معیار آن منقاد وده باشند و سرخانه و میانخانه و بازگوی
داشته باشند اما بیشتر میگویند اگر تنها یک سرخانه باشد با میانخانه
و بازگو را بی تقیید گویند و سربند هم از این قبیل است و آن تصنیف که بشعر
بسته شود چند قسم است بدین تفصیل کار و عمل و قول و غزل و
ترانه و نوبت مرتب و ریخته و صفوت و نقوش و هر کس از اهل عمل میان
این قسم حیکاکانه بجهت فرق نهاده اند و بعضی گفته‌اند که هر تصنیف که دو
میانخانه و بازگو داشته باشد و اصول آن ضرب الفتح و چهار ضرب ثقیل و خفیف
باشد که تصنیف کار است و آنچه اصول آن مخمس و غیره که ضرب تام باشد از اهل عمل
میگویند و آنچه میانخانه نداشته باشد قول است و این معنی به چند وجه مردود
و فرق صحیح میان کار و عمل آنست که هر کلام سرخانه و میانخانه و بازگوی دارد

آنست که در کار ابتدای تصنیف نقرات میشود یعنی تخت رتبت و این قسم الفاظ
و عمل آنکه آن تصنیف از اشعار است و قول اغلب ابتدا از نقرات میشود گاه
باشد که از شعر ابتدا کنند و فرق میان کار و قول آنکه در کار آمد تصنیف از
نقرات شده باشد آنست که قول را میانخانه نیست و کار را هست و فرق
میانه قول و عمل آنست که در صوت که ابتدا در قول به شعر کرده باشد باز نیمی
کار را میانخانه نیست و عمل را هست تفاوت میان قول و غزل آنکه سخن به شعر
عربی بسته شده باشد میانخانه آن قول است و اگر چه میانخانه از شعر فارسی
تمام شده باشد قول و ترانه هم بعینه قول و غزل است غایتش آنکه شعر فارسی
از رباعی میباشد خواه عربی و خواه فارسی و نوبت مرکب از شش چیز است یعنی
عمل و ترانه و قول و کار چنانکه بجای سرخانه دوم که هر کدام از سرخانه اول کار
بحسب نقره فرقی نمیدارد و اینجا قول میباشد سخنات غیر مکرر و هیچ باز گوی
کار است که هر یک از این قطعه که در نوبت ادا اطلاق نشود نقرات غیر مکرر تمام
شده باشد و عجایب موسیقی کار ادنی مشکلات نیست و در این باب حکایت غریب از
از نقوة الفواد خواجه عبدالقادر نقل کرده اند که روزی در خدمت سلطان جلال
الدین الکنج باجمع بیکران از اهل تصنیف که از استخوان بودند حاضر بودند سلطان
میل شد که در این روز یکی از جماعت نوبت مرتب نمایند و اهتمام کنند و بهر کلام

کرد

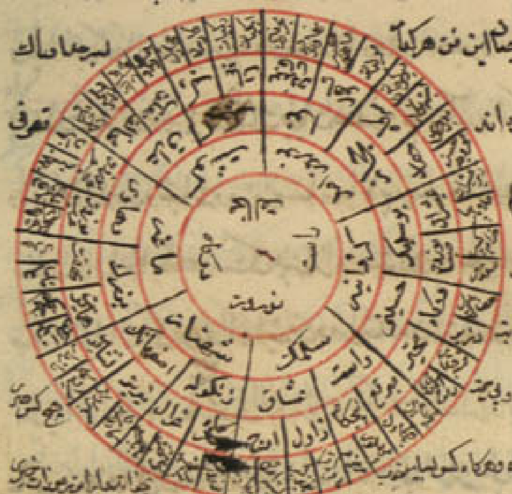
کرد و آورد و همه اظهار عجز کردند و باتفاق بحال شمرده شد الا خواجه که بی توقف
انگشت قبول بر دیده اطاعت و تعهد کرد که این خدمت را بپایان رساند و نقصی
مشکل را این هم که در کان روز که اتفاق شهر شعبان تا روز عید فطر هر روز
نوبتی تمام کنند و بکذرانند و خواجه رضوانشاه که مقدم الجماعت بود گفت که ابی
کار مقدار بشر نیست و در سال یک نوبت میاورد بلکه هر دو سال یک نوبت واحد
نمی توان ساخت خواجه بر جا نشست و در روز عید تمامی آن سی نوبت که سی و دو بیت قول
و عمل و ترانه و کار باشد در خدمت پادشاه باد اراسته شد و خواجه رضوانشاه
دختر جمیل خود را به نکاح شرعی بان مبلغ بخانه او فرستاد و فی الواقع این کار
از غلطهاست و اکر مکرر در کتب نوشته نمیدید باور کردن آن هم دشوار میبود
و عجب که بعد از آن هم کسی پیدا نشود که تواند چنین کاری بپایان رسانیدن اما
قدرت حق سبحانه و تعالی بیش از اینهاست نخستا اصطلاح عمل آکنند که
۹۰
در اصول هفتگانه سبک مطبوع تخصیص همه و هان واو فرتمام شده باشد و
گاه میباشد که سرخانها و میانخانها و بازگوی در یک جا را با هم پیوند میدهند
چنانکه از اول تا آخر یک قطعه جلوه میکنند و این قسم تصنیف بغایت زیبند
است و ملیند میباشد و اینکار هم بکلام خواجه عبدالقادر مسلم است
صوت آنست که ابتدایی و از شعر شده باشد یعنی از شعر به نقرات رفته

بعد از اتمام نقرات بمصرع دویم از شعر بانک کنند و قبیل برادر مزید
کنند از قبیل هی هی و اها اها و کاه یلّلا تللّا هم و قبیل صوت هی ابدا
اما قبیح است و صوت در حقیقت سرخانه عملیست که میانخانه و بازگو
ندارد و صوت در اصولها و از خفیف و ثقیل ساخته میشود و شعر قرار
داده و معین است و جز از سه بیت شعر در نمیخواند مگر بتکرار و نقش
هم مثل صوتست الا آنکه در نقش هر شعری که مناسب وزن او باشد میتوان
خواند و شعر مخصوص ندارد و بغیر از بیتی یللا تللا مذکور میشود و در صوت
تن تن و مانند صوت در اینجا بمصرع دویم باز نمیگردد و نقش نیز مثل صوت
مخصوص اصولهای دلپذیر سبکست و چیز عجیبی بتجربه معلوم شده است کم نقش
در اصول مخمس بخلاف قیاس خوشتر از صوت مینماید و سبب هیچ معلوم نیست
و کار و عمل را گاه هست که بدو اصول میسازند و از دو ضربتین نام است گاه
بیشتر از دو اصول نیز میباشد تا ده بیت و از نامی علیحده نیست مگر آنکه
تمام اصولها را یکجا جمع کرده باشند و یکیک را آهنگ تصنیف نام بوده که
از اهل الفن عجیب میگویند و یکی آنکه از جمله اقسام کار که با دو بیت موجب در اشکال
پهلو میشود کلیاتست که در اینجا تمام آهنگها را از مقامات و آوازها و شعبها باشد
میخوانند باید اهل عمل باشند و قبل از این خواجه عبدالقادر این قسم

نقوش

تصنیف تمام کرده است و بعد از آن حافظ ادوار قزوینی هم کلیات نادرعلی
ساخته اما در کلیات او غلطهای فاحش بسیار افتاده‌اند آهنگ و اصول هر دو
هست که ضعیف را ذوق و فرصتی بوده میتوانست کلیات تا زده هم بتدریج
پیدا کرد و به بند که تدارک شکسته او بود و بعواجی شده باشد لیکن بنحو
دو نکار نخیات کلو فشار افتاده که نفس بهمتها از سینه توان کشید و
اهل از کلو باد رها کرده امیر مطاع ولاة الفهم الاتباع بیکی از جنید مکان قدس
خیاط بجستجوی شعر یار فلک اقتدار کامکار نامدار مسیر معلوم نبود که
از غایت فتور حواس و کم فکر دو بیجد و قیاس که بر حوالهای ضعیف بعود دیگر
هر قسم از آنجمله که مرقوم لشاد تواند بر ورقها ثبت او و نظام و سواد داد
و بار انشی که خالی بعدا و بسرح و فتنها ما از این قسم نامضبوط نام بود است
نخیلات نخیال رحم که شد لذات بنیان معذرت بیان آورد لیکن تا لیقی
و تذبذبی که در دو شبانه روز زمستانی باتمام رسید و سرانجام یابد
بر ضمیر ارباب انوار ظاهر است که بیشتر از این نمیتوانست بود و علی الخصوص که
راقم سالها باشد که از مذاکرهٔ این فن دور افتاده و در این مدت زمان بجز فن
امرای معقول نکشاده باشد فی الجمله زبان شکسته بیان از ادای این معنی
عاجز و شرمنده کی انچه تحریر نمود از اسنا ما طایفهٔ لغات عفی از تشیم قدیم

سلاطین و شاهزاده‌ها لایق مقامست بقبول سعادت از اخلاق کریمهٔ ائمه
هدی علیهم السلام است دیگر چه گستاخی تا بکجا دعای دولت چه بزرگ
اید و ضحا التاقرابدا میدکه خود تبارک و تعالی و تقدس ذات گوهر اقدس عنصر
اظهر التقی انحضرت ملک سلیمان از نور پاک نبوی و شجاعت و سخاوت علی اساس
مرتضوی بخشیده‌اند و انصفیه کامله علیه شامله بر جمهور خلق و کافه
عالمیان مستغنا و مستعد منتهای مراتب جمله سعادت برسانند و دعاگوی دولت
انحضرت بهرام صولت را از عمر و جاه ان سلطنت ظهیر صاحب الامر صلوات الله
علیه بهره‌مند شد که آنام محمد و آل الانجاد و صحبه و انصار علیهم التحیه و السلام
و طبیعتی که موصوف باین ساز هست اینست که نمودیم تا بر عالمیان مرحبا باشند

و صاحبان این فن هر کدام بسرحد مالک
رسیده اند تصرف
علم
کرده اند
تا بلوغ
رسیده و
کرده
تفهیمه [illegible]
[illegible]

نداشته باشند امثال کار خواست هر که بجا آید و اگر نشانند خانه وصیت نداشته
باشند این نکات و دقایق را اشتباه بفهمند عالم فاضل استاد صاحب فن
ما این علم و صاحب این فن باید که معیوب نباشد بجهه ناشر و عارف که خلاق شرع
باشند بجهه ما که مرکب از شروع این ما صاحب مقیم کرده در نطفه‌ای خلق واقع شد
حالا بیان کنیم که صاحبان این علم کمال وسع عالم و فهمیده‌اند بیان
علم را بعضی مختصر کرده‌اند بطریق تطویل و بعضی بنظم کرده بطریق اختصار و اینست

اول در بیان شش آواز مطرب بر نغمه چه نغمه را ساز کند نوروز و گوشت
سلمک و نماز کنند کفتم صفا نام که ماینچه حیث پس ما خود کرمانند شهناز گفته

دویم در بیان دوازده مقام عشاق و نوا و حسینی حجاز راست
مهره و بوسلیک و عطاری و نوا چون گشت بزرگ و صفاهان و عراق
زنگوله حجاز و کوچک اندر ما است سیم در بیان مقامات که تعلق ببروج دارد
راست به حمل و ثور اصفهان و جوزا عراق کوچک سرطان اسد بزرگ را تعلق
سنبله ما الحجاز و میزان بوسلیک عقرب عشاق و قوس اندر حسینی في نفاق
جدی زنگوله و دلو حجاز و حوت ازل نوا حوت هم اندر بهادر که در دوری عراق

چهارم در بیان مقامات با پیش و گنگان زیاید و طبقه از او تا بد و انقسام
مقام از انده و هشت آمد و چار دو شعبه هر یکی را هست تا چهارم

حسینی که مقامات برتر، دوگاه آمد نغمه با محیر، مقام راست که پنجگاه
مبرقع لازمش با پنجگاه هست، ز اصفهان که گوید که دوگاه، بنیریز و تتابیه بود راه
حجاز آمد که نقل سه‌گاه دارد، مسکاهست حصار او نغمه‌ها را، عراق نغمه‌ها را راه هست
که رود دو عراق نکو مغلوبه، مقام کوچک ادا گاه در زوائد، که رکب در بیاتی نغمه خوان
چو ساز نغمه عشاق را اوج، نغمه زابل در مایه اوج آمد، نوا کو ماهور هم شورا
چه نغمه نوروز خارا نغمه ملعون، بزرگ آمد چو نغمه سازگاه، همایون و نهفت از وی بود راه
پس از زنگوله آمد نغمه غزال، نمایه چهارگاه انگاه غزال، رهاوی شد نوروز عرب راه
نوروز عجم که کوکرد کاه، و ایضا در این دایره بفارسی نموده است تا اتحاد کرده شد

حسینی	راست	اصفهان	حجاز
پستی بلندی	پستی بلندی	پستی بلندی	پستی بلندی
دوگاه محیر	مبرقع پنجگاه	نیریز تتابیه	حصار سه‌گاه
عراق	کوچک	عشاق	نوا
پستی بلندی	پستی بلندی	پستی بلندی	پستی بلندی
دو عراق مغلوبه	رکب بیاتی	زابل اوج	نوروز خارا ماهور
بزرگ	زنگوله	رهاوی	بوسلیک
پستی بلندی	پستی بلندی	پستی بلندی	پستی بلندی
همایون نهفت	چهارگاه غزال	نوروز عرب نوروز عجم	عشاق نوروز صبا

و اصطلاح اهل ساز با اهل علم اختلاف دارد بسیار از آنکه اهل ساز

اسامی

اسامی آوازه‌ها از هر یکی با اصطلاح خود شان اسمی از بنای آن خواهیم کرد ان شاء الله
که ذکر آن خواهد شد تا بر عاملان علم صعب نبود و واضح باشد و از تشکیکات
بیرون بیایند و آن اصطلاح این است تا بر هوشمندان آسان باشد والسلام
راست، پنجگاه، چهارگاه، سه‌گاه، دوگاه، یکگاه، عراق
حجاز، کوچک، عشاق، نوا، نیشابور، بزرگ، زنگوله، اصفهان
حسینی، بوسلیک، مخالف، عشیران، همایون، نهفت، بیات
نوروز اصل، نوروز عرب، نوروز عجم، نوروز صبا، نوروز خارا
رکب، زاول، رامکلی، خجسته، بسته نگار، چکاوک، ماوراء النهر
راوندی، همایون، ماهور کبیر، نیریز، نیریز کبیر، راست کبیر، حجاز کبیر
خاران، روح الارواح، روح افزا، روح البهجة، حدیث، ناقول
مبرقع، زیرنیم، حصار، شاهنشاهی، مولیات، ابکیات
محیر حسینی، رهاوی، قپچاقی، عجمی، کوشت، سنفنات
سمکه، ماغنه، کردانیه، پهلوی، بیات ترک، زیرکش خاوران
کاوسان، بابا خرب، معروف، نیم انگن، بحر نابل، سارنکد
دلکش، هزاره، حجاز کبیر، ماهور، کوه خارا، کیبوه، دلکش ماهور
فرح، ابلکینه، سنده ریه، نوای مسکین، چکاوک کبیر، خجسته کبیر

١٤١

وکف صلیبة ٨٣ صوت الرباح ٨٤ صوت العناد لیب ٨٥ مطلوحة ٨٦ البنات بجرین ٨٧ کهدی ٨٨

شیمنة القرس ٨٩ راح الدیک ٩٠ صوت الحمام ٩١ وجه القلبی ٩٢ قدح الاصباح ٩٣

اکلیل ٩٤ اکلیل الکلب ٩٥ اکلیل الحوت ٩٦ اکلیل البقر ٩٧ بیرقة العصفور ٩٨

مرة الحیاة ٩٩ خاور البقر ١٠٠ صوت الطاوس ١٠١ کلنکر ١٠٢ مرآت الجبال ١٠٣ خیال الرجل ١٠٤

کوکب الاصل ١٠٥ عرق النصاری ١٠٦ قبیلة الفار ١٠٧ منهاج الحق ١٠٨ اسرار الحاق ١٠٩ موریة ١١٠

رهب المیح ١١١ رهب المولی ١١٢ رهب الحاجی ١١٣ رهب الفیل ١١٤ رهب الطیر ١١٥ رهب العقق ١١٦

رهب العالم ١١٧ وعلی هذا القیاس نغمات اهل روم بکیا وانغه مرعوب خوب لکه دولیسند

وهریک انامیفان ما کاوید دعلی بستنا نموده وتصنیف کرده اهل الهیات اجراست در

حضرت علیه اولت دایا نعوه تابر سیدیانرا اسان باشد نه الکه قابل ترکیب کشته

مدعی علم باشند که دجبله سلطانم محمد خدا شده حیف است که این رساله در

شصت سال کرده عن و صحرا بیابان و شهرستان و دیه ها و قصبه را طی نموده تا

این امکان بهم رسید با وجود اینها اکثر از اعتنا این علم را نفهمیدیم و خسته

شدم و ضعف پیری طاری یافت و قوت شباب از کار افتاده گشت انسم دیگر

تحصیل نابم از این جهت با ختصار این کوشیدیم تا برصاحبان فن علم موسیقی موجه

باشد و مرتیج و الاثم بغدا نشنکه هر هرکه خام و ناواقف باشند و بیخبر نشود

و اهل علم اخذ نکنند و تعلیم بدانند که چه مقدار بایست بکار برده والله اعلم

این رساله ایست در علم موسیقی که وارد بساط شده است تا باد

بسم الله الرحمن الرحیم ای بلبل جان نغمه سرا از غم تو چون نای

دل بی سروپا از غم تو عشاق همیشه چنگ از غم تو درد از تو و درمان

هم از غم تو حمد بیحد و سپاس بیقیاس مر پادشاهی را سزاست که نام

وا دار دیارش خط حضور و مجمع عیش ارباب عشرت وا در مقام و مسکن

سرمه انداخت و صاحبدلان محبت کزین را در پرده عشاق محبت کنند

طریق محبت نویکه اچونه عاشق ویرا با جابت مقرون است محبوبی که سر

کشتگان آتش سوختگان آتش فراق و سرگشتگان دیوار این اشتیاق را

بهر کوه و هامون فرا چون فرهاد و مجنون است سزاوار طاعت او در مقام

دولت ابدی و اغنای طاعت او هر کو نه سعادت بیست مرتب و موجود

تا معبود بحمد محمود بیقا نیه سنج نظم انبیا و الصلوة علی آله واصحابه

الطاهرین باد و السلام علی خیر خلقه اما بعد سرگشته بحر و لدین و سالک

کوی نا و ادی تحیر است که تا بجز بقصد و سیع خود در فن موسیقی از احوال حکما

فرا گرفته بود بعمل آورده باشد تا بران تحریر کند شاید منقول نقل کتب انبیا

حضرت عالی مقام باشد و مؤلف طبع خدایگانی فلک احتشام که بجهت اعلی

عنوان اقبال المظفر المطلق بجمال و کمال سلطان تاج بخش شاه شاه نشان علی

خانا مد ظله که کرده است الی که خود از برای تو مجری بخود خصم رحمته جاه

تو منکوب شوده هر مقام بحری که و کوچک گویند یا یکه بخالف و مغلوب شود

نام این رساله موسوم بیکرانیه و اموسوم رحمن ساخته و بر سه اصل

بنا نهادیم اول در بیان معنا به مقام بدانکه در پیدا شدن مقامات این

علم اختلاف بسیار است بعلت اینکه حکما هر یکی ساز تبیع کرده و

رساله بر آن نوشته و محققان اهل سان نوعی بیکار است و حقیقتا اهل علم

بقسم دیگر با این علت اختلاف بهم رسانیده چونکه اصل محققان اهل علم آن

و دیگران فرع چند این حقیر بقدر طبع شدا استنباط نموده بفرع بردایم ختم

چونکه در اصلاح راه سر را ندانستیم و بعد تحصیلات و تقلید بودن سرایرا

تمام نموده استیم استفاده نموده بر این رساله بر اختم و ارباب این فن

واصحاب این قسم اطبعه چند وجه روایت کرده اند و در تسمیه این علم

موسیقی چه قول است بعضی میگویند که موسیقی لغتیست یونانی و بعضی

گفته اند که لغتیست سریانی و دیگر گفته لغتیست عبرانی چنانکه حضرت

موسی علی نبینا و علیه السلام در آن وقتی که میرود بطور بعد از آن وقت در میان

دریا سنگی جهت جبرئیل علیه السلام فرود که یا موسی این سنگ را با خود که

تو را بکار خواهد آمد حضرت موسی آن سنگ را برداشت و با خود همراه ببرد تا

افتد

وتغو که با تبح خود صحرا آن رسید که چهل سال در بغو چهل با در بغو

چهل روز بدان بانو تفکر بیچند تشنگی بر ایشان غالب شد حضرت موسی

مناجات کرد جبرئیل نازل شد و گفت یا موسی عصا بر این سنگ بزن چون

این عمل نمود دفعتا بحکم الهی دوازده چشمه آب از آن سنگ جاری شد و هر دو

آمد و چهار بر دو بحصر شد و از هر یکی صدای برخاست جبرئیل گفت

یا موسی قل بعدد هذا که حضرت موسی دوازده مقام را انا و انا انا با

ذلک قضت بعضا انا این لفظ بکثرت استعمال موسیقی رواج گرفت

و گفته شد در عالم این قول سند صحیح ندارد اصل این علم حالست که حکیم

افلاطون از جمیع ارجا بعضی رسیدند از میغ که اما فقغنس گویند

و بعضی سند کرده و بعضی بر فرع آنکه گویند اصل این علم از آنجا استنباط

رفت و کیفیت آن در رساله اهل علم است سند صحیح دارد که حضرت

قطب العارفین شیخ فرید الدین عطار هم در رساله منطق الطیر بیان فرموده

و شیخ ابو علی هم در شفا الشفا بیان نموده و اشاره کرده و دیگران هم هر کدام

بقدر استعداد و ادراک رساله نوشته اند و قس علی هذا الکمال بیان

کنیم در پیدا شدن آهنگ که از کجا پیدا شد و گویند که مقام ها اصل هفت

بوده است چنانچه هر یکی از پیغمبری مشهور است که بنظر رسید گویند

حضرت آدم علی نبینا و علیه السلام در آهنگ راست ربنا ظلمنا گفتی
و حضرت ابراهیم خلیل الرحمن علیه السلام در مقام حجاز قراءت صحف نمودی
و حضرت اسمعیل علیه السلام در رهاوی صداوت نمودی و حضرت یوسف
علیه السلام در مقام عراق [illegible] کرده و دعا کردی و مناجات نمودی
و حضرت یونس در آهنگ کوچک مناجات کردی و حضرت موسی علیه السلام
در آهنگ عشاق در جبل [illegible] مناجات کردی و حضرت داود علیه السلام
در مقام حسینی نغمه [illegible] کردی و [illegible] حال بوده این مقامات تا الی زمان جمشید
[illegible] بعد از آن [illegible] که بتخت حکومت نشست بعضی تصرفات کرد اما مختص
نیست [illegible] روایت دیگر آنست که افلاطون حکیم بقوت حکمت عروج
کرد و دوازده مقام را از بروج استخراج نمود [illegible] و آن وضع
اوست و مقامات مذکوره [illegible] روایت دیگر آنست که [illegible]
حکیم [illegible] به تتبع و استقرا با اشارت [illegible] است و آن اینست اول
بوسلیک ۲ راست ۳ عراق ۴ اصفهان ۵ رهاوی ۶ حسینی ۷
حجاز ۸ مخالف ۹ اما آنچه بحقیقت پیوسته آنست که بعد از اینها
استاد شمس الدین محمود و کمال الدین [illegible] چهار مقام دیگر از مقامات مذکور استخراج
کردند چنانکه [illegible] از عشاق و زنگوله [illegible] راست و [illegible] از عراق و کوچک را

ارا و [illegible]

اما اصفهان که مجموع دوازده مقام بوده باشد و هر یکی را ببرجی نسبت
کرده اند و قرار داده اند که هر یک از مقامات و شعبه ها را در چه وقت در
حضور چه طایفه و کدام طبقه باید خواند تا [illegible] شود که [illegible]
مقام چیست چون رساله مختصر بود نخواستیم که به تطویل تفصیل آن
شود تا ملالی نیفزاید و دیگر محققان [illegible] اسم بعضی مقامات اختلاف
بسیار است [illegible] کوچک را زیرافکند میگویند و رهاوی را البته [illegible]
حسینی را [illegible] و زنگوله را [illegible] و بعضی حجاز [illegible]
از ترکیبات بیست و چهار شعبه میدانند و دوازده مقام را از دوازده
برج بدینصورت انتظام یافته است **نظم** راست [illegible] حمل کرده مقام
همچو اصفهان [illegible] نام تا عراق [illegible] کوچک
[illegible] کرده اتفاق [illegible]
[illegible] بوسلیک [illegible] از عشاق در عقرب [illegible]
چون حسینی قوس [illegible] زنگوله با جدی [illegible]
در دلو [illegible] تا رهاوی [illegible] و در حساب شعبه [illegible]
بعد از تمام دوازده مقام دو شعبه وضع کرده اند [illegible] ساعات شبا
روز که مجموع بیست و چهار شعبه بوده باشد [illegible] که مذکور است

مبرقع ۱ . پنجگاه ۲ . نیریز ۳ . نشابورك ۴ . مخالف ۵ . رکب ۶ . باقی ۷ . همایون ۸
نهفت ۹ . سه‌گاه ۱۰ . حصار ۱۱ . عشاق ۱۲ . صبا ۱۳ . زاول ۱۴ . اوج ۱۵ . دوگاه ۱۶
محیر ۱۷ . چهارگاه ۱۸ . غزال ۱۹ . نوروز خارا ۲۰ . ماهور ۲۱ . نوروز عرب ۲۲
نوروز عجم ۲۳ . و چنانکه شعبه از بیست و چهار زیاد نیست در ساز ترکی
و نوات ترکی اما بعضی برا دو سه نام صحیح اند بعلت اختلاف اهل ساز
چونکه اهل ساز استادان ما ساز است و هریکی دستی دارند سوا چراکه
یکی چابک دست است و یکی سست دست و یکی سنگین دست باین علت
آوازه در زدن دست تفاوت میکند و اختلاف حضرات باین علت است
همچنانکه بعضی باقی را ایکیات و همایون را عراق و صبا را نوروز صبا
و سه‌گاه را اوج اقرا و نشابورك را حجاز و مخالف را بیعراق و
خزان نیز گویند و زاول را دم آدمی و دلفریب اسپهانی نیز گویند و اهل
عراق و فارس گوشه چند قرار داده اند و میگویند سوای بیست و چهار
شعبه است مثل نهاوند ... ارباب این فن پوشیده نماند که
مخالفان ترکیب ساز ... خواسته و لا انواع بخصوص است و جمعی که
در این علم ماهر بوده اند از مجموع این مقامات و شعبات سی و شش گوشه
استنباط کرده اند و هر گوشه را نامی نهاده اند چون مقام مقتضی

تفصیل از

تفصیل آن بود که مقامات مذکور و شعب مشهور اختصار نمود و هر چند آنها
رهنما از دوازده مقام و بیست و چهار شعبه و شش آوازه بیرون
نخواهد بود در میان اهل فن ساز و از هر مقامی دو شعبه ظاهر است
یکی از پستی و یکی از بلندی بدین ترتیب صورت نظم یافته **نظم**
تا سخن را واسطه باشد ... هم مبرقع باید و هم پنجگاه . دو با صفاهان
که با باقی ... تو نیریز نشابورک حجاز . در عراق و ... رکب شد
تا مخالف پیش من مغلوب شد . ... نهفت . نیز
یک ... باقی گفته است **نظم** از ... نهفت . تا شنفتم از
همایون در نهفت . حاجیان ... حجاز . تا سه‌گاه ...
حصار اهل ساز . ... نام . از عشاق
تا صبا آرد پیام . ناله عشاق ... . تا قول از اوج محیر ...
از حسینی تا حسینی خوانده ام . در دوگاه و دل ... مانده ام . نغمه ... کو
که اهل حال خوانند . چهارگاه از ... غزال دانند . از نوا نوروز خارا ...
گوشه ... ماهور نیست . از رهاوی ... ارباب نغم . شد ... نوروز
از عرب ... عجم . دیگر بعد از انتظام مقامات و شعب ... ترکیب
هر دو مقام ... کرده اند و ... موسوم کرده اند و آن شش

سلمک ٭ کردانیه ٭ نوروز اصل ٭ کوشت ٭ شهناز ٭ مویه ٭ و مقام

ان از هر مقامی شاید برابر پنج بوده باشد که منظوم شده است نظم

تا که سلمک را بجفا واره شده ٭ اصفهان دیگرکه را رسانده شد ٭ وره

کردانیه رسانده راستی ٭ کرده با عشاق میل راستی ٭ تا من نوروز اصل

اول راه شد ٭ بوسلیک آمد حسینی تار شد ٭ هر صدائی که کوشت ابد

بودن شد حجاز با نوایش همچون ٭ از نوا صد ناله و زاری شنید ٭

تا بکوچک از عراق آمد ببید ٭ ناله شهناز از غم رفت ٭ از پی کره

از هوا و ره نمود ٭ در بیان اصول و بعضی از قواعد موسیقی در فن

ساز و نوا نو طریقه ان بدانکه اصل را حکما از حرکت نبض ادمی فراگرفته

چنانکه حکما این وضع سازها را که تعریف کردند از باب معالجات نبض کاه

خلتها انبیا است بعضی نبض ها از نوع اصلها است امثال ادویه چنانکه

بعضی را مسهل و مفرح معالجه میکردند و بعضی را ساز و انا استنباط

نبض اوله ضرب التقدیم نام نهاده اند و بعد از ان جمعی که در این فن قدرت

نام داشته اند انر پنج اصول چنین نهاده اند و اینست ۱ بوخ ۲ اوفر

دویک ۳ ترکی ۴ ضرب مخمس ٭ و در وقت مدید از تصنیفها از ان برابر ها

بوده تا انکه خواجه صفی الدین عبدالمومن و استاد علی دوع پدر و مولانا

حسین

حسینی عودی و خواجه عبدالقادر رحمه الله اینها هفده بحر قرار داده اند

و اینست ۱ بوخ ۲ اوفر ۳ دویک ۴ چهار ضربه ۵ مخمس ۶ دور ۷ ابر اشتر

۸ چنبر ۹ فاخته ضرب ۱۰ ترکی ضرب ۱۱ ثقیل ۱۲ خفیف ۱۳ ثقیل وسط که

فرع میکویند ضرب الفتح ما تونما ما چند اصول دیگر هم در ایام بابر ها

مزید شده که داخل هفده بحر نیست مثل ضرب الملوک که تصنیف متاخرین

میباشد و ضرب الاصل که حضرت نادر العصر استاد سلطان محمد طنبوری (...)

و چندین چنبر و مشکل مو اثر ان بسته و به پنج قسم است و مقدم

اصل دور رمل و دور نیم دور که ترکانی نیز میکویند و دیگر دوان

اوفر که در میان عوام براه بلاد مشهور است و شاهانه ترکی و شاه یانه خفیف

انرا اصول باشند و ضرب العشق نام نهاده و نقش بهاهنک چهارکاه ترتیب داده

امید که ارباب نغم و اصحاب کرم نظر از عیبهای پوشیده در اصلاح ان کوشند

و پوشیده نماند که اصول مقام یکیست و اصول یکی اما بصور مختلف بر اورده اند

مقام یکی کاهست و اصول هم پنج یکی کاهست که چون سازند و خوانند

در نغمه کنند تداول نظم و ادا که هر انچه در نظم موسیقی است ان نباشد که

نظم ترکی ضرب باشد با وجود مخالفت هیچ خارج نیست بدانکه اصول جمیع اصول است

واصل با صطلاح موسیقی ان است که ذوق و ضرب در زمان متناوب باشد بنا بر

در میان دو ضرب واقع شود و دیانتن مقابل زمان که ما بین الضربتین و نگه
داشتن قانون امر لیست ذاتی و جبلی نه کسبی و اختیاری و استادان کردن
موسیقی را سه طریق قرار داده اند اول قبل دوم مع سیوم بعد قبل که اول
ضرب بفرمایند و بعد از آن آهنگ کنند و مع آنکه ضرب و آهنگ بهم زنند و بعد
آنکه اول آهنگ کنند و بعد از آن ضرب زنند بدانکه واضع نظم در موسیقی
نکیسا است که در عهد خسرو پرویز با باربد اعتبار تمام داشت و خاصه
بی نظیر بود و چنگ را بغایت خوب می نواخت قبل از آن کسی صوت و نقش نبسته
و تصنیف در موسیقی چند نوع است نقش صوت عمل کار سرغل ترانه ریخته
سه سر سبز نقش آنست که بیتی و نقرات آن بعد قسم باشد و نقش آنکه
بیتی نوعی و نقرات نوعی هر دو یللا است تن تن ندارد و صوت آنکه خانه
و میانخانه و بازگوست متصل با ناله و عمل آنکه سرخانه و یکه طرز و بازگو لیست
و هر دو را عمل آنکه از بیتی بیشتر بود نقرات آن تن تن نیست و یللا ندارد و کار آنچه
تا منتهای و هر آنچه از نقرات میکنند بعد از آن بیت خوانی و باز بر سر نقرات
آمده بر خانه تمام میکنند و سرخانه یک نوع دارد و یکه میانخانه و بازگوید
و قول آنکه هر دو سرخانه است یکطرز و بازگوی و میانخانه ندارد و شعرانرا خواه عربی
خواه فارسی در آمد خواه از بیت و خواه از نقرات هر دو جایز داشته اند

۱۰۱

اما اکثر از نقرات در آمده اند و غزل فارسی بیتی است سرخانه و میانخانه
و بازگو دارد و ترانه سه گوشه دارد هر کدام بطرز دیگر بیتی و دیگری موج بانام
و دیگری یللا و تللا و تختان سجع ریخته در اصول او و فرا است منع جفتی
نقرات خواه تن تن و خواه یللا شده و دو سربند سازنهادت چیزی و یکی
سرخانه و میانخانه و بازگوست هم حالا زده و تقریبا لازمه یک نوع سربند
بچند اصول است و ترکیبات آن بر مصرع است هر کجاه سر استادان با آنرا نیش
هم در این سربند بنیاد آن نغمات قدرت یکدیگر را از آن معلوم کنند خدایا
پیش از این میگویم توفیقی ده که از همه باز آییم و بتو کرایم و دیده بخش که غیر تو
نه بیند و دلی ده که غیر خیال تو نگزیند و زبانی ده که جز عشق تو نگوییم
و زبانی ده که غیر عشق تو نگوییم نظم تا یکی یا جان نغمه سرا خواهد بود تا مطلب
عاشقان تو لخواهد بود / چه رمز نغمه عشق نخواهم بود تا قوت دم زدن ما خواهد بود
تمت الرسالة الموسیقار المنتصر بکاتب العبد علی الدا و به ایغر
که در میان اهل علم موسیقی اتفاق افتاده بعضا بسبب که اهل هند اصطلاح
سوای دارند و اهل یونان اصطلاح سوای دارند و اهل عجم اصطلاح جدایی دارند
و بعضی از خیال قدر را زیارت و نقصان آن کسب میکنند و در هیچ یک معیاری نیست
را ادعا میکنند هر یک عقیدت دیگر یک و هیکلایات دو طریقه اصطلاح بهم رسانید

ان استاد است و هر کس که از این دو طایفه کسب کرد و متبحر جانی قالب یکی
جنس تصعید و در مقام ادعا بر آمد از این جهت در امر هیجا آن جماعت که خواجه صفی الدین
مراغه‌ای در شرح ارشاد نقل میکند که یکی از رفیقهای ما اتفاقا افتاد که شبی
ندیم انیس جلیس ما بود و در حضور ارشاد ما حاضر بود و کاهی بسبیل تفنن خو[ش]
یکی تجربه یکباره ای از حقیر میکرد و بعضی اوقات هم بحضور ارشاد ما هم ساخ[ت]
میرفت [illegible] اختتام میکرد که منتهی او شد [illegible] و زمان انشاء او از بود
بعد از چندی تقادم فیما بینهم رسید و نقد در خانه نشست و ادعا کرد و
خلایق توجه بآن کرده بعد از جهال و اشخاص نامعقول الاذال او را بارگاه شد
تا اینکه با حقیر بمقام مناظره بر آمده و سخن کشید تا حضرت شاه صفی الدین ابو
اسحق به مجمع بر پا شد که انا عالم و استرات و خاص و عام از اناثات و ذکور هر کس
بر محاضرش شدند و هر که از اهل تحقیق بکار کرده در این علم داشت بعرصه شهود رسانید
و نقل از بابی جهم و کیاست هر آنچه در بعد از اعمال الحضرات انتخص و تعین در مقابل
حقیر نشست و ادعا کرد ابتدا [illegible] آنچه اختلاف کرده از قوه بفعل
آورده بعد از آن در جای مجمع اختبار نمودیم و بعرض حضرت رسانیدیم که خلا[ف]
مجموع در مقام حیرت در آمدند و حضرت [illegible] یکدانه ایدم که بمرتبه
خار و ذلیل شد که دیگر بعد از آن از خانه بیرون نیامد تا در دنیا بود [illegible]

کارش

٤٠ ص

کارش کنید و بسمع رضا قبول کنید و هر شعبده را [illegible] داند از ابتدا
علم و انتهای النجوم [illegible] و اکر چیزی را بیاموزید باشد او را [illegible] و الجفر
مکر [illegible] که او عاقی کرده در ملا عام اظهار دعوی کنید و امثال صاحب [illegible]
که صاحب جاه و نقص اساسات و ارواح [illegible] ابیات [illegible] دعوی کرده در حضور
حق تعلیم کرده تو دان از همه چیز بیشتر است همچنانکه جناب اسد الله الغالب
کل غالب و مطلوب کل طالب ابی الحسنین علی بن ابی طالب صلوات الله و سلامه
علیه و علی ابنائه الجواد و اولاد و اصحابه فرموده است که من علمنی حرفا
فقد صیرنی عبدا مطابق این کلام معجز نظام هر که باشد او را بکند و او را بنا
بعد از حفظ [illegible] که [illegible] قرار [illegible] اسباب کیاست [illegible] اکر
ادراکی دارید اما [illegible] و خدمت استاد که تاسی میکنند کار [illegible] استاد تخم
بهتر از عاق و للعبد است همچنانکه عاق کفت در ضمنت بسیار [illegible] تا
توفیق دنیا و آخرت [illegible] حکایت [illegible] مستحق که زرین شش شود از بین خالیه [illegible]
که میوه اش شود [illegible] و السلام علی من سلم [illegible] بعد کلا شغال بحث
در بیان [illegible] که در این علم شریف و فن لطیف هست و هر یکی
بزبان اهل روم اسمی دارد و در [illegible] بزبان اهل ساز هم اسمی دارد و در [illegible] حقیر
در این رساله ایراد نمودیم تا بر حسب دانستن [illegible] باشند و بر حسب [illegible] رسانند

۱۲۹۴

بتاریخ ۲۸ جمادی الاولی

لا محمد حسن صراف اصفهانی